

Irodalmi tükör / szépirodalom

Szálinger Balázs: A körúton belül	3
Báger Gusztáv: Lélegző kenyér, Drót, Bakelit	4
Pápes Éva: Élet a provinciákban	5
Pálinkás István: Vakolt vers, Dani Kopoulos: Cím nélkül (Untitled), Az Utolsó Kávéházban	8-10
Cséby Géza: ###, Vagyok, mert vagy..., Az öreg, Nagyanyám	11-13
Kardos Eszter: Amikorra hazaérsz	14
Botár Attila: Újabb félcédulák	20
Áldozó Krisztián: Szentreggel, Peremke rulett (Részlet)	24
Mátay Kata: Pincében volt az ágyunk, Először a csontok, Emlék hajvágásról	25
Pósa Zoltán: Az ifjúság maradéka (Novella négy tételben)	26
Palotás József: a nagy titkár, csak SÁR, életkereszt, fenem kaszámat	34-37
Móser Zoltán: Reggeltől estig, Jel vagy üzenet?	30-31
Szigethy István: II. Az út	38

Németh János - összeállítás

Ferencz e. Győző: Monológok és kommentárok az életről és a pályáról	46
Benedek Katalin: Ádámról, Éváról, avagy a fazekas lelke	53
Kostyál László: „Hitelessége egyedi és egyszeri”	55
Péntek Imre: Vigyázzák őt hosszú-hosszú ideig „agyagteremtényei”	57
Salamon Nándor: Művek a hit éltető táptalajából	59

Tanulmány - kritika

Pomogáts Béla: Otthonosság és patriotizmus, A Nem tudhatom című költemény világképe	62
Szepes Erika: „hogyan megjavul talán ez a koszos emberiség...” (Szilágyi Domokos: Ez a nyár)	68
Péntek Imre: Értéktérítés (közvetítés) és (állami) mecenatúra - L. Simon László: Versenyhátrány – A (kultur)politika fogságában	74
Szemes Péter: Színek, ízek, illatok, hangulatok-Kabdebó Tamás:75 - novellák, elbeszélések	78

Képzőművészet / Színház

Péntek Imre: A Vitrin vonzásában – Tér-hódítás „új művekkel” (Évnyitó kiállítás a Hevesi Sándor Színház galériájában)	81
Novotny Tihamér: A festett lírai emlékezés, emlékkeltés és elmélkedés jelhalmozó emlékművei (újra s tovább)	86
Kostyál László: TENDENCIÁK 2009. (A Magyar Képző-és Iparművészek Szövetségének kiállítása a Balatoni Múzeumban)	90
Szigethy Gábor: Móser Zoltán pár-beszédei	92
Gyutai Csaba: Országépítés Erdélytől Lendváiig	93
Péntek Imre: Művészeti iskolások „Önarckép”-pályázata és kiállítása Zalaegerszegen	95
Tarján Tamás: A SZÍNÉSZKIRÁLYFI (Kilencven éve született Gábor Miklós)	97
Szemes Béla: Tévelygések és megigazulások, avagy U&H (Szerb Antal Utas és holdvilág című regényének adaptációja a Hevesi Sándor Színházban)	100
Kabdebó Tamás: Péli Zsófia: Tíz rózsaszírom – novellák	105

Hír-tükör

Hír-tükör	103
Szerzőinkről	106

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László - Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Ferencz e. Győző - helytörténet

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@gonciamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

A nem kért kéziratokat lehetőség szerint
gondozzuk, felbélyegzett válaszboríték
esetén megválaszoljuk.

ISSN 1219-6886
Nyomdai előkészítés:
Náspáng Grafika
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda Bt.,
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: gurabt@axelero.hu

Németh János: Műlovarnó - 1993 - agyagmázás samott, 116x80 cm

Szálinger Balázs

A körúton belül

Fejtartásom kigondolt, s míg a kormányt
Térdemmel tartom, tekintetemben
Nagyszerű közöny;

Egy órája az Alföld császára voltam,
S most a körúton belül szívatnak
Holmi taxisok.

Idegen földek értő hurrája kísért,
A szélvédőmön felségjelemként
Pályamatrixa;

Utak cápái múltak el a tükörben,
1.4-esemmel toltam le őket –
Szemükben tisztelet.

Levett kalappal álltak remek parasztok
Úgy integettek a porfelhőben:
Szinte szégyenem.

De ti a nagykörúton, taxislegendák,
Nem félték hosszú tájat mögöttem,
S bármit mondhatok.

Azt mondom mégis, elborzaszt az erőtök,
És kint a pályán azért vagyok erősebb,
Mert nem figyelek.

Báger Gusztáv

Lélegző kenyér

Ahogy vittem haza a boltból, megkívántam a friss cipót.
 Leharaptam a végét.
 A celofán bepárasodott – kigőzölgött a csomagolás alól.
 Először sajt íze volt, meleg omlós ementáli.
 Lukacsos, svájci kalács-sajt. Jutott eszembe.
 Azután egy parkban a holland fű volt illatos.
 Nem vicceltem vele. Lehajoltam, megszagoltam.
 Majd a tér sarkán egy ivókút várt.
 Ittam vizet. Mire hazaértem, a kenyér felét megettem.
 Mikor betettem a kenyértartóba, még mindig lélegzett.
 Vacsora előtt felszeleteltem, megkentem
 vajjal a szeleteket, sonkát és paprikát vágtam hozzá.
 Pirosarany-pöttyök, ízlés szerint mustár.
 Vacsora után én vállaltam a mosogatást.
 Kettesben maradtunk a kenyérrel.
 Erre vártam.
 A maradék kenyérvég, egy öklömnyi mennyiség,
 még mindig lélegzett.

Bakelit

A „fekete pillangó”
 az Omega korongján.
 Hogy ültünk a dohányzó asztalnál,
 bámultuk a lemeztű egy helyben toporgását.
 Ahogy átmegy, átsiklik alatta a világ –
 mindenség, mint szél, mint illat.
 Végtelen ösvény volt az a barázda,
 benne húzódott az alagút,
 amely kivezetett a bajból.
 Az a bakelit volt a szabadság.
 Belebújtunk és kiutaztunk az országból.
 Ezek a fényes, ezüst korongok
 már csak utánzatok, mutációk.
 Van rajtuk zene, ütem.
 De a szélső barázda nem serceg.

A bakelit korong egy játszótér volt.
 Beültünk és bekapcsolt a hinta.
 Hogy repített, dobott az a korszak.
 És hogy leestünk, Istenem.

Még ma is nyalogatjuk a sebeket.
 Édes az íze.

Drót

Egy pici drótot találtam a kocsim ülésén.
 Réz, mondtam, és eltettem a pénztárcámba.
 Talán a szél fújta be az ablakon. De lehet,
 hogy a Rába melletti fémtelepről származik.
 A csörötneki sorompóból szerelték ki,
 mint egy eladásra váró tárgyat. Ez a drót
 valahonnan hiányzik, valaki elvágta harapó-
 fogóval a forrásától. Ment benne az áram.
 Az élettelen Élet, a nélkülözhetetlen energia.

Vagy nyitva volt az ablakom. Valaki
 viccből az ülémre dobta, hogy gyanúba
 keverjen. Most már rajta az ujjlenyomatom.
 A tárca melege, szaga, a fészek illata,
 ahol az áldást tartom. A drót meg idegen elem.
 Amikor erre gondoltam, kivettem a kis fémet
 és visszavittem a parkolóba, letettem a járda-
 szegélyre, ahol az autó állt, azután vissza-
 szálltam a kocsimba. Volkswagenem
 nem indult, öt percet vacakoltam,

közben esni kezdett, madarak rebbentek szét,
 s az autóra pottyantottak ezt-azt.
 Egy szarka a járdán totyogott, magokat
 talált. Messzelátómon át figyelni kezdtem,
 miként eszik az ázott madár. Hirtelen
 felcsippentette a rézdrótot és elröppent.
 Azóta is hiányzik...

Pápes Éva

Élet a provinciákon

A trianoni csonkítás nemzeti traumája, s főként ennek hosszú évtizedekig tartó kimondatlansága olyan skizofrén állapotot hozott létre, amely a nemzeti identitásnak súlyos károkat okozott. A Trianon után felnőtt generációk egyszerűen nem tanulták meg, mert nem volt szabad hol és kitől megtanulniuk, hogy mitől fosztattak meg, és milyen sokszínű és gazdag kulturális örökség került szinte egyik napról a másikra a nem kommunikálhatóság kategóriájába. Irodalmi és művészeti centrumok szerepe, jelentősége halványult el, majd szűnt meg, került a felejtés birodalmába. Földrajzi egységek nevei váltak tartalomvesztetté, generációk számára igazi jelentés nélkülivé. Bánát, Bácska, Muravidék, Felvidék, Kárpátalja, Vajdaság – ezek a szavak már nem biztos, hogy jelentéssel bírtak a szocializmus iskolarendszerében felnőtt, uniformizált oktatásban részesülőknek, hacsak családi kapcsolataik révén nem őrizte meg őket a nosztalgikus múltba-nézés, a vacsoraasztalnál történő emlékidézés. A felvidéki magyart szlováknak, a vajdaságit jugónak, az erdélyit románnak elnevező hétköznapi mentalitásban jól tetten érhető a gondolkodás beszűkülése, az oktatáspolitikai „eredményessége”, az utca emberének árnyalatlan, leegyszerűsítésre hajlamos gondolkodása. Sokat „küzdött” ezért a magyar oktatáspolitikai, ahogyan mindent megtett a másik oldal is: a román, az orosz, a jugoszláv és a csehszlovák nemzetiségi politika. Tömeges asszimilálódás az egyik oldalon és egyfajta megmagyarázhatatlan büntudat a másikon, ami jelezte a folyamat kérelhetetlenségét, romboló erejét. Hiába következett be a rendszerváltás, ez a tendencia nem változott, sok jeltől ítéve szinte leállíthatatlannak bizonyult. S bár megnőtt azoknak az egyesületeknek, kulturális rendezvényeknek a száma, jelentősége, amelyek ennek gátat próbáltak emelni, mégis a közgondolkodásban még mindig a jól ismert sémák uralkodnak. Ennek ékes bizonyítéka volt az a bizonyos december 5.-i szavazás, ahol a rosszul feltett kérdésekre rossz válaszok születtek, amikor egyszerre szégyellte magát a magyar a határ mindkét oldalán. Ki-ki másért, de maradt a rossz közérzet, a harag, a kommunikációs nehézség. „Rendezni végre közös dolgainkat”, írta József Attila 1936-ban, ám még mindig nem tudjuk tiszta lelkiismerettel azt mondani, igen, megtörtént. De vajon kísérletek sem történtek? Talán igen, hiszen a mindenkori politikai grémium számára jelentős ütköztartó a nemzetiségi kérdés, (lehetőleg nem a sajátja, hanem a szomszéd országoké), s a határon túli magyarsággal való foglalkozás, a „nemzetpolitikai stratégia”, az ezzel való manipulálás a választási küzdelmek martaléka lett. Létrejött a Duna Televízió, amelynek meghatározó törekvése volt az Illyés Gyula által megfogalmazott „haza a magasban” létrehozása, a szellemi-kulturális egység megteremtése, a modern technikával, az akkori legmodernebbel, a szatellit antennával. Valljuk be, ennél hatékonyabb és nagyobb tömeget érintő kapcsolatfelvétel valóban nem létezik a mai világban, hiszen a televízió előtt ülő passzív befogadók millióihoz juthatott így el híradás – a határainkon túliakhoz és az itthoniakhoz egyaránt. Hol van ehhez képest a könyvkiadás, a helyi művelődési csoportok tevékenysége, a politikai jellegű összejövetelek, vagy az egyházak mindennapos pasztorizációja? Természetesen mindez igen fontos, sőt nélkülözhetetlen, de országos jelentőségűvé akkor válik, ha bekerül a televízióba, és az érintetteken kívül milliók szereznek tudomást róla. Ezzel párhuzamosan létrejöttek a kisebbségi magyar rádiók és televíziók (sajnos nem mindenhol), amelyek szintén alapvető missziót töltenek be azóta is: egyszerre szólnak a saját közösségükhöz, s ezen túl az anyaországhoz is, hírt adnak-vesznek, cserélnek, hogy az elszigeteltség, zártság élményét felválthassa a nyitottság (illúziója?). S bár a Duna Televízió elsősorban a legnagyobb tömb-magyarság, az erdélyi magyarok életviszonyait, problémáit figyeli, közvetíti, azért nem elhanyagolható módon jelen van a felvidéki, vajdasági, muravidéki régió is. Bizonyos szomorú jelenségek elharapódzása miatt mostanában egyre nagyobb hangsúllyal jönnek hírek a Vajdaságból és a felvidéki magyar városokból, falvakból is. A mind sűrűbben jelentkező nemzetiségi atrocitások azt jelzik, van még bőven tennivaló a Kárpát-medencében, van még helyrehozni való, s ez mindaddig így lesz, amíg bizonyos köröknek érdekükben áll olyan ellenség-kép kreálása, amellyel egyszerre üthetnek a más nézeteket vallón és a más nemzetiségűn – sajnos, nem csak képletesen. Természetesen az áldozatok minderről mit sem tehetnek, ők azok az ártatlanok, akik útjába kerültek annak az igen régóta gerjesztett és ezért bűvöpatakként folyamatosan jelen lévő ideggyűlöletnek, amiben a kisebb hangsúly az idegenen van, a fontosabb szó a gyűlölet, ami a sok feldolgozatlan és kibeszéletlen történelmi-politikai eseményből maradt ránk.

Vannak határaink, amelyek valamikor szorosra zárva választották el azonos tájegységek régen ezer szállal összekapcsolt falvait, városait. Megkoptak a baráti, rokoni kapcsolatok, az évek lassú eróziója kikezdte az érdeklődést, a haragot, az elválasztás okozta sok helyébe valamiféle beletörődés, hétköznapiság lépett. Az ellenállások megtörésére országoként más-más módszerek születtek, hol finomabban, hol erőszakosabban zajlott a magyar kisebbségek belső kohéziójának gyengítése, szétzilálása. Az ellenállás a passzív rezisztenciától a határozott cselekvésen keresztül

sokféle formában létezett, ennek ellenére az előzőekben jelzett folyamatok bizony jócskán kikezdték a határokon túli magyarság erejét, drasztikusan csökkentették létszámát. Mire fellazult a légkör, átjárhatóvá váltak a határok, már egyre nehezebb volt a szerves összetartozás újraélesztése, a kapcsolatok halványultak, a személyes szálak elvékonyodtak, az idő megtette a magáét. S bár az újraélesztés folyamatát uniós programok, gazdasági kényszerek is segítik, mégis maradt egyfajta (kölcsonös) idegenség, a határok mentén húzódó régiók nyilvánvaló különbözősége, ami nem könnyítette meg a szóértést, a bizalom megteremtését. A túlélési technikákat jól megtanuló, határon túli magyart anyaországában gyakran meg nem értés, idegenkedés, gyanakvás, nem ritkán hátrányos megkülönböztetés érte, s jó oka volt elgondolkodni azon, vajon hol könnyebb magyarnak lenni. S gyakran kiábrándító volt a válasz: sem itthon, sem otthon. Az elzártság hosszú évtizedeiben – amikor még a szatellit sem segített –, s a közösségek magukra maradvá próbálták térségüket (kultúrájukat megtartva) otthonossá tenni egy másik állam hivatalos nyelve, keretei között működtetni a nemzeti identitás folyamatosságát oktatással, könyvkiadással, közösségi élettel – hol, mire volt lehetőség. A külső nyomás hatására létrejött őrző-védő technikák konzerváltak bizonyos sajátosságokat: nyelvi, szokásrendszeri, viselkedési mintákat, amelyek a viszonylagos zártságban nem követhették az anyaországi változásokat, így egyedi módon egy előző korszak és gondolkodásmód letéteményeseiként működtek ebben a „zárványban”. Ez sajátos színt, de bizonyos avíttágot vagy akár provincialitást is adott a közösség megnyilvánulásainak, ami az anyaországból nézve nosztalgikusnak, még akár romantikusnak is tűnhetett. Diákok és értelmiségiek az ellenállás titkos izgalmával lépték át a határokat, hogy megmerítkezzenek egy tradicionálisabb, szokásrendszerében bizonyos archaikus elemeket őrző kultúrában, mintha időutazáson jártak volna. Egyfajta múltba-nézés volt Erdélybe, Felvidékre, Kárpátaljába menni, „Jugóba” pedig kirándulás a majdnem nyugatba.

Történetek és folyamatosan történnek komoly erőfeszítések itt Zalában is, hogy ezt a távolságot közelséggé oldjuk, hogy legalább a kulturális életben rendezzük azokat a „közös dolgokat”, amelyek segítenek lebontani a hivatalosan már nem létező határköveket, sorompókat. Így itt is tanúli lehetünk a kapcsolat építésének: legfontosabb partnereink a muravidéki magyarok, akik bezártságukat kompenzálva, kiegyenlítve, jelentős képzőművészeti-irodalmi életet teremtettek a múlt század végére, létrehozta egy olyan, multikulturális színekkel átszőtt, kisközösségi mozgást, amely lassan a magyar kultúra részévé vált. Gálics István, Szűnyogh Sándor (már sajnos nincsenek közöttünk), Bence Lajos, Göncz László, Hagymás István, Halász Albert, Király Ferenc, Varga József, Zágorec Csuka Judit (a teljesség igénye nélkül soroltuk a neveket) jelen vannak a zalai, sőt a tágabb körű közművelődésben. A Pannon Írók Társasága tagjai között ott találjuk az irodalmárokat, cikkeik rendszeresen megjelennek a Pannon Tükör hasábjain, de ők maguk is részt vesznek sok zalai rendezvényen és viszont. Próbálkozások történtek közös könyvkiadásra, kiállításokra, megemlékezésekre, projektekre (több-kevesebb sikerrel), amelyek további szálakkal kötötték össze a muravidéki és zalai szellemi életet. Az együttműködés talán még nem zökkenőmentes, nem teljes, a kapcsolatok még nem érték el azt a szintet, amivel elégedettek lehetnénk, de ez egy olyan végeérhetetlen munka, amelynek sikere rajtunk múlik. És persze, bizonyos értelemben, nélkülözhetetlen, hiszen a Muravidék is a provinciákon van, kissé messze a fősodortól, és ahhoz, hogy a hangunk messzebbre jusson el, jobb, ha közösen kiáltunk – talán nagyobbat szól...

Az elszakadás az élő, változó, mindennapjaiban folytonosan mozgásban lévő anyaországtól, létrehozott valami olyas bezárkózást, amit provincialitásnak is nevezhetünk, lemaradást a legújabb, legfrissebb áramlatoktól, de ez ugyanúgy jellemezheti a vidéki irodalmi életet is, ahogyan helyenként jellemzi is. Ez lassúbb és kevésbé jellemző a nagy lélekszámú tömb-magyarság esetében, így Erdélyben leginkább, amelynek jóval kialakultabb volt a kulturális identitása, intézmény-rendszere, mint mondjuk Kárpátaljának vagy a Felvidéknek, netán a Muravidéknek. Képzőművészeknek, vagy zenészeknek lenni lehetett Jugoszláviában, vagy Romániában magyarként (nem biztos, hogy könnyű volt), de írónak, költőnek lenni az anyanyelvében kisebbségként – ez már jóval nehezebb feladat. Óhatatlanul számolni kellett azzal, hogy szűkebb befogadói körhöz szól, nehezebben tud bekapcsolódni az élő irodalmi áramlatokba, s bár a legnagyobbak így is, úgy is részeivé válnak a nemzeti kultúrának, ez jóval több nehézséggel járhat, mint pécsiként, vagy debreceniként indulni hasonló kvalitások mellett is. Természetesen itt is jelentős különbségek voltak/vannak az egyes tájegységek között, és ez nem annyira a határon túli magyarság létszámával függött és függ ma is össze, inkább ahhoz kapcsolható, hogy volt-e kellő számban olyan jelentős műveltségű és tehetségű irodalmár, aki áthidalta, legyőzte a körülmények adta nehézségeket. S ez nem is volt veszélytelen a szocializmus tiltó kultúrpolitikája idején, könnyen elhallgattatás következhetett belőle.

A rendszerváltás itt nagy változást hozott, a tiltások megszűntek, a kapcsolatok kiszélesítésére megnyílt a lehetőség. Ezzel nyilván azok tudtak a leggyorsabban és leghatékonyabban élni, akik bizonyos személyes ismeretségek révén, félig-meddig illegálisan már addig is fenntartották átjárási lehetőségeket az anyaországi kulturális élettel. Ebben is, mint természetesen az élet számos területén, döntőek a személyes kapcsolatok, a hasonló területen dolgozók folyamatos kapcsolattartása, egymás tevékenységének minél alaposabb megismerése. De ahogyan a kultúra más területein is egyre problémásabb a párbeszéd, úgy itt sem történt igazán komoly áttörés a valódi élő kapcsolatok fenntartására. A határok léteznek, annyira így van ez, hogy a legkézenfekvőbb közelségben, a határok két oldalán

lévő megyékben sem indult meg az igazán aktív összekapcsolódás a hasonló területen tevékenykedők között. Bár vannak kezdeményezések és közös programok, még mindig élőbb a párbeszéd a határokon túli magyarságon belül, mint az anyaország, és a határ másik oldalán élő hasonló területen tevékenykedők között. Ennek oka lehet az eltérő szocializálódás, a beivódott tiltások adta nehézség, a gazdasági recesszióból következő anyagi problémák, és még sok minden más is. Főként azok a belső gátak, amelyek beivódásáról az elmúlt rendszer gondoskodott. Nem lehet semmivé tenni száz évet, azokat a gyanakvásokat és meg nem értéseket, a folytonos kisebbségi érzést, amit a másodosztályú állampolgárrá degradálás hozott létre. Természetes, hogy a felvidéki magyar és a kárpátaljai jobban megérti az erdélyi, újvidéki problémáit, mint a vasi, zalai, szabolcs-szatmári, csongrádi és így tovább.

A provincia vidéket jelent. A provinciális szinonimája lehet egyszerűen a vidékiségnak, de jelenthet egyfajta elmaradottságot, a fősodortól való elszakadást is. De bármelyik jelentést is használjuk, kétségtelen a fővárossal, mint a magyar kulturális élet központjával szembeni hátrányos helyzet érzése. Pedig a büszkeség helyénvalóbb lenne, hiszen nagyszerű teljesítményt tudott felmutatni az elszakított magyarság azzal, hogy a nyomás ellenére is képes volt megőrizni identitásának legfontosabb elemét: a nyelvét és a kultúráját, amely a nehézségek ellenére sem szűnt meg új és új értékeket létrehozni. Legfőképpen pedig megőrzött valami ennél is fontosabbat, az összetartozás élményét, mit is jelent magyarnak lenni. Ez az érzés éppen a nyomás ellenére deklarálódott, megnyilvánult a nemzeti ünnepek megélésének bensőségében, az ezzel ellentétes folyamatokkal való állandó küzdelemben. Ami itthon egyfajta büntudatként és rossz közérzetként politikai jellegű demagógiában és pártoskodásban kicsúcsosodva lassan kettéosztotta Magyarországot, az a határokon túli magyarság számára a mindennapi vállalkásokban és döntéshelyzetekben megerősödve természetes állapotként, egyfajta belső érzésként van jelen. A provinciálisnak az érték-őrző szerepét, a multi-kulturálódással természeténél fogva ellentétes mivoltát érdemes lenne megtanulnunk az elszakadt, de nem elveszett magyarságtól, hogy visszataláljunk ahhoz a nemzeti büszkeséghez, amely biztosíthatja európaiságunkban való egyenjogúságunkat. Többek között ezért is fontos, hogy jelen legyünk egymás rendezvényein, élő és folyamatos párbeszéd alakuljon ki, amelyben a személyesség leküzdheti a még mindig meglévő előítéleteket, és a különbségek helyett az azonosságok, és közös célok kijelölése válik meghatározóvá. Ehhez sok-sok információ kell, a hétköznapi megértése, a reakciók mögött rejlő negatív tapasztalatok megismerése. Nyilván ennek legjobb eszköze az irodalom, képzőművészet és a film, amelyek mindegyike ablak egy másik fajta életre, ami mégis otthonos nekünk, hiszen közös nyelvünk hordozza. De mégis más, mert eltérő élethelyzetek megoldása, túlélése inspirálta, és mert minden különbözőség alatt ott van az azonosság, az emberi léthelyzetek legmélyebb szintje, ahol már nem számít, ki melyik országban, vagy kontinensen született. S ha az adott kulturális megnyilvánulás provinciális jellegű, akkor is tartalmazhat olyan fajta információt, ami kapukat nyithat, legalább a szomszédság számára kínálhat megszívlelendő igazságokat. A művészet örök és tiszta nyelvét, bárhonnét is jön, venni tudjuk, bármely nemzet számára annak az igazságát hordozza, amit legbelül mindannyian alapmintaként hordozunk, de emellett szükségünk van arra a széles háttérre, ahonnét származunk, azokra az ismeretekre, megmérettetésekre, párbeszédre, amelyet a jól működő helyi kulturális élet tud nyújtani. Ezt érdemes itt, a provinciákon szem előtt tartani, összefogva és egymásra figyelve megvalósítani, hogy az ebben a szellemben szocializálódott következő generáció már egy jóval szélesebb horizontra tekinthessen, és jóval nagyobb nyitottsággal építhessen arra a stabil háttérre, amit szűkebb hazájától (s az anyaországi háttértől) biztos alapként kapott.

Somogyi Zoltán: Sárkányok

Pálinkás István

Vakolt vers

(Birkás István festőművészek)

„Forró füvek az arcomon,
 ezt a rétet jól ismerem.
 Fekszem hanyatt a semmiben,
 semmivé lenni jó nagyon.”

Erre vártál, eljött érted.
 Végekké burjánzó végek...
 Kezek, karok, vállak, térdek
 az előbb még összeértek.

Tömör lett a csönd és tömbös.
 Csak a Hold, ami ezüstöz.
 Fognál újabb, újabb trükkhöz,
 s nincsen, ami visszatükröz.

Kezek, karok, vállak, térdek:
 történetvesztett, temérdek
 utak, terek, táncok, ének.
 „Tegnap féltém, már nem félek.”

Nincs a szobáidnak vége,
 nincs két fal, mely összeérne.
 Nyitnál ajtót, de nincs hova.
 Vakvágta Szent Mihály lova.

Elránt és egy délutánban,
 hanyatt fekvé ámulsz, nyár van!
 Feletted a hajlékony ég
 röptetgeti tekintetét,

s bőrén tetováál a távlat
 csodás hieroglifákat.

Borbás Helga: Női torzó

Dani Kopoulos*

Cím nélkül

(Untitled)

Zeusz, a vonakodó hattyú, Lédában talált párra,
aki ikrekkel ajándékozta meg őt.
Castor és Pollux elválaszthatatlan életek;
egyikőjük meghalt a csatatéren, a másik
képtelen volt élni testvére nélkül.
Megsajnálták őket az Istenek és megengedték,
felváltva éljenek egy-egy világban.
Ebben a valóságban egy napot,
odaát pedig a következőt.

Egy tibeti szerzetesről szól a fáma,
aki mumifikálta magát, miközben élt,
lassítva teste életfunkcióit addig,
amíg az élet alig rebbent benne.
A másik oldaltól épphogy egy kiscica
párnás mancsának lépésére volt csak,
de valami mégis itt tartotta érdeklődését.

Apám kórházban feküdt, szobájában
ültünk és régi filmeket bámultunk a tévén,
várva, hogy szívverése visszatérjen...
Tudtam, hogy útja megkezdődött át, a hídon.
Alig beszéltünk, és azon merengtem,
vajon, gondolta-e, mik lesznek utolsó szavai?
Olvastam egyszer egy rabról, aki
mielőtt a villamoszékbe ült, az ő szemébe nézett:
„Uram, nem hagyta, hogy befejezzem! ”

Egy szicíliai tengerparti városban
találkoztam egy halással, aki elmondta,
mi tüzelte éveken át gondolatait.
Mielőtt anyja átadta lelkét a Teremtőnek,
arra kérte: „*Salvadore, fiam,*
Hozz nekem egy pohár tejet! ”
Az idő távolából visszanézve,

anyja soha nem rajongott a tejért.
Talán, csak elmúlásunkhoz közelítve,
félrenézünk egy pillanatra arról
a dologról, amit oly sokáig bámultunk.
Vagy még inkább vágyakozásunk
veszíti el sóvárgását, s épphogy e homályos
akarással leszünk képesek
csatlakozni az Istenekhez.

(Fordította: Pálinkás István)

**Dani Kopoulos 2003-ban a New York-i költőverseny első helyezettje lett.*

Az Utolsó Kávéházban

*„A nő ment tovább, a boltok éppen zártak.”
(Kispál és a Borz)*

Kávénak hívták a Házat.
Az asztalnál ülők magukat mondták.
Fejük fölött egy leltárcélpont
csüngött – keretben Anton van Dyck.

Átderengett néhány látszat,
hiába húzta közelebb a széket.
Találgatták, ki indul másnap,
s ki dob érmét, ha visszatértek.

Nagyjából, ennyi lett volna.
De ott volt még a másik, aki végezt
emlékezni ma sem volt mersze.
Emlékeznek majd rá a székek.

Cséby Géza

#

A girland-díszes gerendák alatt
a házban Edward Wolanin
Fryderik Nocturne-jét játszotta.
A No 1 in B flat Minor Op.9-et.
Vasárnapi koncert volt,
Chopin szülőházában.
Csend és áhítat.
Mellettem Aarne Puu az
észtlengyel-orosz költő,
génjeiben csöppnyit finnugor –
akárcsak én.
Jegyzetelt.
Hallgattuk a zenét.
Napfényes őszi délután volt,
a kertben
szálingózó falevelek közt
andalgó nők és férfiak.
Odébb, a juhar
ágainak takarásában,
esküvői párt
fényképezett
valaki.

Nocturne No 1.
George Sand kérdi:
- Szeretsz még?
- Igen! Akkor és most is.

Párizs, Varsó, Zelazowa Wola.

A hulló levelek
betakarják
Chopin eltűnő
lábnyomát...

2008. X. 11.

Béres János:
Fehér éjszaka

Vagyok, mert vagy...

Vagyok,
mert vagy.
Szeretlek,
mert szeretsz.
Gyűlöllek,
mert gyűlölsz.
Szenvedek,
mert szenvedsz.
Sírok,
mert sírsz.
Féltelek,
mert féltesz.
Alszom,
mert alszol.
Ébren vagyok,
mert ébren vagy.
Éhes vagyok,
mert éhes vagy.
Szomjazom,
mert szomjazol.

Vagy,
mert vagyok
Szeretsz,
mert szeretlek.
Gyűlölsz,
mert gyűlöllek.
Szenvedsz,
mert szenvedek.
Sírsz,
mert sírok.
Féltesz,
mert féltelek.
Alszol,
mert alszom.
Ébren vagy,
mert ébren vagyok.
Éhes vagy,
mert éhes vagyok.
Szomjazol,
mert szomjazom.

És paplanom vagy, vetett ágyam, ha paplanod, s vetett ágyad vagyok.
És tiszta forrásom vagy, üde rétem, ha tiszta forrásod és üde réted vagyok.
És napom vagy, holdam, csillagom, ha napod, holdad, csillagod vagyok.
És éjszakám vagy, nappalom, ha éjszakád és nappalod vagyok.
És vagyok érted, ha értem vagy, és vagy, mert vagyok érted.

És add kezed, mert adom én is,
és add magad teljesen nekem, mert adom magamat én is.

Az öreg

poros út
 akácfaék súlyos illata
 ül meg
 a pulzáló levegőben
 a ház előtti kispadon
 öreg paraszt
 arcán évszázadok barázdája
 szemében kihunyó lángok
 szürke parazsa
 lehet már ezer éve
 ül a horpadt eresz
 lecsüngő vályúja alatt
 keze a botjára nőtt
 felette vén diófa bókól
 rám se néz
 talán már nem is lát...
 de gyűrött kalapját
 megemeli

Nagyanyám

Ősz haját ha kibontotta,
 Derékig ért annak hossza.
 Kék szemével engem nézett,
 Ahogy nézik a szentképet.
 Mikor hideg földbe tették,
 Szép álmait mind elvették.

Farkas Ferenc:
 Malbertsch

Kardos Eszter

Amikorra hazaérsz

A próféta azt jövendölte Izráel királynéjának: Amikorra hazaérsz, meghal beteg gyermeked.
Jézus ezt mondta a kislánya gyógyulásáért esengő tíruszi görög asszonynak: Amikorra hazaérsz, gyermeked meggyógyul.

*

Áruhában menjek a prófétához, mondta a férjem, Jeroboám király. Ne tárd fel valódi kiléted. Felesleges őszinteség volna. Nem kell tudnia a jósnak, hogy a király és a királyné az, akik hozzá fordulnak a fiuk betegsége miatt.

Egy sütőasszony ruhájába öltöztem. Vajon mit fog mondani Isten embere a gyermekről? Gyógyulást jósol? Vagy halált?

Egyszerűen rá kellene parancsolni, hogy jót mondjon. De nem lehet, még a királynak sincs hatalma fölötte. Megalázó dolog kiszolgáltatottnak lenni! A hosszú út előtt, egy búcsúpillantásra, bementem a súlyos kórbán szenvedő kisherceg szobájába. Ott volt Jeroboám is. Az ágy fejénél ült egy mértéktartóan felséges széken. Két gyógyító ember szorgoskodott a beteg körül. Az egyik valami főzet gőzével töltötte meg a szoba levegőjét. A másik gyógyhatású növényeket rakott a szenvedő kis test köré, majd könnyű lepellel betakarta. Megszóltottam a királyt. A két gyógyító ember már egy hete itt van. A fiunk állapota nem javul. Zavard el őket! Jeroboám bólintott. Intett a széke mögött álló őrnök. Az kilökdöste a két vajákost a helyiségből.

Fölrakodtuk az Ahijjá prófétának szánt ajándékokat, és útra keltem a szolgálkkal. Messze lakott a próféta Tircától, a királyi fővárostól. Az öszvérek patája fölverte a port. Fárasztó volt az utazás, de nem számított. Egész út alatt a betegségtől szenvedő gyermekemre gondoltam. Fájt, hogy el kellett tőle szakadnom, még ha az ő gyógyulása érdekében is. Régóta szerettem volna egy domborművet, egy kis arcmást csináltatni róla. Most különösen örültem volna, ha van ilyen. De Izráelben tilos mindenféle emberábrázolás. Sőt, még az állatoké is. Nehogy imádattá fokozódjon a műretek láttán érzett gyönyörködés. Emberi kéz alkotását tilos imádni.

Öreg lehet már a próféta, akihez megyek. Réges-régen, Izráel országának kettészakadása előtt, fényes jövőt jósolt Jeroboámnak. Meglátta benne, az egyszerű emberben, a leendő királyt. Megjövendölte neki, hogy uralkodni fog a Dávid leszármazottától elszakadó északi ország részben. Megjövendölte magát az országszakadást is. Saját köpönyegét hasogatta részekre, szemléltetésül. Mert eszméket és történeket szabad kiábrázolni. Csak élőlényeket nem. Azt mondta Ahijjá, hogy az Úr maradandóvá teszi Jeroboám királyi házat Izráelben.

De most halálos beteg a fiunk. Így lesz maradandó Jeroboám háza a trónon?!

Amiatt a királyi magasba és távoli jövőbe mutató prófécia miatt, Jeroboámnak el kellett menekülnie egy időre. Hiszen még élt és uralkodott Salamon, bölcs és dúsgazdag királyunk. Jeroboám Egyiptomba futott, Sísák fáraóhoz. Salamon halála után visszatért. Megtörtént az ország kettészakadása, Jeroboám valóban király lett. A Teremtő neki adta az ország északi felét.

Jeroboám, uralomra jutva, elhatározta, hogy segít Istennek: ő maga is munkálkodik rajta, hogy az északi királyság az övé maradjon. Azt gondolta, ha a nép átjár Jeruzsálembé, a déli országrészbe, hogy az Úr templomába zarándokoljon, akkor fennáll a veszélye annak, hogy visszapártolnak a jeruzsálemi királyhoz, aki fejedelmi vérből származik. Dávid unokája! Gondoskodni kell tehát arról, hogy itt, északon, a tíz törzs országában is legyen valami imádnivaló. Mi legyen az? Mózes idejében, amíg a népvészér fönt járt a Sínai hegyen, az izráeliták aranyborjút imádtak. Jeroboám most két aranyborjút csináltatott! Ezt imádjátok, ne járkáljatok Jeruzsálembé! Hajoljatok meg az aranyból mintázott borjak előtt!

Van tehát két aranyborjú-szobrunk az országban. Mégsem azok előtt könyörgök, hanem úton vagyok a sílói Ahijjához. Olyan nagy a baj, hogy nem elég a magunk állította oltárnál fohászzkodni. A prófétától várunk kedvező jövendölést.

Jó lenne tudni, mit fog mondani Isten embere a fiamról. Bízam benne, hogy megígéri a gyógyulást.

*

Hamarosan odaérkezik a feleségem Ahijjá prófétához. Valamikor mostanában kell odaérnie. Nem kis út, főleg egy elkényeztetett királynénak nem. Szerettem volna siettetni az időt. Föl-le járkáltam a trónteremben. Összesúgtak mögöttem az örök: a király rossz hangulatban van. Igen, a fiam betegségén tépelődtem. Bízam Ahijjá prófétában. Ő eddig csak jót jövendölt nekem. Ő volt az, aki tudatta velem, még Salamon királysága idején, hogy az ország ketté fog szakadni, és az egyik félnek én leszek a királya.

Miért álmodtam az elmúlt éjjel mégis a másik prófétáról, a nemrég itt járt, Júdából érkezett szent emberről? Ítéletes szavakat mondott a helyi aranyborjú-oltárról. Félelmetes volt a kijelentése. Álomban ismét hallottam a szavát, s még most is rémülettel tölt el. Félek, hogy összefüggés van az itteni, nem jeruzsálemi oltárok, és a fiú súlyos betegsége között.

Való igaz, a kezdetek kezdetén, amikor az Úr kiválasztott királynak, így szólt: „ha az én utamon jársz, akkor maradandó házat építek neked”. De hogyan lehet a Mindenható útján járni? Olyan sok a tiltás. Nem szabad más istent imádni. Nem szabad csalni, lopni, gyilkolni, hazudni. Nem mintha ezek a vétkek olyan vonzóak volnának. De néha a helyzet rákényszerít az elkövetésükre. Pedig Isten parancsa szerint nem szabad engedni a lelki tisztaságból. A házastársához is hűnek kell lennie az embernek. Mindkét hűtlenség: az Úrhoz is, a házastársához is: tilos. Széles bűnlehetőségek között vezető keskeny út az Úr útja. Veszedelmes a félrelépés. De valamirevaló király nem fér el szűk úton! Óhatatlanul megszeg egy-egy tilalmat. Ez egyszerűen az uralkodással jár.

Nem látja be Isten, hogy politikai szükségszerűség a két – Jeruzsálemon kívüli – oltár? Így az országom területén lehet imádkozni! Megsértődött Isten, hogy újabb, időszerűbb, a helyi viszonyokhoz jobban illő kultuszt adtam a népnek, mint a salomoni templom vallása? Hiszen nem lehet másképp elképzelni ennek az országnak a fennmaradását, mint hogy itt, helyben imádkozunk. Bár lehet, hogy a Mindenható akkor is meg tudná tartani a trónomat, ha a népem átjárálna Júda országába. Igen, volna rá hatalma. De az meghaladja az én fantáziámat. Tudom, hogy sok lehetetlen dolgot véghezvitt már az Úr. Kihozta a rabszolgákból álló népet Egyiptomból, pedig a nilusi birodalom hatalmas ura, a fáraó, nem akarta őket elengedni. Elvileg elhiszem, hogy Isten ma is képes hasonló nagy tettekre. De gyakorlatilag teljesen ráhagyatkozni?! Nehéz. Éjszaka néha fölmegek a tetőre, gyönyörködöm a csillagokban. Amikor lefelé indulok, nem gyújtok fáklyát. Tudom, hol a lépcső a palota oldalfalában. Ismerem a fokait. De nem mernék lejönni egy idegen épület tetejéről. Még elképzelni is rossz. Ott áll az ember, éjszaka, egy lapos tetőn, fáklya nélkül, s valaki lemutat a ház legsötétebb fala mentén: ez itt lépcső, menj le rajta! Még akkor is bizonytalanok volnának a lépteim, ha előttem haladna, és a kezét nyújtaná támaszul. Teljes mértékben megbízni az Úrban: az olyan vakmerő hitet jelent, mint amilyen az ismeretlen sötét lépcsőn levezető kézre való ráhagyatkozás volna.

Mégiscsak azt jelentheti az álomban megismétlődő figyelmeztető prófécia, hogy haragszik Isten az aranyborjakért. Féltekeny, mert az előtt az oltár előtt imádkoznak az emberek, amit én csináltam, s nem az előtt, aminek a felállítását ő parancsolta meg.

Úgy érzi, hogy elvettem tőle a népét. A gyermekeit.

Bárcsak tudnám, mit üzen a próféta a feleségemmel! Mi lesz, ha az a jövendölés, hogy a gyerek meg fog halni? Fele-fele esély van rá, hogy halált mond. Nekem, mint bölcs királynak, erre a válasza is föl kell készülnöm.

Tudom, ha azt látja Ahijjá, a jövőbe nézve, hogy a gyermeknek meg kell halnia, kertelés nélkül meg fogja mondani. Különösen így, hogy nem gyanítja, hogy fontos ember a beteg gyerek, a király fia.

Meg lehet-e másítani, ha így döntött volna az Úr Isten? Amennyiben jól emlékszem a szent tanításokra, akkor: volt rá példa. Igen, hihetetlen bár, de volt. Mózes történetében fordult elő. Pontosan az arany bálványiszobor – az ő aranyborjuk – esetében. Az Úr akkor, a bálványimádásért, nagyon megharagudott. Elhatározta Izráel népének a vesztét.

Azért, persze, annak az aranyborjúnak az imádása sokkal nagyobb bűn volt, mint a mostani szobroké, itt, az én országomban. Ők, hogy úgy mondjam, unalmukban állítottak borjuszobrot. Öncélú bálvány volt. Az én szobraim viszont nélkülözhetetlenek.

Elhatározta tehát az Örökkévaló, annak idején, Mózes korában, hogy hűtlenségéért eltörli a népet a föld színéről. De Mózes könyörgésére mégis megszánta őket. Megváltoztatta a tervét. Nem büntette úgy a bűnösöket, ahogy eredetileg akarta. Mózes rámennydörgött a népre, és – nagyon jól emlékszem, hogy néhai tanítómesterem hangsúlyozta, a legfontosabb mozzanat következik: – elégette, porrá zúzta az aranyborjat.

Rá lehet venni Isten terve megmésztására? Alig akarom elhinni, de így van. Mégpedig imádsággal. És a bűnös tett jóvátételével. A véték tárgyának a megsemmisítésével. Távolítsam el a bálványiszobrokat, s a fiam meggyógyulhat? Lehet, hogy így van. Sokszor kinyilvánította a Mindenható, hogy ő irgalmas és kegyelmes Isten. Szó szerint ezt mondja a hagyomány: szeretete az égig ér.

Ha szomorú jóslattal küldené is vissza a próféta a királynét, még akkor is van tehát remény. A fiam

meggyógyulhat. Abban az esetben, hogyha szívből fohászodom érte. Csak jóvá kell tennem azokat a cselekedeteimet, amelyek ellenkeznek az Úr törvényeivel. De hát ez lehetetlen! Fiam, édes fiam... Az aranyborjak maradni fognak!

*

Hosszú utazás után végre közeledtünk a próféta lakhelyéhez. Az út kissé emelkedett, rá lehetett látni Ahijjá házára. Megállítottam az öszvéreket. Néztam a szent ember hajlékát. Kétségek gyötörtek. Vajon jó hírt fog mondani a gyermekemről? Nyílt az ajtó. Bizonytalan léptekkel kijött egy nagyon öreg férfi. A próféta volt az. Tapogatózva botorkált az udvaron. Kaszáló mozdulatokkal rálelt egy gabonatarló korszóra. Fölvette. Lassú tempóban ment vissza a házba. Csúsztatva a lábát a talajon.

Vak! A próféta megvakult vénségére. És még azon fáradoztam, hogy ne lássa meg bennem a királynét! Pedig már semmit sem lát. Fölösleges volt fölvennem ezt a pórias szagú ruhát. Bár, a szag is jó valamire. Ha nem lát, akkor az öltözetem illata kell, hogy bizonyítsa neki: közrendű asszony jött hozzá. Eszembe jutott, hogy indulás előtt drága illatszerekkel dúsított fürdővízben hűsöltem. Mi lesz, ha megérzi hajamban az illatot? Leszálltam az öszvérről. Egy marék port szórtam a hajamra. Az öszvérvetítő szolgálja szemében szánakozást láttam. Talán azt hitte, hogy rossz jövőre számítok? S azért szórok port a fejemre, mert máris gyászolom a herceget? Bolond ez a szolgál! Ne pislogjon nekem ilyen részvételteljesen! Ne erre a marék porra nézzen, ez nem fontos! Én porosan is királyné vagyok.

Hamarosan a szent ember előtt állok. Meg fogom tőle tudni a gyermek sorsát. Fogalmaztam magamban a kérdést: Próféta, Isten embere! Jövedöld meg, mi fog történni nagybeteg fiammal. Megmarad az élete?

Szívből reméltem, hogy igennel válaszol majd.

*

A Názáretiről beszélt mindenki a városban. Ki lehet az, nem tudtam. Dávid fiának is mondták, pedig Dávid, a zsidók legnagyobb királya, ha jól értettem a róla szóló történetekből, sok száz évvel ezelőtt élt. Vagy ezerral. Egy zsidó család volt a szomszédunk, tőlük hallottam ezekről a dolgokról. A család legöregebb embere, Dániel nevezetű, sokat mesélt népe történelméről. Meg, amikortól híre jött, a Názáretiről. Ha ráért, kiült a házuk hűvösebb oldalához. Én meg a mi házunk mellé, egy kis fácska árnyékába. S beszélgettünk. Vonzottak az elbeszélései. Az ősi zsidó történetek is, meg az új tanítóról szólók is. A kislányom, míg egészséges volt, ott ült a lábamnál. Játszott a porban a babájával. Nem is gondoltam, hogy ő is figyel. De néha hallottam, hogy a szoba sarkában elővette a babáját, és ugyanazokat a történeteket mesélte neki.

A lányom jó ideje beteg. Egyre rosszabbul van. Senki nem tudja meggyógyítani.

Dániel egy régi izráelita prófétáról kapta a nevét. Talán azért volt ő maga is mélyen vallásos.

Egy nap hihetetlen hírt hallottam. A Názáreti itt van Tíruszban, a mi városunkban. Suttogva adták tovább a hírt az emberek egymásnak. Állítólag nem akarta, hogy kitudódjon az ittléte. Más híres emberek bezeg szétkürtöltetik a csodatetteiket.

A Názáreti is csodatévő próféta. És tanítja a köré sereglőket. Szívhez szóló példázatokot mond. Némely híve Rabbinnak szólítja. Öröm gyulladt a szívemben, mikor megtudtam, hogy hozzánk érkezett.

A lányomat sok javasemberhez elvittem már. De nem tudták meggyógyítani. S a betegsége egyre súlyosbodott. Nem lehetett pontosan tudni, hogy mi a baja. De hát minden betegség végső soron a Gonosztól van. Nem sokat számít, hogy mi a kór neve. Ha én magam lennék beteg, az sem fájna annyira, mint amennyire a tehetetlenség érzése mardos, amikor ott állok a lányom ágya mellett. De hiába mentem a javasemberekhez. Azt hiszem, hogy ha az a gyógyító, akihez segítségért fordulok, ugyanannyira szeretné a lánykát, mint én, akkor meggyógyulna.

Dániel sokat tudott a Názáretiről. Úgy hívják, Jézus. A Názáreti Jézus. Azt mondják, másképp tanít, mint a többi rabbi. És másképp gyógyít, mint a többi javasember. Isteni erővel.

A héberek Istene különleges lény. S az emberei csodákat tettek a régmúlt időkben. Szerettem hallgatni, ha Dániel ezekről az esetekről mesélt. Különösen azokat az elbeszéléseket, amelyek Illés próféta tetteiről szóltak. Mert ő Sareptában is tett csodákat, és az a város itt van Tírusz közelében.

Egy özvegyasszonynak meghalt az egyetlen fia. Illéshez fordult. A próféta fölvitte a halottat az asszony házána a fölső szobájába. Imádkozott, és háromszor ráborult a gyermekre. Az Úr meghallgatta Illés imáját, mondta Dániel szomszéd, és visszatért a lélek a fiúba, föléledt.

Dániel, beszélgetés közben, többnyire egy fatönkön ült. Én meg hol egy köteg kosárfonásra való vesszón, hol egy fölfördített üstön. S a lábamnál a kislányom.

Mesélt Dániel Mózesről is. Amikor Izráel népét megtámadták az amálékiak, Mózes fölment egy dombra. Fölemelte a botját, amivel már sok csodát tett. A fáraó előtt kígyóvá változtatta; a szomjazó népnek vizet fakasztott vele a sziklából. Az amálékiakkal való összecsapásban messzire ellátszott a föltartott bot a csatamezőn. A harcoló izráéliek fölnéztek rá, és tudták, hogy velük az Isten. Amíg Mózes fölemelve tartotta, addig ők voltak erőfölényben. Amikor lehanyatlott a keze, az ellenség kezdett erősebb lenni. Végül két segítő támogatta, hogy az ég felé tarthassa a karját. Egészen addig, míg Izráel fiai végleg legyőzték Amalék fiait.

Igen megható volt Hágár és Izmael története. Hágár, a szolgáló, arra a belátásra jutott, hogy Izsák születése után neki, s a kisleányának, Izmaelnek, nincs helye Ábraháméknál. Elindult a fiával világga. Beérseba pusztájában elfogyott a vizük. Leültette Izmaelt egy bokor alá, ahol árnyék volt. Ő maga kissé távolabb ment, ezt mondta: Ne lássam, amikor meghal Izmael. És keservesen zokogott. S akkor megszólalt egy hang az égből: Fogd kézen a fiút!

És az Úr megláttatta Hágárral, hol talál forrásvizet.

Egészen különleges a héberek hite, az egyistenhit. Dániel nem érti, mi benne a szokatlan. Neki természetes, hogy egyetlen Istenség van, a Mindenható. Logikus, hogy ha valakinek a hite szerint csak egy Isten létezik, akkor az hatalmasabb más vallások sok-sok istenkéjénél. Ha Héphaisztosz a tűz és a kovácsmesterség istene, Pán az erdő és a pásztoroké, Poszeidón a tenger és az összes vizek ura, Hüpnoz az álom istene, Notosz pedig a déli szél istene, és így tovább, de van valaki, aki egy személyben a tűz, a víz, az erdő, a mező, az összes szelek és az egész föld istene, mindennek az ura: akkor az sokkal hatalmasabb a rész-isteneknél.

Ahogy én ismerem a legtöbb tíruszit, nincs elég fantáziájuk ahhoz, hogy hinni tudjanak a Mindenség Úrában. Nem elég merészek ahhoz, hogy egy Mindenhatót imádjának.

Dániel szerint ahhoz, hogy az Úrban higgyünk, nincs szükség rendkívüli fantáziára. Mert az ő Istene élő Isten. Csodákat tesz a hívőkkel. A sareptai özvegy, meg Izráel népe Mózes korában: tapasztalták az Úr csodáit.

Ha meggondolom, hogy hívei szerint a Názáretiben ennek a hatalmas Úrnak, az élő Istennek az ereje van!

Faggattam Dánielt, beszéljen róla. Jézus a galileai Názáret városából való, mesélte. Kapernaumban fordul meg leggyakrabban. S Kánában, Nainban is járt és csodákat tett. Tanít és gyógyít. Sok híve és követője van. Tömegeket vonzanak a csodái. Ide, mihozzánk, ahogy a zsidók mondják: a pogányok földjére, csak most jött először. De több tíruszi is járt már nála: hallgatták a tanításait, és elvitték hozzá a betegeiket.

Milyen csodákat tett? Némákat, vakokat és leprásokat gyógyított meg, sorolta a szomszéd. Egyszer egy bénát vittek hozzá, de a tömegtől nem fértek a közelébe. Akkor fölmentek a külső lépcsőn a hordággal az épület tetejére, megbontották a földemet, és leengedték a beteget. S Jézus meggyógyította.

Egy Péter nevű halással bevezett a Genezáret tavára, és megmondta neki, hol vesse ki a hálóját. Péter akkor már egész éjjel eredménytelenül halászott. De amikor a Názáreti mondta, szakadásig tele lett a hálója hallal. Meggyógyított egy harmincnegyzet éve beteg férfit is. Egyszer a víz színén járt, a tavon. Egyszer meg lecsöndesítette a tomboló szelet és a háborgó vizet. Nainban föltámasztott egy fiút.

Ittam a Dániel szavait. Szívmelengető volt jóról, nemesről, szeretetről, együttérzésről, csodatettekről hallani.

A kútnál, mikor vizet hoztam, megsúgta egy asszony, hogy melyik házban tartózkodik a Názáreti. Oda kellene mennem, gondoltam. Aztán elbizonytalanodtam. Nem tartozom az ő népéhez. Nekem nincs gyógyulás.

Jézus gyönyörű példázatokot is mondott, mesélte Dániel. Én úgy éreztem, hogy még engem, a más népből és vallásból valót is, megszólítanak ezek a szimbólumokkal teli történetek. Nagyon szerettem, a mennyek országát példázó hasonlatok közül, a gyöngyről szólót. Hasonló a mennyország egy nagy értékű gyöngyöz, mondta a Názáreti. A gyöngykereskedő örömmel eladja érte mindenét. S boldog, hogy végre annyi pénze van, hogy megvásárolhatja az igazgyöngyöt. Az övé lett, amire vágyott.

Nekem nincs mennyek országa sem.

A lányomban már csak pislákkolt az élet. A szívem szakadt meg érte. Dániel megnézte, az ablakon át. Mert zsidóknak nem szabad bemenniük a nem-zsidó házába. Megtelt részvétellel. Menj el a Názáreti Jézushoz, tanácsolta. Hátha meggyógyítja. Csak egy szavába kerül.

Hogy merjek odamenni hozzá görög létemre, kérdeztem. Hát nem tudod, felelte Dániel, hogy Jézus nemcsak zsidókkal tesz csodát? Meggyógyított a gadaraiak földjén egy pogány embert. És meggyógyította Kapernaumban az idegen százados szolgáját.

Meggyőztek a szavai. Elhatároztam, hogy elmegyek a Rabbihoz. Kendőt terítettem a fejemre, és elindultam. Útközben a zsidó szomszédék zsolttárai jártak az eszemben. Néha áthallatszik tőlük az éneklés. Mert a gyerekek, ha eszükbe jut, fújják, amit a zsinagógában tanultak.

Mentem a Názáretihez, és közben a zsolttárokat mondogattam. Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm;

füves legelőkön terelget, csendes vizekhez vezet engem; lelkemet felüdíti, igaz ösvényhez vezet. Emeljétek föl fejéteket, ti kapuk, emelkedjétek föl, ti ősi ajtók, hogy bemehessen a dicső király! Ahogyan a szarvas kívánkozik a folyóvízhez, úgy kívánkozik a lelkem hozzád, Istenem! Amikor Babilon folyói mellett laktunk, sírtunk, ha a Sionra gondoltunk; az ott levő fűzfákra akasztottuk hárfáinkat. A mélységből kiáltok hozzád, Uram, halld meg szavamat!

Ez az ének a szívemből szólt. Kiúttalan mélységben éreztem magam. A lányom állapota egyre romlott. Ez csak a közeli véghez vezethet. S volt egy zsoldtár, ami a beteg ember imája. Legalábbis valami olyasmit hallottam kicsendülni a tartalmából. Segíts rajtam, Uram... Nem is így kell mondanom. Nem rólam van szó, hanem a lányomról. Átalakítottam a zsoldtár szövegét: Segíts a kislányomon, Uram. Teste-lelke odavan. Megrokkant az ereje, a csontjai sorvadoznak. Az emberek elfelejtették, mintha meghalt volna. Olyan lett, mint egy kallódó tárgy. Kezedben van a sorsa. Mentsd meg jószágoddal.

*

A türelmetlenség nem méltó egy királynőhöz. Mégis sietősen lépkedtem Ahijjá háza felé. Már egész közel értünk az épülethez.

Beszéd hallatszott ki. Van valaki a prófétánál? Vagy egy angyallal társalog? Esetleg magával a Mindenhatóval? A szent embernél az nyilván nem ritka esemény.

Gyere be, Jeroboám felesége, szólj ki akkor a próféta a házból. Hangosan és méltóságteljes lassúsággal beszélt, amint egy orákulumhoz illik. De honnan tudta, hogy közeledem? És hogy ki vagyok?! Hiába volt az álruha! A fejemre szórt por!

Beléptem az ajtón. Megálltam Isten embere előtt. Egyedül volt a házban.

Miért tetteted magad idegennek, kérdezte. S máris folytatta: Nehéz küldetésem van hozzád. Az Úr megjelentette, hogy idejössz. Súlyos szavakat kell veled közölnöm.

Ekkor én már megértettem a lényegét. Düh és szomorúság öntött el.

Az Úr kiemelte férjed a nép közül, és királya tette. De Jeroboám hűtlen lett a Szentséges Istenhez, és utálatos bálványokat állított. Nem egyedüli, magányos bűnös, aki csak a saját vétkéért felel, hanem a népet is bűnre kényszerítette. Ezért megbünteti az Úr. Kisöpri a háza népét Izráelből úgy, ahogy a szemetet kisöprik, hangzott Ahijjá szözata.

Készülj, Jeroboám felesége, menj vissza a fővárosba. Mire azonban hazaérsz, meghal a gyermek. Egész Izráel siratni fogja, és eltemetik. De tudd meg, hogy Jeroboám háza népéből ő lesz az egyetlen, akit az a tisztesség ér, hogy illő gyásszal temetik el...

Amikorra hazaérsz, már nem él...

Kiszédelegtem a házból. Miket mondott ez a vén agyalágyult?! Az nem lehet, hogy egy olyan okos királyra, mint az én férjem, ennyire haragudjon Izráel Ura!

A szolgálával beküldtem a jóslásért járó ajándékot a szent embernek. Aztán már indultunk is vissza. Pihenés nélkül. Sok időbe telik az utazás, hátha így még élve meglátom a gyermekemet.

Bálványimádás a férjem bűne, mondta Ahijjá. A hazaúton ez a mondat gyötört. Vitakoztam vele. Muszáj volt borjú-szobrokat állítania Jeroboámnak! Mert nemcsak a népből kiinduló elpártolási szándéktól kellett félnie. Hanem attól is, hogy a Dávid-unoka, a déli országrésznek, Júdának a királya, visszaédesgeti, vagy visszaparancsolja a szakadárokat. Határtalanul nagyravágyó ember. És nagyzó is. Amikor nemrég Sisák fáraó hadjáratot viselt ellene, és megszerezte zsákmányul Salamon háromszáz arany pajzsát, és elvitte Egyiptomba, ő nem nyugodott bele a veszteségbe. Jeruzsálem nem maradhat csillogó pajzsok nélkül! S nagyon szépen mutatja az ország hanyatlását, hogy az aranypajzsok helyett rézből valókat készítettett. Az elszakadt tíz törzssel megkisebbedett fél ország királyának csak arra tellett.

Nem jól tudja az Úr, Jeroboám nem vétkezett, érveltem gondolatban. Az igazi bűnösök sokkal elvetemültebbek nála. Ha akarattal, minden áron vétkezni szándékozott volna, és nem az ország érdekében állítat föl „faragott képeket”, akkor másmilyen szobrot formáltat, nem aranyborjút. Hanem például saját magát mintáztatja meg, ahogyan a királyok – nem a kiválasztott nép királyai – szokták. Vagy Astóret, Kemós, vagy Milkóm bálványistenségeket formáltatta volna ki. A szomszéd népek azt hajtogatják, hogy nem boldogul, aki nem imádja őket. De Jeroboám hű volt Izráel Istenéhez. Történelmi témájú szobrot választott a nép múltjából.

A Mindenség Ura súlyosabb bűnnek ítéli a bálványimádást, mint ahogy mi gondoljuk? Azt akarja, hogy szóról-szóra tartsuk be a parancsolatait?! Teljes hitet és teljes engedelmességet vár? Nem kellett volna aranyborjakat állítani, és imádatni az emberekkel? Minden évben, amikor a nép fölmenne Jeruzsálembe, el kellene őket engedni? S az Úrban bízva, várni őket vissza? Imádkozva, az üres országban?!

Csak a hitre kellett volna támaszkodni? Csak? Nem is lehet a hitre azt mondani, hogy „csupán csak”. Mert hinni a legnehezebb dolog a világon! Inkább körbe járnám háromszor Izráel hatalmas földjét, kenyéren-vízen, mezítláb. Rászánnám akár az egész életem. Igen: gyalognék, éheznék, szenvednék. Még az is könnyebb volna, minthogy elhiggyem tiszta szívvel, hogy az Úr a helyi oltár nélkül is megőrzi Jeroboám országát.

Noszogasd az öszvéreket, te szolgál, mordultam rá a kísézőmre.

Sok idő múlva megérkeztünk a királyi városba. Leugrottam az öszvérről, szaladtam az utcán. Beléptem a királyi palota kapuján. A folyosókon álló őrcsapat sorra odakiabáltak egy mondatot egymásnak. Egyik a másiknak adta tovább. Mit mondanak?

Meghalt a királyfi, érte el a bejárati ajtónál álló őrt a mondat.

A gyermek szobájába futottam. A kisfiam élettelenül feküdt az ágyon. Jeroboám mellette állt, arcán kimondhatatlan fájdalom.

Ráborultam az ágyra.

Volt egy fiam.

*

Meghallgatja-e szavaimat a Názáreti? Szóba áll-e velem?

Odaértem a keresett házhoz. Beléptem.

Ráismertem a Rabbira! Szeméből erő sugárzott. Leroskadtam előtte a földre: Uram, Dávid Fia! Könyörülj rajtam! Leányomat kegyetlenül gyötri az ördög. Jézus nem válaszolt azonnal. Nyilván nem lehet őt egy hirtelen lábhoz-borulással meggyőzni arról, hogy mélyen hiszek benne. Megismételtem a szavaimat: Dávid Fia, könyörülj a lányomon!

A körülötte állók kérték: Mester, válaszolj ennek az asszonynak. Nemigen fog elmenni, amíg nem mondasz neki valamit. S a Názáreti válaszolt, képes beszédben. Azt a mondatát, hogy nem segít másom, csak Izráel gyermekein, értem. Ezzel a hitemet próbálja meg, s én hiszek gyógyító erejének és szeretetének határtalanságában. De mit jelenthet az a jelkép, amit mondott? Kiskutyákat emlegetett.

Tudom a szomszédom elbeszéléseiből, hogy nem ritka az izráelitáknál a jelképekbe csomagolt kérdés. Sámson is rejtvényekkel tette próbára Delila honfitársait, a filiszteusokat. Sába királynője és bölcs Salamon is képekbe rejtett kérdésekkel és feleletekkel társalgott. Nátán prófétának sokat idézett példázatát is ismerem. Abban szerepel egy birka, amit a szegény ember majdnem lányaként szeret. Dániel szomszédnak az volt a legkedvesebb példázata. De mit jelentenek vajon Jézus szavai? Nem lehet, hogy attól függjön a lányom élete, hogy mennyire vág az agyam! Főlemelem a szemem Jézusra. Szelíden tekint rám. Mérheterlen szeretetet látok a szemében. Megértem, hogy nem az eszemtől, hanem a hitemtől függ minden. Hiszek benne! Hogyan fejezzem ki?

Azt mondta, hogy a kutyák nem részesülhetnek a gyermekek kenyeréből. Ezt a párhuzamot nagyon szívesen vállalom. Az ebek odamennek, ahol sok az enivaló. Minden gazdag ember házában a környéke tele van velük. Hogy én itt vagyok, az azt bizonyítja, a Názáreti gazdag jótettekben. S Jézus egyik példázatában is szerepelnek kutyák: Lázárnak, a koldusnak, csak ők voltak a társai. Az emberek nem törődtek vele. De a kutyák körülötte voltak, nyalogatták a sebeit, testükkel melenggették.

Uram, igazad van, válaszoltam. Nem tartozom Izráel gyermekeihez. De a morzsákból a kiskutyáknak is juthat. Nekem elég a csodatetteidnek a morzsája. A Rabbi így szól: Asszony, nagy a te hited. Legyen úgy, ahogy kívánod. Menj haza, és ott meglátod a gyermekedet, egészségesen.

Mire hazaérsz, meggyógyul.

Szaladtam haza. Lehet, hogy nem is köszöntem meg a jótettnek megfelelő módon a gyógyítást. Minél hamarabb látni akartam a beteget.

Amikor hazaértem, meggyógyult a kislányom. Az ágyon ült, és a babájával játszott. Rám nézett, csodálkozott, hogy miért sírok. Éhes vagyok, mondta.

Botár Attila

Újabb félcédulák (DCXXVI-DCLIV.)

*„Aki egyszerre többet ír, mint
amennyi egy névjegyén elfér, nem mond igazat.”
(Hamvas Béla)*

DCXXVI.

A kifosztásból új erőre kap,
élőhelyét élteti önmagával,
Az esőktől a szántás fölfakadt.
Zuhog. Kopog. A szem a zöldön át hall.

DCXXVII.

Ismerte a víz s a hegy színeit
az örök látóhatár bújtatta lényt
a délkeleti termő méhekig
a megszületése házsomszédjaként.

DCXXVIII.

Akár árut: dicsérne teremtést.
De ki teremt, őt szeresd! Önmagáért –
Egy marad a lelkiismeret, s nézd,
folyókról fényvalód a Vízhez átért.

DCXXIX.

Megolvasztja a világzúzmarát –
Nem szép, nem csúf az elragadtatott száj.
Elnyíló ajkak, nedves tátikák,
a lankadatlan, örök érkező fáj.

DCXXX.

Itt már kezdtek elgurulni évek,
lehajolni sem volt érdemes értük –
a gaz sűrűbb s aki ide tévedt
csak villogóbb értelmű lett. Kísértük.

DCXXXI.

Az átadó az átvevőnek él.
Csipetnyi reggel, szétszórva a morzsák.
Nem úgy a szín: az egyetlen fehér –
Hinnéd: utolsó posta Magyarország.

DCXXXII.

A dobszópanel mögötti füvek
egyszerre kezdtek énekelni, kezdtek

lővá változni citromok. Fejed
napóra tengelyére bökve serceg.

DCXXXIII.*
Elszöszöltek a magnószalagon,
(három férfi), most egyedül maradt,
akár a vakbél, akár a vakon
született vonal. Csónak után a hab.

DCXXXIV.**
Elszöszöltek egy magnószalagon
három volt, férfi, és egy délután volt,
a két Lászlót sós égen ringatom
kisimult vízen oldhatatlan kámfort.

DCXXXV.
Figyeld almahéjon azt a sárgát –
mikor eloszlik alkony-közeli rét
ölel pirossá, s szomjan kívárnád,
hogyan eleredjen ami úgysis elég.

DCXXXVI.
Ha menni kell, hát menni kell. Csukott
szemmel találunk az egyszer járt vidék
verőfényébe s nincsen alku, hogy
kazal, királyi ág küld, kedves Kilet ...

DCXXXVII.

Fehér pelyva, fönt valaki csépel,
szakad az ámuló kis udvarokra.
Padlásán túli padlás. Cseréppel
a láz, a látvány láza szád bevonta.

DCXXXVIII.

A tél nyakára rézcsengőt kötött
az aranykori vén diplomaosztó,
de csak tévelyeg ősz s tavasz között
kocsideréknyi százszorszép s zimankó.

DCXXXIX.
A szakadás: a zászló közepén
feledhetetlen hiány hasította,
így világtályog fakad. S világigény
egy medvetalp alá némult kalitka –

Szabolcs Péter:
A kultúra harcosa

DCXL.

A zökkenő grafitra volt kevély.
Kerekded kérdés. Találós válaszok.
Lapjába néz. Egy kártyán éldegél.
Lemegy. Fölkel. Lemegy. Elnyugatod.

DCXLI.

A madárhangtól színes hátizsák
e földi vonszolódást (belenőttem)
rühelli s áthúz kéket, egyházát,
angyalnézőbe, késve vagy időben –

DCXLII.

Papír vagy por. Él a néma tolmács:
a teremtett vonal fölébredettje
az egyszerűből összetettre formáz.
Majd átvakol. Csak önmagát követve.

DCXLIII.

A víz édes. A fű gyökere sós.
Mögötte és előtte kova repkény.
Csodák szegélyén bámul a hajós
kék mezőben, zöld tajtékot eresztvén.

DCXLIV.

A téboly szélén hagyta kincseit,
vagy egy folyónál, otthonos habok már
nyújtóznak értük, krátert néz, egyik
idézet: lávacsőpp. Egy. Több a soknál.

DCXLV.

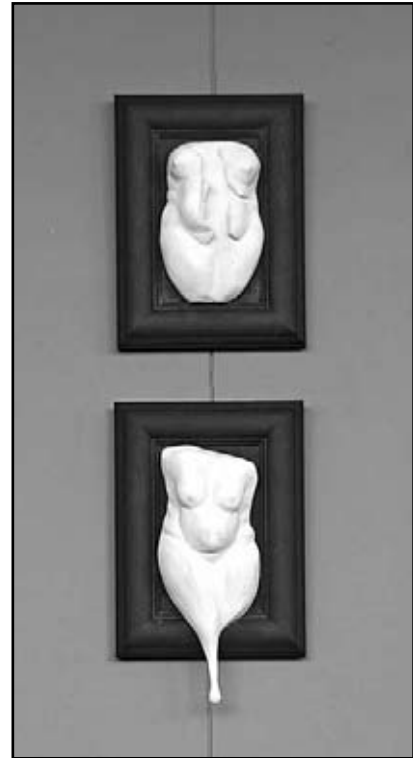
Átkel a fény a csonkolt ágakon.
Megérinti az idő gyűrűzését
újabb napunk, a közös szél, kapom
szemem közé, hogy ég, nem kormoz, úgy ég –

DCXLVI.

Mint gyöngé mécszláng veti szét, ragyás
felületekre, terül arca holdja.
És szíve alatt napsütés. Vigyáz,
mikor a járdán billeg óvakodva.

DCXLVII.

Az árnyak immár lépcsőkbe kapnak.
Kapaszkodó fény lobban fel középen.
A Ló, a Lány, a Láng most nagyobbak,
s örökélők a tűz előterében –

Koplár Katalin:
Fogyókúrás történet

DCXLVIII.

Lapátolatlan hó a ház körül,
a csikorgás még messze a jövőben.
Valaki jön velem, szívemre ül –
Hasonlítunk, tehát *van*. Ő vagy ő sem.

DCXLIX.

Kitéve már azt is tudhatom: nincs
előzmény nélkül egy esemény sem,
írásjelet nem teszel ki? Bólints,
s belejavít egy ág a Napba. Vétlen.

DCL.

Az út a képzelethez, mint virág
az Isten látogatta hegygerincen,
mosolyogja az idők zsviváját,
ahol hír hízelgett, s most meg se pisszen.

DCLI.

A végső teraszok apostoli
rögein, más szem nem kíséri, lépdél
a csont-sovány hold hervadáskori
esőbe göngyöl, összesúg a széllel.

DCLII.

Ne nézz utána, virágot szirmoz,
s két hegy között várja a vedlett asztal,
ahol marékszám hinti a cirmos
színeket, ne nézd: a háta falat fal.

DCLIII.

És kilátni minden pillanatból
a következő félrebillenésig
a mély sötét önmagába sajtol –
A deszkát jelentő világok érzik.

DCLIV.

Sóval veted be, paprikával is –
árnyékod issza, téglák szakadéka
remeg a nyártól, nézlek, józaníts –
az ég merőleg égetetlen téglá.

* „Elszöszöltek” - Györfly László, Széki Patka László és (rossz)magam.

** A „két László” azóta elköltözött. Egyikük az eget sósan tükröző Égei-tengerbe, s a tengert édesen tükröző égben lakik másikkuk.

Áldozó Krisztián

Szentreggel

Birsalmaillatú, homályos nappali.
 A padlón lustán heverő bárányszőnyeg-
 darabok, apu fát hord a garázsból,
 Jézuska kilép a takarásból,
 Anyu puncsot kínál neki.
 Puncsillatú homályos nappali,
 a tévében rénszarvas anekdotázik
 S a greenpeace szerint a zöld nem is örök.
 Hallgatom, miközben izzókat búvölök.
 Égett-illatú, füstös nappali.
 Apu fülön csíp, s faggat, hogy kisült-e,
 Anyu repedést keres egy kis kalácson,
 Jézuska kéri apát, hogy ne bántson,
 Apu tölt, és megnyugszik lassan.
 Pálinka illatú, túl meleg nappali.
 Nagyiék behozták magukkal a Nérót,
 Fel-alá kergeti a kertben Jézust,
 Anyu ideges, odaég a sült hús,
 Mami a hitről kezd pátosszal vallani.
 Vizsla és olaj illatú túl éles nappali.
 Szánkózni indulunk Jézussal ketten,
 anyuék otthon fát díszítenek.
 Hóembert csinálunk, hóangyalt, ilyenek,
 próbálgatunk hóistent is, de nem tapad.
 Két öreg a szürkületben fenyőágakat rakod.
 Gyanta illatú, ködös, alig nappali.

Peremke rulett

(részlet)

III.

Csimbókos fekete haja volt, barna bőre,
 rovátkált arca és mély ellentmondásai.
 Cigány volt, nem nő, ember, akinek voltak mellei.
 Túsarkút hordott és szaggatott sötét bőrkabátot.
 A férjét - mondják csempészett-, lelőtték még 98-ban.
 Nem maradt utána más, csak egy kamu rolex, meg
 pár üveg Krasznaja Moszkva.
 Ezzel fújta be magát folyton az ember, akinek voltak mellei.
 Harminchét volt, ötszáz as lappal kezdett gyümölcspókeren,
 aztán följebb ment, fél óra alatt kihozta nullszaldósra az estét.
 Bátorodott és erőszakos lett az állkapcsa.
 Utána jöttek a cigi-tétes szintre hozó ultik, a rendes póker,
 A totó, a kaparós, meg az összes kommersz ipari.
 Ha vesztett mindig ordított, leköpdöste a falat,

S pénzért csókolgatta a sarokban ülő asztalost.
A rulettet megvetette, ahhoz nem értett,
Az a „vén faszok”- játéka volt.
Biztos voltam benne, hogy kurtizán,
legfőképp azért, mert gőzöm sem volt róla, hogy mi az.

Mátay Kata

Pincében volt az ágyunk

Hozzám akartál érni ma éjszaka.
Többen sétáltunk hazafelé, és te
nem álltál szóba velem. Zene
nem hallgat zenét, mint ahogy a
körte sem harap körtébe, ilyesmit
gondolhattál. Esett a hó, köszöntőt
mondtak a fák, a kapu alatt megmutattad,
hogy a névtelen csöngő a tiéd.
Olyan voltál, mint egy kisgyerek,
rémülten túrted a csókom.
Olyan voltál, mint egy kiskutya,
nem haraptál. A vágy pórázán rángat
minket a hajnal, az utca felőli ablak
sietve beengedi a fényt.

Először a csontok

Először a csontok, minden fényképen
a csontok tűnnek fel először –
jobban kiállnak, talán, hogy hazataláljanak
a madarak, vagy, hogy amikor a követ
elhajítja, a könyéknél megálljunk gondolkozni.

Ahogy a váll körül megfeszülnek az izmok,
látható lesz a lajstrom: hány pofon állt már itt meg.
Az arc és az alkar szinte egyforma, kemény, sima.
A kő nem oda ér, ahova szánta, hallgatás lesz
a víz fölött, a madarak átrepülnek a déli partra.

Emlék hajvágásról

Azóta is őrzöm azt az ollót.
A fém nem bizonyít semmit,
legfeljebb egy apró karcolás
emlékeztet a küzdelemre.
Néha jobban szeretnék
egy pisztolyt, néha egyáltalán
semmi nem kell, ilyenkor
elburjánzik a kert, és nem kérdezed,
miért nincs rajtam ruha.

Pósa Zoltán

Az ifjúság maradéka

Novella négy tételben

1. A GARABONCIÁS

Megállni egy ház előtt, rácsodálkozni szecessziós cirádáira – egy pillanatnyi megtorpanás műve, sőt következménye volt. Bizonytalanul járó, bizonytalan egzisztenciájú hősünk a széles, kövezetlen út porhanyán húzódó fasorban vazel. A meglehetősen „domesztikált” és ízléstelen szecesszióhordozó mellett kirívóan sivár, neobrutális fehér kriptaház, bántón szögletes, éjsötétet tükröző ablaküvegsor. Szemben a korcsma düledező épülete házsorba ékelődik, amelyben az építkezésmódok és a vagyoni helyzetek teljes skálája végigkísérhető – verandás, nyeregretetős régi parasztház, bántón szimmetrikus, gúlatetős, ötvenes évekbeli „városias” módi, pagodatetős kis-álpalota, düledező deszkakerítéssel – cifra nyomorúság, s félig megépült, félbehagyott kitudjamilyen házikó, utóbbi az egész település góleme lehetne. A nagyvárosból kiszorult újhonfoglalók össze-vissza épített faluja utcánként újra meg újra kezdődhetne, de sem igazán elkezdődni, sem befejeződni nem tud.

A lézengő még csurgás közben, mintha nehéz kezét érezne a vállán. Fekete arc, kilógó vérvörös nyelv, égő, csillagkék szem, szőrös kéz. Rávigyorog, liheg.

Néha-néha akkor is fölbukkant, – morfondírozik magát megszólítva a lézengő – amikor egy órája egykori évfolyamtársaddal, a helyi tanítóval ittál, megünnepeltétek, hogy most kapott egy lakást. – Aki köztünk él, másfél éven belül elnyeri ugyanezt – ver a válladra a ragyás arcú, barátságos cimborá. – Ez ér tán annyit, hogy feladd érte a lézengő ritter kétes státuszát.

– Én egy év alatt összehoztam egy házat – issza ki sörét a szőke, tömzsi, kicsordulóan hosszúbajszú, harmincöt éves gazdászgyerek, ki tudja, hogy csapódott hozzájuk, s mióta iszik velük. – Én pedig egy regényen dolgozom, az lesz a címe, hogy Egy freskó előzményei és következményei, avagy a hatos fogat felbomlása. – No persze, hitetlenkedik a ragyás, - te ám örökké írsz, két részegség szünetében, három másnaposság között. És mit akarsz vele elérni, te lézengő ritter. – Itt és most, minden szereplő elindul egy cél felé és a főhős kivételével mindegyik visszatér alapállásba. A könyv végére szinte mindenki, a főhős kivételével elmondhatja: ezért kár volt egyáltalán útra kelni. – No persze, a főhős te volnál, te lehetnél, ha nem innál te is örökké, mint a többiek ma, lézengő ritter – hajtogatja görcsösen a ragyás.

A lézengő ritternek titulált magas, hosszú hajjú, nagyorrú, ösztövéer garabonciás megrázza a vállát, s végre elfoszlik a feketeképpű. Odatántorog az egyik kerítéshez, betekint e régi üveges veranda hangulatfényvel bevilágított mélyére. Az éj lényével azonosulni vágyó leányarcra bámul. Apródfrizura alól lágyan ívelő orr, barna szem, elvékonyított, s mégis duzzadt ajk, egyszerre élveteg és aszkéta. Fölpillant, észreveszi az üveges szemmel bámuló fiút, aki a látványtól csak sejti, hogy az újra materializálódott vérvörös képpű a fülét cibálja, harapdálja. A lány kilép az udvarra. Angolparkosan rendezetlen bokrok, fák, az udvar egészében mégis a rendezettség benyomását kelti. Zöld férfiinge alól fehér-tarka sál bukkan elő. Feszülő, igéző kelepár. Fiatal, extravagánsnak mondott tanárnő az egyetemi gyakorlóiskolából, az egyik csoporttársam vizsgatanításán – annakidején – ő volt az elnök...

Te is felismertél, költőm – suttogja sejtelmes, rekedt, idegenszerű modoros hangján. – Semmit sem változtál, de én megöregedtem, ne, ne tiltakozz... gyere be egy pillanatra, na gyere csak, bókók helyett inkább merj betérni hozzám...

A ritter – amennyire lábai engedik – a fehér ösvényen imbolyog a tornácig. Fonott szék, fonott vessző-asztal, népi hímezésű, piros-fehér falvédő, s mesés ábra a falon, kékfestőruhás, piros arcú asszony, a forrás felé halad, fején üres korsót egyensúlyoz. Belső szoba intim félsötétje, rózsaszín, széles puha kerevet, a falon érzékihúsú Rubens akt, drága reprodukció, antik asztal, ablakok, dagadó, redős bordó függöny. Félhangosan Verdi Rekviemje szól. A könyvespolcon Balzac, Stendhal, Zola, Proust, Triolet, Sartre, Camus kötetek eredeti nyelven. A lány kellemes, bár kissé modoros koreográfiára vetkőzik, majd már meztelenül a rendezetlen vetett ágyhoz vezet a fiút, s gombolni kezdi az ingét, meglazítja az övét, lehúzza a zipzárat. – Ah, te enfant terrible, nem volt hivatalos dolgunk egymással, de mindenki téged szidott a suliban, a saját vizsgatanításodra is részegen jöttél... mindenki fölháborodott. Persze, neked lehet, mint kiválasztottnak és még sem lehet, mert akkor nem itt volnál. A lány, abban a pillanatban, hogy az ifjú garabonciás-kiválasztott költő is tökéletesen meztelenné vált, abbahagyta a beszédet, komoly gyakorlatra vall, hogy négy töredékmondattal lepucéértotta vendégét... a józanodó poéta a kellemes gerinchűsítő-borzoló hangtól

is egyre férfibb, bebújnak az érzéki-bordó takaró alá, a fiúnak csak a válla buggyan ki, dürrögő hangok, s egyszerre ismerős érintést érez a vállán. Föl sem néz, a boldog-bódult alélt lányról lecsúszik, óvatosan magára ölti gatyóját, kék skandináv kordnadrágját, sárga kardigánját, rövid, fekete kabátját. Kilopózik, a süppedő perzsaszőnyeg tompítja-felfogja lépteinek zaját..., s a csodás falvédőre, a meszeszerű lányra, a kert selyemfűvére, rendezett rendetlenségére csukja a kaput.

A busz megálló alig háromszáz méterre áll a ligetes utcától. Hatalmas – szintén neobrutális épülettömb, étterem, kocsmá, élelmiszer, fodrászüzlet egyaránt megbúvik a falak mögött. A garabonciás hátranéz, megkönnyebbülten sóhajt.

Annyira azért mindig telik, hogy ha kedvem tartja, kiutazom hozzátok kocsmázni, de benneteket nem látlak a városban soha – búcsúzott el a csárdában ragyás-barátságos évfolyamtársától, s a tömzsi gazdásztól.

Te tudod – vonja meg a vállát a ragyás. – Emlékszel arra a szép, zöldinges fiatal franciatanárnőre. Kítették a gyakorlóból, mert elcsábította az egyik tanítványát. Hozzánk számúzték két éve. Azóta gyönyörű háza van neki is. Kinyitja a szemét, a megálló előtti fapadra fekszik, fázósan összerobad a szürkülő őszi pirkadatban. A félsötétből lassan kiválik a nagyvárosba közlekedő első reggeli autóbusz. Dermedt tagjait vonszolva beszáll, széttoltan az ülésen, a busz azonnal startol, túrázó duruzsolásából Verdi rekviemjének dallamát véli kihallani. A vállán át hátrapillant. Eltűnt. Remélhetően végleg. Részeg látomás volt.

De jaj... mi van akkor – fut át elalvás előtt a fiú agyán, aki úgy tűnik, elveszítette garabonciás erejét, – ha nem én láttam őt képzeletemben, hanem én vagyok az ő víziója. Akkor tehát, ha ő végleg eltűnt, tulajdonképpen én tűntem el örökre...

II. ELKÉSETT TALÁLKOZÁS

A fiú a habok visszfényében próbálta rajtakapni saját arcképét, de csak egy-egy mozaikdarabkát látott viszont. Cirmos szembogara a víz virtuális kékjébe halványul, szőke hajának rakoncátlanul szemébe borzolódó tincsei is átszíneződnek. Nem is kék a tó vize, csak az ég kékje tükröződik benne vissza, a fellegduzzadással egy ütemben szürkül egyre haragvóbbá. Belepanszol a kép kellős közepébe, gyűlöli azt a figurát, aki ő és nem ő, de tulajdonképpen nem is létezik. Vagy már csak az a valami létezik a vízben, vagy vízen, az átváltozásokra képes alakmás... A lányt a színpadon pillantotta meg. Úgy mondta a Kis karácsonyi éneket Adyától, hogy tökéletesen átlényegült, istensóvárgó, magát kölyökké visszaálmódó férfivá, mégis kedves, finomvonású, álmokarcú, régi metszetekre kívánczó nőies lény maradt. Nem volt férfias, nem volt nőies, az volt a költemény nyitánya és fináléja alatt is, aki el szeretne jutni a Teremtőhöz igyekvő jobbik önmagunkhoz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel... Maga volt az érzékenység, a közvetítő és a befogadó... A fiú rémülten ébred rá arra, hogy ő már nem tudja, nem érzékeli, hogy ki is az a versben szereplő Kisdéd, kinek dicséretétől „boldogok a pásztorok, s a három királyok.” A lány szemébe néz, kék az is, mint a tó, amelynek partjára a nyár utolsó napján menekült. A lány megéri a reá szegződő szempár erejét, azaz tökéletesen félreérti a magas, szőke, mereven ösztövé, rezenékenységre képtelenné vált fiút. Amit a lány erőnek hisz, az meneküléskényszer és bizonytalanság... Csak azért nem félelem, mert ahhoz a fiú már túlságosan kontúrta... A vastaps után a fiú elkeveredik a gyér közönség soraiban. Amikor az előcsarnokban lévő pulthoz ér, a lány már a pulpitusra könyökölve issza a hideg narancslét. Elhúzna mellette, de a lány ugyanolyan kedves szuggesztivitással zárja alakját a szembogarába, mint a színpadról. Muszáj odalépnie hozzá. És megtörténik a csoda. Az érzékenység evilági megtestesülése hozzá beszél... - Olyan jó volt, hogy néztél, és én neked mondtam minden verset. Mindent értettél és ez visszasugárzott rám, megsokszorozta az erőmet... A fiú ki szeretné mondani, hogy „nem igaz”. Néhány hónappal ezelőtt úgy történt volna meg minden, ahogy a nimfa mondja, de mára méltatlanná vált mindenre, ami maga fölé emelhetné az embert. Úgy érzi, mint ha a teste derékon alul nem az övé lenne, természetes bundát érez és megkétszereződött, négyes lábdobogást. Azaz, ő már csak faun lehet e nimfa közelében. Eltompult, versolvasástól elszokott, csak a menekülés reménytelen zaja visszhangzik a fülében, mint ha még távolról, de egyre közelebről hallaná saját közeljövőbeli lábdobogását. De hiába próbálja elnyomni, a lány hangja mindennél erősebb: - Úgy érzem - tudom, ez életem legszebb és legfontosabb napja. Megtaláltalak... A fiú görcsösen bólint. Tudja, hogy hazudni sem szabadna, de a lányt nem hagyhatja egészen magára várakozásaival...

- Szeretnék adni neked valamit én is - hadarja a fiú. Te nagyon sok mindent adtál nekem... De a zakóm zsebében maradt, az még a ruhatárban van - áll föl hirtelen..

- Ugye az új verseid? - kérdezi reménykedve a lány.

- Talán... megtudod... hörgi halkan a fiú, az ajtó felé hömpölygők közé vegyül, és hagyja magát az utcára sodortatni velük. Jobbik fele visszavonzaná, a fejek között látja a lány reménytelen várakozó arcát, s gyorsan, lehajtott fejjel elhagyja örökre a kis színpár előterét is. Verseit már soha az életben meg nem találja a zsebében és máshol sem,

hiszen egy hónapja mindet elégette. A lányt sem leli meg többé, még ha találkozónak is valaha, nem ismernek egymásra soha. Elkésett találkozás. De jobb ez így - hiteti el magával görcsösen. Mert ha ráébred, mennyire nincs igaza, akkor öngyilkosnak kell lennie és az halálos bűn. Összerázkodik, fölemeli a fejét... Az idegen ágyon egy pillanatra elveszíti idő és térérzékét, majd átfordul a másik oldalára. Magára húzná a takarót, ami nincs. Az ágy is, a sötét, kicsi házikó is ismeretlen, jó ideig tart, amíg ráeszmél, hol is van... Fölébred, lassan, visszavonhatatlanul indul el a kis udvaron át a tó felé...

III. MENEKÜLÉS

A fiú (már - vagy újra?) - az országúton zötyög a nemrégiben vásárolt metálszürke Audin. Robogva hosszabbítja meg - teljesen feleslegesen - a menekülési útvonalat, a lánytól a maga teremtette távolság is végleg eltávolítja, eközben iszonyatos önhergeléssel próbál sírni, de ez neki már tíz esztendeje nem sikerült. Helyette egy pillanatra fölsírt a kerék, elvesztette uralmát a volán fölött és sűrűlt az útpadkát, de visszanyerte hidegvérét, éppen csak sűrűlt a szegélyt, de a festék jó darabon lepatant az oldalfalról, ami picit be is horpadt. Igen, emlékezik vissza, Velence utolsó kis házikója, fala már a nádashoz simul, de udvara még a tóra néz. Nem emlékszik, hogyan nyitotta ki barátja házának kertkapuját, araszolt végig a parányi udvaron, a szobakonyhás házikón, ruhástól vetette magát a vetetlen ágyra... Összeragadt pillái között látja: mégsem csak szobakonyha, a kis tornác mögött van egy kis félszoba is és hátul, a teljes frontot elfoglalja a konyhafülke és a fürdőszoba. Kibotorkál, a hűtőben talál két üveg sört, az égő bélésre csorgatja alá a szőke tigris, így hívta a malátajaffát egyetemista korában. És újra fölrémlik előtte minden...

- Tudod, erőt adott, ahogy néztél... És éreztem, hogy érezted.

- Életem egyik legfontosabb napja ez... - Befogja a fülét, lehunyja a szemét, de újra és újra hallja, látja.

- Életem egyik legfontosabb...

-Tudom, nálad vannak a verseid. Látni szeretném. A fiú a vízbe menekül a látomás elől. A habok visszfényében próbálta rajtakapni saját arcképét, de csak egy-egy mozaikdarabkát látott viszont. Cirmos szembogara a víz látszat kékjébe halványul, szőke hajának rakoncátlanul szemébe borzolódó tincsei is átszíneződnek. Nem is kék a tó vize, csak az ég kékje tükröződik benne vissza, a fellegduzzadással egy ütemben szürkül egyre haragvóbbá. Belepanszol a kép kellős közepébe, gyűlöli azt a figurát, aki ő és nem ő, de tulajdonképpen nem is létezik. Vagy már csak ő létezik, az átváltozásokra képes alakmás... A lányt a színpadon pillantotta meg. Úgy mondta a Kis karácsonyi éneket Adytól, hogy tökéletesen átlényegült, istensóvárgó, magát kölyökké visszaálmódó férfivá, mégis kedves, finomvonású, álomkarcsú, régi metszetekre kívánczó maradt. Nem volt férfias, nem volt nőies, az volt a költemény nyitánya és fináléja alatt is, aki el szeretne jutni a lényeghez, az ember jobbik énjéhez, a Teremtőhöz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel... Maga volt az érzékenység, a közvetítő és a befogadó...

A fiú rémülten ébred rá arra, hogy ő már nem tudja, nem érzékeli, hogy ki is az a versben szereplő Kisdéd, kinek dicséretétől „boldogok a pásztorok, s a három királyok.” A lány szemébe néz, kék az is, mint a tó, amelynek partjára a nyár utolsó napján menekült. A lány megérzi a reá szegeződő szempár erejét, azaz tökéletesen félreérti a magas, szőke, mereven ösztövé, rezzenékenységre képtelenné vált fiút. Amit a lány erőnek hisz, az meneküléskényszer és bizonytalanság... Csak azért nem félelem, mert ahhoz a fiú már túlságosan kontúrtalan... A vastaps után a fiú elkeveredik a gyér közönség soraiban. Amikor az előcsarnokban lévő pulthoz ér, a lány már a pulpitusra könyökölve issza a hideg narancslét. Elhúzna mellette, de a lány ugyanolyan kedves szuggesztivitással fúrja alakját a szembogarába, mint a színpadról. A vízbe menekül a látomás elől, aztán dühösen kapkod a levegőbe, magára húzza a takarót, ami nincs... el szeretne jutni a lényeghez, az ember jobbik énjéhez a Teremtőhöz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel...

IV. VÉGSŐ BÚCSÚ

A fiú kinyitja a szemét, lakótelepi garzon, szoba, előtér, konyha, huszonöt négyzetméter. Fehér, ismerős nappal és csönd. Magára húzza a paplanját, megkönnyebbülten lerúgja magáról, a parányi garzon konyhája felé botorkál, de a rövid öröm csak villanásnyira mérsékeli az állandósult hajnali fejfájást. Tegnap valószínűleg mindent megivott, de talán... Kinyitja az ablakot, udvar helyett a betonjátsszótérre néz ki, ahol még csak a megszokott, vasárnap hajnali, vedlett foxterriert sétáltató keszeg öregembert látja. Ami előtte áll, az albérlet másnapos süket csöndjét követő katlanmeleg, betonszárason dübörgő, dobhártyareszesztő pesti nyüzsgés. Annál jobb még az otthoni lepusztult ház hétvégi csöndje is. Ennél elviselhetőbb az anyja zsörtölődése, hogy ezért a semmiesésért kár volt egyetemet végezni és a fővárosba költözni, a más lakásában a tapétamintázatot vizslatni és a függönyrojtokat számlálni. Kezd megbarátkozni apjának hónapról hónapra eddig még az utolsó pillanatban visszavont, de hamarosan nyilván

végérvényesen ultimátummá izmosodó felszólításával is, amely szerint, ha a fiú záros határidőn belül nem talál munkát a városban, nem fizeti ki többé az albérleti díjat helyette. Jöjjön haza az úrfi, itthon legalább segít a ház körüli dolgokban az ingyen étkeztetés fejében. Mert azok a versek akkor sem fialtak szinte semmit, amikor még megjelentek, mert voltak... Körülnéz, még birtokon belül, de már érzi az ijesztően közeli jövőendő birtokon kívülségét.... Tiszta, rideg heverő, fémíróasztal, csak a falon lévő Guernica-repró, a kivénhedt mechanikus Continental-írógép, a földön heverő zoknik, gatyák és az egyetlen váltónadrág az övé. Eladható itteni könyveitől megszabadult, a többit akár itt is hagyhatja, azokkal a kevesekkel együtt, amelyekben ő maga társszerzőként érdekelt volt, már alig emlékszik rájuk. Még egy bőröndöt sem tud megtölteni a személyes tárgyaival, ha majd itt az idő... - Mi az, hogy majd, ne hazudj magadnak. Ennyi lenne hát az ifjúság maradéka - összegez szárazon. Erre a hétvégére már lekészt a hazautazásról - nyugtatja magát, aztán röhögve ébred rá újra és újra az önámító gondolatokban rejtező logikai bukfencre. Tökéletesen mindegy, mikor utazik haza. A hét első munkanapjára visszatérnie teljesen értelmetlen, hiszen nincs hová... Ugyanakkor világossá vált számára: azért halogatja a szülőlátogatást, mert sejti, hogy ha egyszer hazatér, ide többé nem jöhet vissza, de sokáig már itt sem maradhat, ketyeg az óra, múlnak az apja által még kifizetett utolsó albérleti hónap hetei, napjai, órái, már nem is tudja pontosan...

A telepi nyüzsgés pokoli zsvajjá oldja a másnaposság siket csöndjét. A fiú a konyha felé támoog abban a reményben, hogy a hűtőben maradt még legalább egy fél üveg sör.

Mémeth Miklós:
Sírbatétel

Móser Zoltán

Reggeltől estig

(Egyetem után írtam a budapesti albérletemben, amikor nem volt munkahelyem)

Ma holnap van.
 Fel kell kelni.
 Mennyi az idő?
 Megállt az óra.
 Enni kellene. Itthon nincs semmi.
 Akkor nincs reggeli.
 No, akkor most mit kell csinálni?
 Befűteni. De nincs fönt tűzifa.
 Lemegyek fáért.
 Nincs balta.
 Megyek kérni. Aztán visszaadom.
 Egy vödörben felviszem a fát. Nehéz.
 Leteszem a vödört. Előkeresem a kulcsot. Kinyitom az ajtót.
 Ledobom a fát.
 Papírt keresek. Bekészíttek.
 Hol a gyufa.
 Nincs.
 Kérek a szomszédból. Ki akarom fizetni. Nem fogadják el.
 Begyűjtök.
 Elalszik.
 Teszek még papírt.
 Megint begyűjtök. Most ég.
 Egy perc, és megint elalszik.
 Újból papír: a volt „pg.” (Politikai gazdaságtan) jegyzeteim, amiből az első vizsgámon kirúgtak, mert nem olvastam el az *Ázsiai termelési módot*.
 Most mintha sikerülne. Bár a szoba szaga – meg a ruhám szaga – mint otthon a füstölőé.
 Kinyitom az ablakot. Jé, esik az eső.
 Miért esik?
 Előveszem naptáramat, a mindentudót.
 Benne van, hogy ebéd után s aztán...
 De hol fogok ebédelni?
 Előveszem a bukszámat, s megszámolom a pénzem: 11 Ft.
 Irány a „Lordok Háza.”
 Fáj a gyomrom. Inni kellene pálinkát.
 Találok valahol még egy tízest.
 Bemegyek a sarki kocsmába.
 Jó hely. Nekem való.
 Később elmegyek fotózni. Majd egy szerkesztőségbe.
 Ott közben egy telefont is sikerült elintézni.
 Mehetek haza.
 Az ABC-nél leszálllok.
 Megveszem a szokásos negyed kiló barnát.
 Selyempapírba csomagolják.
 Úri vacsorám lesz, hisz otthon van még szalonnám és tojásom.
 Megyek a házmesterhez a postámért.
 Négy levél: várnak, nem várnak, közöljük, nem közöljük.
 Jól van.
 Előhívom a filmet a fürdőszobában.

Vacsorázni kellene.
 De hol van a tojás? A szalonna sincs meg. (Ki ette meg?)
 Előveszem a naptáramat, és lapozok a címek között: hová mehetnék kérni?
 Villamosra ülök. Nincsenek otthon.
 Irány dél!
 Otthon vannak. Szeretettel fogadnak. Kérdezik, ennék-e vagy innék-e valamit?
 Mindent elfogadok.
 Mindent megköszönök.
 Megyek az utcán.
 Elégedett vagyok.
 (1971)

Jel vagy üzenet?

Úgy veszem észre, hogy velem minden ötödik évben történik valami. Öt évig jártam egyetemre, azután öt évig laktam Budapesten, majd amikor megházasodtam, Zsámbékra kerültem, ahonnan ötévente öt kilométert költöztünk. Azután (ezt felváltva) ötévente ért egy kisebb baleset: mindig a jobb kezemet törtem el. Öt évig foglalkoztam Bartókkal, majd öt évig csak Kodályal. Azután szokásaim is nagyjából így, ötévente változnak. Nyilván az egyetem öt éve miatt a kollégiumban csak zuhanyoztam, aztán – mivel szolgálati lakásunkban nem volt zuhany a fürdőszobában –, jött a kád, majd újra változott minden.

Most éppen a kád utáni (a „feredőzés” utáni) öt éves ciklus elején vagyok, és csak a fogyasztásmérő (meg a kiküldött számla) tudja megmondani, naponta mennyit állok bent a zuhany alatt. (Itt próbálok mindent le- és kimosni magamból, magamról.) De nemcsak a számlából, hanem abból is látni, hogy huzamos ideig vagyok ott bent, mert a végén az ablak is, a tükör is teljesen bepárásodik.

Eddig ebben nincs semmi különös, de a napokban azt vettem észre, ahogy lassan leperegnek a tükörről a nedvesség cseppjei, egy almára emlékeztető rajzolat jelenik meg középen. – Majd letörölöm – határoztam el minden alkalomkor, de aztán valahogy mindig elfelejtettem. Viszont az elmúlt napokban, borotválkozáshoz készülődve, nagyon zavart az a rajz, ezért elővettem tisztítószert és letöröltem. Csak úgy fénylett, csillogott az a tükör – egy napig. Mert másnap, amikor a törülközés végén hátra néztem, újra és ismét ott volt az alma-forma. Ez nem véletlen, gondoltam, és egész este azon tűnődtem, hogy mire véljem ezt az egészet? Jelenség lenne, vagy csak jel? (Hisz az alma, mint jelkép, messzire vezet.) De felfoghatom üzenetnek is ezt az ábrát. Ha így van, akkor ki és mit üzen nekem?

Ezzel még nem ért véget ez a történet, csak ennek misztikus része. Ugyanis tegnap este szóltam az egyik „családtagnak” – a látottak megerősítését remélve –, hogy nézze meg már, milyen érdekes képet rajzol a tükörre a pára. Nézte, nézte és bólintva mondta: – De érdekes, olyan, mint egy körte.

III.

Elmesélem, hogy mi történt a minap velem. Látszólag semmi sem történt – hál' Istennek semmi rossz nem történt – de mégis különös volt az a nap, az az út.

Szeged mellől indultunk el kocsival, ahol a gyerekek és az unokák között töltöttük az ünnepet. Két és fél óra múlva Szekszárdon feltettük Balázs fiúnkat autóbuszra, aki Pécsre ment tovább. Szekszárd életem meghatározó része, miközben alig töltöttem ott néhány napot: ugyanis itt születtem 1946. március 11-én, és gimnazista koromban itt nyertem először futóversenyt.

Szekszárdról három úton is jöhettünk volna hazafelé: a hirtelen választás alapján az elágazónál Siófok felé kanyarodtunk. Ez az út a Tevel mellett halad el. Ez a Tolna megyei falu életem legfontosabb része: itt laktam, itt nőttem fel, itt éltem 18 éves koromig.

Láttam is magamat a teveli elágazónál 12 évesen: egyszer itt vártunk hárman biciklivel egy különjáratot. Az akkori testnevelő tanárunk hozott azon három demizson bort, és nekünk kellett hazavinni. Ezeket a demizsonokat, ahogy sejteni lehet, mi néha jól meg-meghúztuk, s aztán egy kútnál vízzel pótoltuk. Ha rájöttek volna...! Még most is megborzongok, amikor ez eszembe jut.

Tevelre csak akkor kanyarodok be, ha néhány órát, vagy többet eltölthetek. De most sietni akartunk, ezért vágattunk tovább Hőgyészen, Szakályon, Iregszemcsén, Ságváron át a balatoni autópályáig.

S ahogy leírtam Hőgyész nevét, pontosabban, amikor megláttam a postát, rögtön annak az öt évnek a kínos emléke jutott eszembe, amikor itt, az egyik lakószobába jártam hegedűórákra. Ennyi idő alatt összesen csak egy nótát tanultam meg eljátszani. Hogy miért erőltették szüleim ezt a terméketlen tanulást – hozván nagyon szégyenteljes helyzetbe engem –, számomra megmagyarázhatatlan, hisz rövid időn belül kiderült, hogy teljesen fölösleges pénz- és időpocsékolás.

Iregszemcsén, a kastély mellett elhaladva, nagyot dobbant a szívem: két beteg (iker) öcsém itt járt iskolába. (Azóta mindkettő meghalt.) Ságváron átmenve büntudatot éreztem: illett volna megállnom itt is, hisz gyermekkoromban minden nyarat itt, anyai nagymamám és nagynénémnél töltöttük. Ők is már a temetőben nyugszanak.

Ságváron rögtön Szokoly nagymamám arca jött elő, mivel az előző napokban nagyítottam ki újra a róla készült portrémat. (Ez a kép titokban rejtőzködve készült, mert nem engedte magát lefényképezni: – Ne csúfoskodjál! – ezt mondta, amikor látta, hogy felemelem a gépet.) Szébb és ráncosabb arcot csak egyet láttam és fényképeztem: ez Kós Károly volt Kolozsvárott. (De őt nem zavarta ez, „kölcsonadta” az arcát.)

Siófoknál rákanyarodtam az autópályára és fél óra múlva már Fehérvárott jártam (a gyerekek itt jártak gimnáziumba), aztán következett Bicske, ahová két évtizeddel ezelőtt költöztünk.

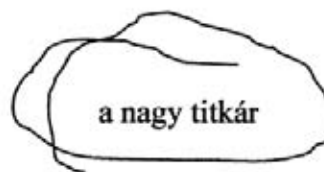
Ha Siófokról Budapestre megyek, itt jártam a bölcsészkarra és az Eötvös Kollégiumban laktam, a fővárosból pedig Zsámbékra és Mányra – mindkét faluban 5-5 évig laktunk házasságkötés után –, akkor majd minden helyet érintettünk volna 5 óra alatt, ahová 62 évem minden napja és emléke kötődik. (Csak a bonyhádi gimnázium és kollégium, maradt volna ki.)

Átrohantam az életemen? Igen, ezért voltam olyan nyugtalan és szomorú aznap este: 90-100 kilométeres sebességgel ugyan lehet, de nem illik robogni az emlékek tájain. Nem adja vissza az éveket, hónapokat, napokat, órákat és a pillanatokat. A rohanó idő nem enged emlékezni. Dehát én aznap nem is ezt akartam: közlekedni, sietni, hazafelé. És mégis emlékeztem, s közben láttam magamat is: azt, aki voltam. Aki együtt él velem. Ki tudja, még meddig...

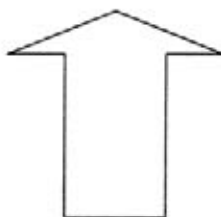

Németh János: Várakozás

Palotás József

a nagy titkár a nagy titkár a nagy a nagy titkár a nagy titkár a n
titkár a nagy titkár a nagy titkár a nagy titkár a nagy titkár a nag
a nagy titkár a nagy titkár a n y titkár a nagy titkár a nagy
agy titkár a nagy titkár titkár a nagy titkár a nagy
a nagy titkár titkár a nagy

nyelvelés
nyelvsapás
nyelvrángás

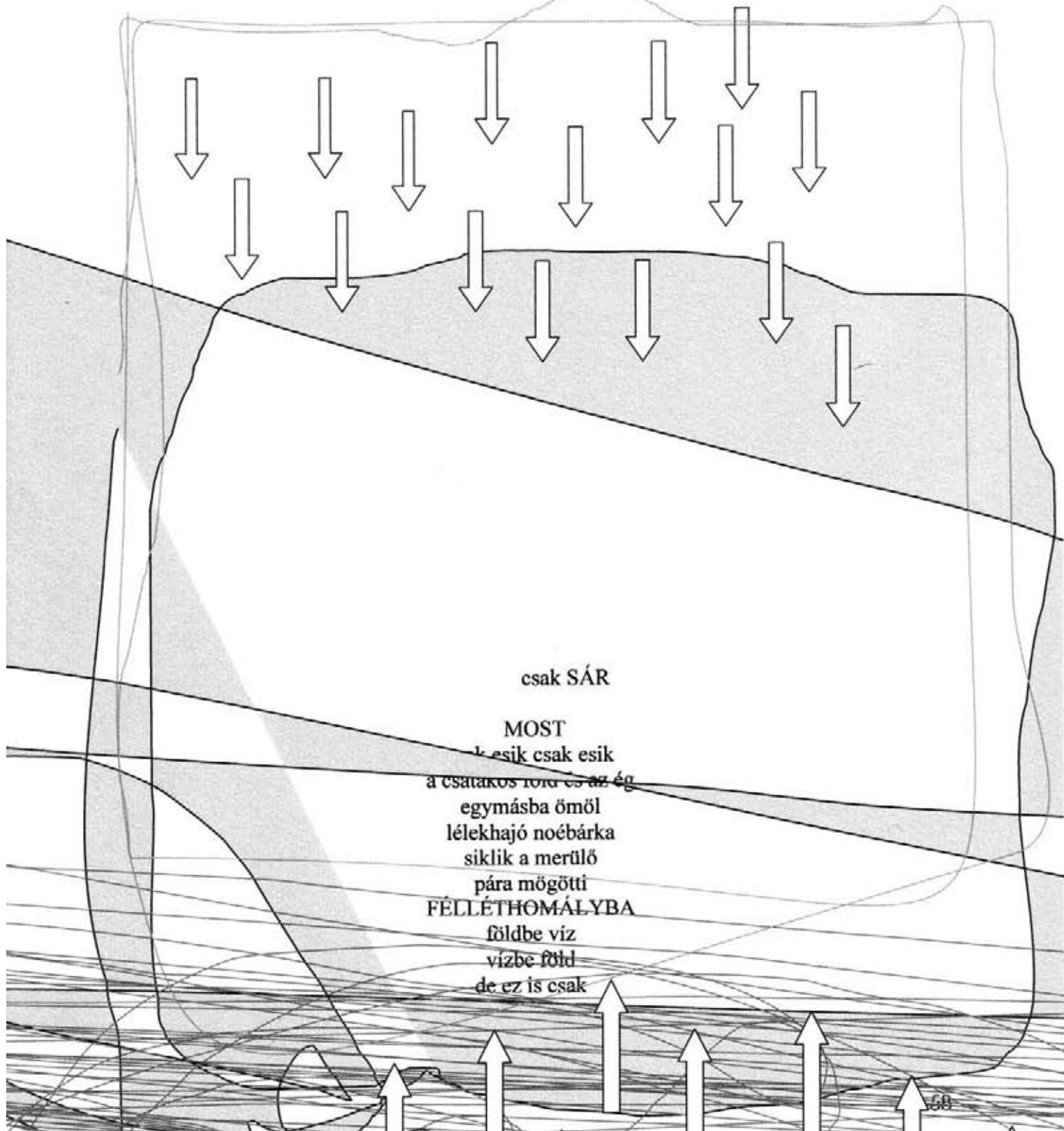
aranyérmialás

nyelvbenyújtás

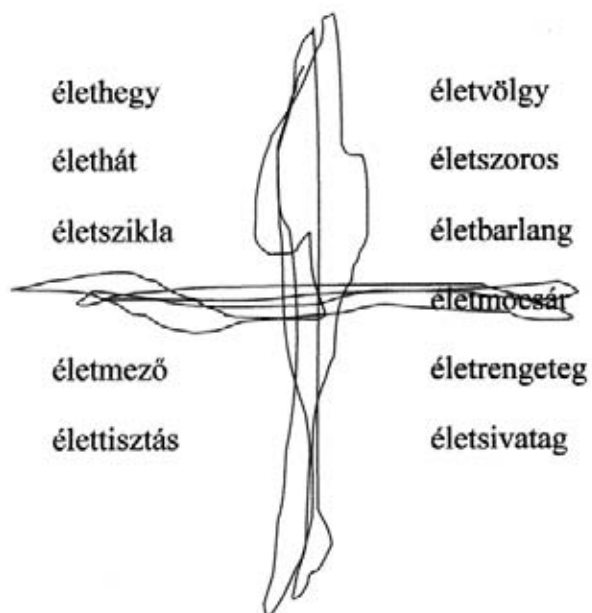
nyelvbegyújtás

77

magyar népnyalás

életkereszt

élethegy

élethát

életszíkla

életmező

élettisztás

életvölgy

életszoros

életbarlang

életmocsár

életrengeteg

életsivatag

élettáj

életszellő

élethő

életerő

életszél

élő élet

élettemető

életorkán

életfagy

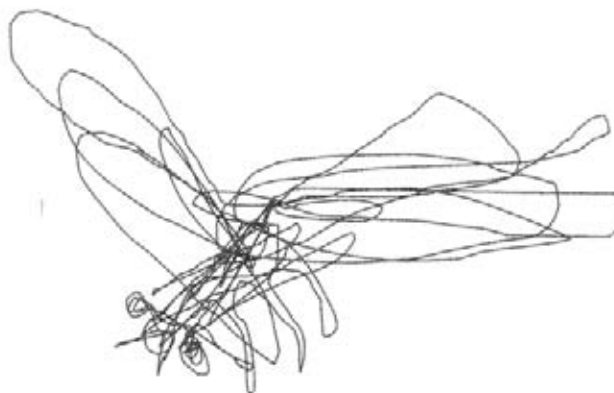
életkór

élethomály

haló halál

fenem kaszámat

élet is voltam halál is
híg mosolyomban siralom
dévaj boromban úszott
néhány végbuborék
s a napsütésben elbűjt
minden kötelező árnyék
krétafehéren
rágós vadhúsomat
már megjelölte
a zöld húsköpő légy
s a rajzó virágözönben
halkan terped a rothadás
csillagokra bukácsoló árban
sebesítő kövek élesítik kaszámat

Szigethy István

II.

Az út

1995. augusztus 10-én, csütörtökön délelőtt indul a repülőgépünk Ferihegyről. Ahogy a térképet nézegetjük, most döbbenünk rá, mekkora útra vállalkoztunk: a moszkvai átszállásig csak mintegy harmadát tesszük meg...

A hatalmas seremetyevói repülőtér fogadócsarnokának érkezési oldalán már messziről látjuk, hogy vár minket Fábián Tibor. Én a diplomáciai útlevelemmel pillanatokon belül túljutok az útlevelvizsgálaton, a többieknek viszont elég hosszú sorba kell állniuk. Tiborral örömmel üdvözljük egymást. Beszélgetés közben hirtelen figyelmeztet: nézzek hátra, valami miatt integetnek nekem az útlevelvizsgálati pulttól. Innen, már belülről csak mintegy hét-nyolc méterre közelíthetem meg őket. Kiabálniuk kell a zsidóságban:

– *Nagy baj van: az utaslistán nincs pecsét! E nélkül nem akarnak beengedni minket.*

Ez is jól kezdődik. A társaimnál hagytam a hivatalos meghívólevelet és az utaslistát a szurgutiak visszaigazolásával. Úgy tudtuk, az útlevelekhez kiegészítésként ennyi kell még. Az önkormányzati hivatal készített elő mindent, szerezte be a jegyeket is. Csak értenek hozzá. Persze orosz utat mostanában nem intéztek. Mit tegyünk? Ezért csak nem fordítanak vissza minket! És ha mégis? Eszembe jut: hozom magammal a megyei önkormányzat egyik bélyegzőjét, hogy majd a kész szerződésre nyomjam. Mintha az aktatáskámba tettem volna... Megtalálom. A kissé meglepődött hivatalnokok előtt átfocizom a többiekhez. Felveszik, meglehelik, rányomják a papírra. Így már minden rendben, helyreállítottuk a nemzetközi jogrendet. Beléphetünk valamennyien. Mégiscsak kezdődhet a nagy kaland.

Üdvözlésünk
Russzkinszkájában

*

Másikrepülőtérről, a távolidomogyedovóiról indul a szurguti gép. A küldöttséget a vendéglátóink busszal szállítják oda a városon keresztül. Engem, mint országgyűlési képviselőt Tibor követségi kocsival visz át az elkerülő úton. Tudom, hogy így illik, meg aztán elegánsabb, gyorsabb, kényelmesebb is, mégis kicsit irigylem a többieket, hiszen láthatnak valamit a rendszerváltás után gyorsan átalakuló Moszkvából.

Budapesttől számítva mintegy hat óras út után, de a négyórás időkülönbség miatt késő délután érkezünk Szurgutba. Alkonyodik – és első benyomásunkként hatalmas szivárványt láthatunk. Barasits Zsuzsa hívja fel rá a figyelmemet. Szerinte jó jel. Örömmel látom ismét Jakov Csernyakot és Jevgenyij Fokint. Beváltottuk, amit a hévízi búcsúzásakor ígértünk egymásnak: már két hónapon belül találkozottunk.

A szállodánkban csak ámulunk. Otthon rémisztgettek, hogy ócska munkásszállások színvonalára készüljünk – és mintha Amerikába érkeztünk volna. A recepció körül mégis

hamisítatlan Szibéria fogad: kitömött vadállatok együttese. Személyenként kétszobás apartmant kapunk. A faragott bútor jellegzetesen orosz, persze luxuskivitelben. A nappaliban elegáns ülőgarnitúra, hatalmas japán televízió, hűtőszekrény, a hálóban széles franciaágy, a fürdőszobában a legkorszerűbb berendezés. A vacsora ugyancsak minden igényt kielégít. Később tudtuk meg: a szálloda néhány hónapja készült el. Erdőbe építették – a hantik ősi szálláshelyére...

*

Pénteken reggel kezdődik az érdemi munka. Ismerkedünk vendéglátóinkkal, mindenekelött Alekszandr Leonyidovics Szidorov úrral, a szurguti polgármesterrel. Bemutatkozásunkkor a megyéről általánosságban én beszélek, majd a többiek is vázolják saját útjuk célját. A kanizsaiak, Krémer József és Szabó József különösen aktívak. Sok képes anyagot, még filmet is hoztak városukról, hogy a szurguti tévé bemutassa. Krémer Jóska itt is mindenről videofelvételt készít. Érezhetően magukra vonják a figyelmet. Egerszegiként kissé feszengek: a megyeszékhely közgyűlése miatt nem képviselteti magát hivatalosan?

Az ismerkedés, üdvözlések után megbeszéljük a programot. Rövidesen kisebb munkacsoportokra oszlunk. Tárgyalunk a konkrétabb lehetőségekről, próbáljuk felmérni, milyen területeken képzelhetjük el az együttműködést. Alakul a megállapodásunk tartalma.

A tárgyalások befejeztével két gigantikus ipari létesítményt mutatnak be. Egy hatalmas erőműben a környékbeli olajkutaknál összegyűlt, máshol elégetésre kerülő gáz energiáját alakítják villamos árammá. Mutatják a számunkra biztosan elképesztő termelési mutatóikat. Nem dolgoznak most teljes kapacitással, de így is az általuk megtermelt áram mintegy negyven százaléka egész Magyarország szükségleteit fedezné... Mindez „hulladékból”! Tompos Judit rákérdez: kívánják-e privatizálni? A fülünknek már elég szokatlan a válasz: erről érdemben, részletesen csak Moszkvában adhatnak információt.

Átvissznez az olajipari óriásvállalat többszintes számítóközpontjába. Hatalmas, idén fejlesztett IBM-gépek tömegét látjuk. Az alagsorban az ott dolgozók számára még rekreációs központot is tartanak fenn. Bent itt is minden a legkorszerűbb. Meglepő ezért, mikor kint mégis hámló vakolatot, gondozatlan területet, magas gázt látunk. Azt mondják, ilyen kettősség errefelé nem meglepő, lakásoknál is előfordul. De ott egyszerűen tartanak attól, hogy a kívülről is gondozott épület nemcsak a jó barátokat vonzza...

*

A program szerint este fogadást adnak tiszteletünkre a helyi üzletemberek. Előtte több mint két óránk maradt, hogy pihenjünk, átöltözzünk. A Zsuzsával való megismerkedésünk, múlt hétfő óta foglalkoztat: lehet-e valami realitás a történeteiben? Ha akadt kis szabad időnk, miért ne próbáljam ki ezt is? Mit veszíthetek? Ilyet még úgysem láttam. Megkérdem: nem „nézne meg”?

Előbb évtizedekre visszamenően, szinte hónapnyi pontossággal felidézi életem fontosabb eseményeit, egészségi állapotomat, munkámat, kapcsolataimat. Olyasmikről is beszél, amikről azt hittem, csak én tudok. Még arról is, amiről két nappal előbb álmodtam. Előre is érdekes dolgokat jelez, néha alternatívákban.¹ Nem szívesen hallom, de biztosan állítja: 1998 után nem leszek a Parlament tagja. Hozzáteszi: helyette fontosabb feladatom lesz.²

Két óra elteltével falfehéren jövök ki a szobából. Hihetetlen, megmagyarázhatatlan számomra, amit átéltem. Az addigi magabiztos racionalizmusom elszenvedte az első törést.

*

1 Ezek azóta megvalósultak – egy kivétellel, ami a látás szerint még nem vált esedékessé.

2 Nem vettem komolyan. Úgy éreztem, egyre nő a megbecsültségem, tagja lettem a képviselőcsoportunk vezetésének, nemrég választottak az Alkotmány-előkészítő bizottság tagjai közé. Később, különösen 1998 tavaszán, listaállításkor eszembe jutott, amit előre jelzett. Hát... neki lett igaza. Jó oldalról is: hiszen írni kezdtem, és amit így mondtam el – különösen a könyvem – , számomra valóban fontosabbá vált, mint hogy az idegeimet öröltem volna azzal, ami 1998 óta az Országgyűlésben a jelenlegi színvonalon zajlik.

A fogadáson mindenki olyan elegáns, mintha Párizsba érkeztünk volna. Az üzletemberekkel, önkormányzati vezetőkkel kellemesen, egyre barátságosabb hangulatban töltjük az estét. Új ismeretségek, személyes kapcsolatok alakulnak közben. Egyikük rákérdez: a két Tompos rokon? Esetleg házastársak? Ők eljátszanak kicsit a helyzettel, mielőtt elárulnák, hogy semmi közül egymáshoz, csak most, Ferihegyen találkoztak először.

Kezdődik a vacsora a hatalmas asztalnál. A küldöttségek vezetőiként Szidorov polgármester úrral az asztalfőn foglalunk helyet. Ő kezdi a pohárköszöntőket, én válaszolok rá. De jó, hogy gyorsan túlestem rajta! Akkor még ki hitte volna, hogy apránként mindenki sorra kerül mindkét oldalról? Közel harmincan! És a vége felé a tósztolásnak, bizony meg kell küzdenünk a korábbi koccintások hatásával... Mégis csodák csodája: bár nem készültünk ilyen megpróbáltatásra, nem is szoktunk hozzá, mi is bírjuk. Nemcsak mondanivalóval. Állóképességgel is.

Barasits Zsuzsa hallgat egyedül. Jakov Csernyak felkéri:

– *A samanka is mondjon tósztot!*

Zsuzsa beadja derekát, de megkéri Mariant, hogy szó szerint fordítson. A lényege: ő már járt ezen a földön, Hanti-Manszijszkban, de még nomád szálláshelyeken is. Ott megismerhette a hantik és manysik életét. Ők bizony sokkal nehezebb körülmények között élnek, mint amit Szurgutban látunk. Örül a gazdagságuknak, de mi az ára? Jut belőle a területek ősi tulajdonosainak? Jó lenne, ha a küldöttség tagjai is szembesülhetnének a valósággal. Nagyon művi, csak másolat lenne, ha kizárólag múzeumból, népi együttestől kaphatnánk valamilyen képet. Igazi kellene. Semmit sem ismerünk meg a hantik életéből, ha nem találkozunk ezekkel a csodálatos emberekkel valódi életkörülményeik között; ha nem ismerjük meg őket, hogy így is mennyire derűsek, vendégszeretők, mekkora életerejük van, mennyire azonosulnak a természettel, élék hagyományait mindennapjaikban is.

Jakov Csernyak egyáltalán nem fészeng e kényesnek tűnő témától. Elmondja, hogy az őslakosokról, amennyire tudnak, gondoskodnak, így például kártalanításban részesülnek az olajkitermelés miatt igénybe vett területeik után.

A fogadás után a szállodában Fábián Tiborral ülünk le beszélgetni, Tompos Imre és Tompos Judit társaságában. Kíváncsi vagyok, az oroszországi tapasztalatai alapján mi a véleménye utunk céljáról, az eddigi tárgyalásokról. Mit javasol, hogy mire figyeljünk, milyen módszerrel tárgyaljunk? Tibor új szempontjai, tanácsai a hazuról hozott elképzeléseinket a realitásokkal szembesítik. Fölmérjük, még mi várható, milyen lépésekre kell készülnünk. Kissé átfogalmazzuk a laptopomon hozott szerződéstervezetünket is. Ritkán éreztem magamat ilyen jól, mint ezen a mintegy kétórás megbeszélésen, ennyire színvonalas szellemi légkörben. Utána azzal köszönöm meg az aktivitásukat, ötleteiket, gondolataikat, hogy ilyen alkotó szándékú, intenzív tanácskozás elkelne otthon is. Bármilyen szinten. Talán jobban állnánk.

*

Szombaton délelőtt helikopterre szállunk. Még előző nap ismertették a programot: Russzkinszkaja településre utazunk busszal, ismerkedünk az ottaniakkal, tárgyalunk a harmadik szerződő fél, a Szurgut környéki „rajon”, kerület képviselőivel. Meglátogatunk egy múzeumot, megnézzük a helyi népi együttes műsorát. Barasits Zsuzsa pohárköszöntője után a vendéglátóink rugalmasan módosították a tervet: helikopteres kirándulást szerveztek, útközben két hanti család nomád szálláshelyeit is meglátogatjuk. Az eredeti program így egész életünkre szóló élménnyel egészülhetett ki.

Hosszan repülünk a csodálatos táj fölött. Finnországról, mint az ezer tó országáról beszélnek, az Ob és Irtis vidékén talán százezer is lehet. A rövid nyárban, amikor itt északon sincs fagy, az egész tájék tele lesz a frissen olvadt, a lassabban felengedő talajon még lefolyni nem képes, mélyedésekbe, kisebb-nagyobb tavakba gyűlt vízzel. Közben látjuk lent az olajkutak végtelennek tűnő sorát – és köröttük a felpuhult földön szétszívargó, terjedő, egyre hatalmasabb olajfoltokat... Nem lehetne megakadályozni, hogy az őstermészetnek legalább a felszíne ne károsodjék, ha a mélyének évmillió nyugalmát meg is zavarjuk?

Lassan az olajkutak is elmaradnak. Egyre északabbra érünk. Egyszerre feltűnik, hogy lent hangyányi emberek, köröttük rénszarvasok mozognak. Leszállunk. A helikopter fölemelkedik, mert a puha talajon elsüllyedne, ha ott várna meg minket. A látogatásunk idején inkább fölöttünk köröz.

Mi azonnal ismerkedni, barátkozni kezdünk a hanti család tagjaival – ők pedig a világ

legtermészetesebb dolgának találják, hogy a magasból néhány Magyarországról érkezett vendég meglátogatja őket. Teljesen lazák, kötetlenek.

Megdöbbenő az elszigeteltségük. Az Isten tudja, hány kilométer távolságban lakik a legközelebbi szomszédjuk. De ekkora terület kell is a rénszarvasoknak, hogy a táplálékukat megszerezhessék ilyen zord körülmények között.

Az egész családot most kint találjuk: a négy kislány a nyarat a szülőkkel együtt a tajgán tölti. Kettő közülük máskor Szurgutban tanul, kollégiumban lakik. Ők csak a vakációjukra érkeztek ide. A család többi tagja rendszeresen nomád körülmények között él. Ma éppen az egyik kislány tizenhetedik születésnapját ünneplik. Mi is gyorsan felköszöntjük.

A feleség és a lányok öltözete feltűnően színes. Lila, kék, narancsszínű – a legkülönbözőbb színekben találjuk őket hétköznap is. A férfi sokkal egyszerűbben öltözködött – ahogy errefelé mások is.

Megmutatják, hogyan élnek, távol napjaink agyongépiesített világától, teljes azonosságban a természettel – bár a mi igényeink szerint biztosan elég kezdetlegesen. Beengednek kis lakószobájukba, ami belülről mintha népművészeti múzeum lenne, csodálatos szőnyeggel, használati tárgyakkal berendezve – bár a kis épület kívülről városzéli összeeszkábált kalyibának tűnne otthon. A sátruk még ősbibb formájú, hasonló az indiánokéra. A tárgyaik jelentős része ugyanilyen lehetett évszázadokkal, talán évezredekkel ezelőtt is, a modern technika alig érintette meg őket. Használják persze néhány eszközt napjainkból is, a főzőedényük például ötliteres konzervdoboz, melyen örömmel fedezzük fel a magyar gyártó cég cirill betűs feliratát.

Megfordul a fejemben: mennyire viszonylagosak az anyagi értékek! Bár a mi szemünkben szegényesen élnek, a család ekkora vagyonnal Magyarországon könnyedén sokszoros milliomos lehetne. A ház melletti ketrecben például prémis állatokat, a fészkerben száradó, kikészített szőrmeiket látunk. Csak ez mekkora érték lenne a kinti világban! Számukra persze a szőrme sem luxus, hanem a mindennapi életükhöz, ruházatukhoz tartozik, a zord időjárás kivédésének eszköze.

A rénszarvascsorda is mekkora érték! A ház körül vagy száz, százhusz gyönyörű állat legelészik, szaladgál. A rénszarvas itt nemcsak az egyik vagyontárgy, hanem valamennyi közül a legfontosabb: leginkább tőle függ az életük. Az emberi szervezet nehezen tudja közvetlenül beépíteni az ottani növényzet tápanyagát, előbb a rénszarvasnak kell feldolgoznia. De nemcsak élelemforrás: szinte minden porcikáját feldolgozzák, a szarvától az ináig. A fogasuk, edénytárolójuk is például néhány agancs. Persze mégsem teljesen egyoldalú a táplálkozásuk, vitaminforrásként például kis áfonyaszerű bogyókat gyűjtenek be.

A földön elhullajtott agancsokat találunk. Néhányan felszedik őket, nézegetik. Az asszony felajánlja: vigyünk emlékebe a már összegyűjtöttek közül. Társaim lelkesen válogatni kezdenek belőlük. Tervezgetni kezdik: mire használják otthon?

Leszáll a helikopter, búcsúzunk. Ahogy emelkedünk, még sokáig integetnek utánunk. Fantasztikus élményt éltünk át, hogy megismerhettünk ennyit is az életükből. Mintegy hatórás repülőúttal értünk ide, de a tényleges időbeli távolság felmérhetetlenül nagyobb.

Szerződésalkötés
(balról jobbra:
Szidorov polgármester,
Szigethy István,
Szaricsev polgármester,
Csernyak alpolgármester,
Fábián Tibor,
Tompos Judit,
Tompos Imre,
Krémer József,
Bokor Gyuláné,
Barasits Zsuzsanna)

Mai európai szemmel ősi, anakronisztikus világba csöppentünk. Mi biztosan nehezen tudnánk megszokni, derúsen elviselni ilyen életkörülményeket – de nekik ez a természetes. És tanulhatnánk a kitartásukból, szívósságukból, ahogy alkalmazkodnak a zord külső körülményeikhez. Ehhez valami többlet, belső erő kell – ami otthon időnként annyira megcsappant. Ez lett az európaiságunk ára? És most, az anyagi fölényünk finnyáskodása helyett nem kellene inkább tanulnunk tőlük?

Rövid helikopterút után másik családnál is leszállunk. Itt is új ismeretekre teszünk szert: hogy működik az erősen patriarchális családmódel? Nincs itthon a férj, és a családfő szerepébe azonnal előlép a legidősebb fiú. Ő üdvözöl minket, mutatja be, hol, hogyan élnek. Még az édesanyjuk is hozzá igazodik. Érdekes, az első családnál négy lányt találtunk, itt meg négy fiút. Csak vigyáz valaki az arányokra...

A közeli tó partján megmutatják a halászszerzőmunkáikat, csónakjaikat. Egyik kísérőnk a lélekvesztőbe ül – és néhány evezőcsapás után a vízbe borul. Beleborzongunk, ahogy nevetve kimászik a jég hideg vizéből. Másikuk – derülve csodálkozásunkon – gyorsan nekivetkőzik, úszni kezd. A hőmérő a levegőn, az augusztusi verőfényben tizenhét fokot mutat...

*

Russzkinszkaiban először megtekintjük a néprajzi és természetrajzi múzeumot. Csodás gazdagságú anyagát egy elkötelezett komi-zürjén amatőr muzeológus, amúgy nyugdíjas vadász, Alekszandr Jadrosnyikov teremtette elő öt év alatt. Őt hanti felesége hozta még közelebb az obi-ugorok világához. A múzeum vezetését rövidesen egyetem végző, már képzett szakember lányuknak kívánja átadni. A környék vadállományát kitömött példányaikkal mutatja be, a hatalmas panorámafényképek előtt élethelyzeteikbe állítva: vadászfigura például medvével birkózik, ragadozó madár kis emlősre csap le. A népművészeti tárgyak között pedig különösen a fehér hattyútollból készült bunda kelt feltűnést. Hölgyeink de szívesen felpróbálnák... Elcsodálkozunk a fenyőhárnc törölközőn: mit ki nem találtak! Kultikus tárgyakat is láthatunk. Nemcsak csonteszközöket. Kitömött medvefejet is. Elmagyarázzák hatását, ha rátesszük kezünket.

Visszamaradok a többiektől, írok az emlékkönyvbe. Ahogy kilépek az ajtón, látom, hogy balra, a fák között ők már faépületek között járnak. Belém villant: mindez mennyire beleillenek otthon a Göcseji Falumúzeumba! Ki kellene ilyen épületekkel bővítenünk...

Átsétálunk a művelődési házhoz. Tompos Judit megjegyzi az utcán:

– *Hidd el, amit mondok. Érték hozzá. Ha a környék szegényes is, a fiatal nők, akikkel találoztunk, a múlt havi párizsi divat szerint öltöznek. Hogy csinálják?*

Később választ kapott: a tehetősebb nők repülővel Moszkvába ruccannak át bevásárolni.

Barasits Zsuzsát keressük közben: hová tűnhetett? Előbukkan egy zacskó szárított, sózott hallal, kínálgatja. Ő már ismeri korábról. Valóban finom. De hogy a csodába értette meg magát a helybeliakkal? Hiszen sem orosz, sem hanti nyelven nem beszél, legfeljebb a szülőfalujából horvátul...

A művelési ház előtt már várnak minket. Egy idősebb férfi a tűz fölött sámandobot melegít. A helyi hagyományőrző együttes lakodalmat játszik el. Semmi köze a pravoszláv szertartáshoz. Közben a sámán mégis milyen természetesen szólítja ősi, hanti nyelvű kántálása, dobolása közben a „házasulókat” bibliai nevükön, oroszul Marijának, Pjotrnak... De miért lenne ebben ellentmondás?

*

Ebédnél találkozunk a helyi közelet képviselőivel. Az üdvözlések végén festményt kapok ajándékba, jellegzetes ottani tájról, vízben tükröződő őszi erdőről. Nagyon tetszik, ma is az irodám falát díszíti. Hátoldalán a festő aznapra keltezett kis verssel egészítette ki:

А. Якимов: Золотая осень

Осенний лес – задумчивая скитанья –
В сверкающих листьях, в шепоте дождя
То зашумит как удалая пляска,
А то затихнет – тишиной маня.

Megpróbálom magyarul visszaadni:

A. Jampol: Arany ős

Az őszi erdő – tűnődő rege,
Fénylő levéllel, esőkoppanással,
Ha felzúg, hangja sodró tánczene,
De ha csendesül, csábít nyugalomával.

*

Vacsoránál egyeztetjük a másnapi megállapodás szövegét. Alaposan átírták az általunk átadott tervezetet, a miénk szerényebb volt. Számomra kissé soknak tűnik, mi mindent vettek még bele. Megjegyzem: ennyi célra nekünk nincs pénzünk. Nem baj, nem baj – nyugtatnak –, azért csak legyen benne minden, amit javasolnak. Ők fontosnak tartják, és nekik van pénzük.

Vállalhatok ennyit a megye nevében? Persze ez nem jogi értelemben vett szerződés. Ha kinyilvánítjuk, hogy ennyire széles körben kívánjuk kiépíteni a kapcsolatrendszert, még több lehetőséget, esélyt kapunk, keretet az együttműködésre. Majd meglátjuk, mi vezethet közülük sikerre, miben tudjuk ehhez felhasználni az egyre erősödő személyes rokonszenvet, barátságot. Ha például otthon, a skanzenben hanti és manysi népművészetet is bemutató részt létesítünk; vagy esetleg a gazdasági kapcsolatok megindulnak, és ezzel sikerül további anyagi fedezetet biztosítanunk, akkor talán még ösztöndíjra is telne Magyarországon tanuló hanti vagy manysi gyerekek számára. Számptalan lehetőség nyílhat, amit ezután kell felmérnünk. Akkor úgy legyen...

– *Hát jó. Ezen ne múljék. Írjuk alá így, egészében a tervezetüket!* – járulok hozzá.

Este lazításként táncestet szerveznek a szállodában. A magnóról ugyanazokat az angol nyelvű számokat halljuk, mint otthon. Ebben már nincs semmi különbség.

*

Vasárnap, augusztus 13-án hajnalban ébredek. Nem hagynak aludni az előző napok eseményei. Felfokozott hangulatban készülök az elmúlt két hónap, az utunk megkoronázására, a szerződés megkötésére. Úristen! Ha valaki június elején azt mondja, hogy ma Szibériában, az Ob partján, a hantik ősi szálláshelyén találok magam egy szállodában, kinevetem. Hova hozott az elmúlt, sűrű nyár, számtalan eseményével, véletlenével! Közben hányan vonták kétségbe, amit akartam; tartottak világtól elrugaszkodott álmodozónak; tettek keresztbe! Mégis sikerült.

Végiggondolom még egyszer, mit mondjak a délelőtti tévéinterjú során, majd a tizenegykor kezdődő ceremónián, mikor a két polgármesterrel, Szidorov és Szaricsev urakkal aláírjuk az együttműködési megállapodást.

Elkészültem a beszéddel. Elgondolkodom utána: éppen augusztus tizenharmadika van, a világsi fegyverletétel napja. A szurgutiakkal pedig június 16-án találkoztam először Hévízen, ahová a Nagy Imréék kivégzésének emlékére rendezett koszorúzásról vittek... A két gyásznapi magyar-országi kapcsolatok legsötétebb időszakaira emlékeztet. De legalábbis bennünk, akik itt végigéltük az élményeinket, biztosan tompulnak, átalakulnak az ellenérzéseink. És talán másokban is, ha az oroszokról alkotott képüket a szerződésben körvonalazódó együttműködésünk pozitívumai alakíthatják, és ha olyan nagyszerű, csupa szív embereket ismerhetnek meg, mint a vendéglátóink. Erre éppen e szerződés is lehetőséget biztosít. Vajon a mai gyásznapi átváltozhat-e az összhang, együttműködés napjává?

Még sok időm maradt, hogy felkeljek. Relaxálni kezdek, hogy összeszedettebb legyek. Már mélyen ellazultan fekszem, belülről szinte lebegve, de teljesen éberem, tiszta tudattal. Váratlanul megdöbbenő élményt élek át egész testemmel, lelkemmel. Jóval később olvastam Shirley MacLaine *Találd meg önmagad* című könyvét. Egyik korai spirituális tapasztalata meglehetősen hasonlított: fiziológiailag szemléletesen leírta, hogy egy médium, Kevin mit élt át, mielőtt egy „entitás” üzenetét továbbította volna. Szinte ugyanazt, mint én Szurgutban.

*Fél tizenegykor jelentkeznek a helyi televíziósok, akik eddig is szinte minden lépésünket követték, több órás felvételt készítettek. A riporternő először megkéri, foglaljam össze egy mondatba az utunkat. A nemrég átélt különös élmény hatása alatt az egykori Beatles-film címe jut eszembe: „mágikus, misztikus utazás”. Azonnal veszi a lapot. Megkéri: akkor inkább kissé távolabb a szállodától, a patak, a hatalmas, gyönyörű fák közelében beszéljünk – ahol egykor a hantik szálláshelye volt. A kérdései világosak, tömörek, célirányosak, ritkán találkoztam ilyen kitűnő riporterral. Az élményeink lelkesült felidézése után prózaibb témára vált: a magyar választási rendszerről érdeklődik, véleményemet kéri az ottani kampányról, a náluk is formálódó demokratikus módszerekről. Szívesen beszélek erről, hiszen az Országgyűlésben is témám. Közben észre sem veszem, hogy szinte folyik belőlem a szó oroszul, a mintegy tízperces beszélgetés közben alig kérdezek valamit a mellettem álló tolmáctól, Mariantól. Mi történt velem? Ennyire hatott, felhangolt volna a reggeli élmény?

Ahogy visszaérkezünk, látom, hogy a szálloda halljában a másik riportert még nem fejezte be Barasits Zsuzsával az interjút. Nekik Fábrián Tibor tolmácsol. Érdekes, hogy közülünk csak Zsuzsát szemelték még ki az eléggé tekintélyes létszámú delegációnkból. Senki sem kérdezte, hogyan került egy látó, mércéjük szerint számán a csapatunkba. Természetesnek vették – és nagyon érdekelte őket, miket mond.

Pontosan tizenegykor kezdődik az ünnepélyes háromoldalú szerződésalkötés Szurgut várossal és a városkörnyéki rajonnal. Kissé elérékenyülök, mikor a beszédek, az aláírt példányok kicserélése után Szidorov és Szaricsev urak kezével összefonódik az enyém. Zala nevében. Hivatalosan is megkezdődött valami, aminek jelentőségét még alig lehet felmérnünk.

Utána a fogadáson a sikertől felfokozott hangulatban beszélek vendéglátóinkkal. Régen éreztem magamat ennyire megelégedettnek, nevezük nevén: boldognak. Megemlítek néhány fontosabb „véletlent” az ide vezető hosszú sorból. Jakov Csernyak tömören válaszol: „*Nincsenek véletlenek.*”

Délután a megelőző ünnepélyes, hivatalos órák után lazítunk. Az Ob szigetére hajóházunk. A ragyogó napsütésben, hatalmas hangulatban még közelebb kerülünk vendéglátóinkkal. Ismét pohárköszöntőt mond mindegyikünk. Hangsúlyozom, hogy az önkormányzati szerződéssel megnyílt az út a gazdasági együttműködésünkhöz is. Nekik szinte korlátlanok a pénzügyi lehetőségeik, de az élethez mindent távolról kell beszerezniük. Mi sokféle igényüket ki tudjuk elégíteni. És ha valaki tőlünk ilyen kapcsolatot keres ezek után, nem a vadidegenek egyikeként érkezik. Ezzel pedig biztos alapot adhatunk a legkülönbébb kapcsolatoknak, kultúrától sportig. Csernyak azzal kezd, hogy most először nem ért egyet velem. Én a gazdasági lehetőségekre helyeztem a hangsúlyt. Szerinte ennél is fontosabb, hogy máris jó barátok lettünk. Ez a legnagyobb érték, biztosítéka minden másnak.

*

Hétfőn reggel nem könnyű búcsúznunk. Valamennyien egyetértünk: életünk nagy élményét élhettük át.

A szurguti repülőtéren is már nézegetik többünk különös poggyászatát: a tajgáról hazavinni kívánt agancsokat. Ugratom őket: olyan a küldöttség, mint egy áruhás rénszarvascsapat. Még csodálkozóbb szemmel néznek minket Moszkvában, a domogyedovói repülőtéren, mikor a poggyászaikat megkapjuk.

*

Most valamennyien a szurgutiak buszával utazunk át Moszkván. A rendszerváltás óta nem jártam a városban – és ahogy a Moszkva folyó partján látom a korábban elhanyagolt, de már frissen felújított, szinte ragyogó palotákat, párizsi emlékeimre, a Szajna partjára asszociálok. Mekkora változások zajlanak itt is, az elmúlt évtizedek egyik történelmet formáló központjában!

Búcsúznunk Fábrián Tibortól. Megköszönöm, hogy óriási segítséget nyújtott felkészültségével, tapasztalataival, közéleti és szakszövegekben is alapos nyelvtudásával. Igazi zalaiként segítette elő, még ha Kazanyból is, hogy megyénk ilyen gazdag tartalmú szerződést köthetett.

Úgy látszik, Seremetyevón mindig történik velünk valami. Az itteni poggyászfeladásnál kérík

az állatorvosi igazolást, hogy kivihetjük-e az országból az agancsokat. Senki sem figyelmeztetett, hogy ilyesmit is be kellett volna szereznünk. Társaim bánatosan válnak meg ékességeiktől, hogy azok a szurgutiak moszkvai raktárába kerüljenek. Grotesz, kissé fájdalmas látvány a nagy halom agancs, tajgai látogatásunk öröknek remélt emlékeztetője. Hátha pótlólag elküldhetik még. Hiszen mi mindent képzeltünk el már velük, belőlük... Én meg most az egyszer áldom a kényelmességemet, hogy a gondos, óvatos ideszállításukkal nem fárasztottam magam, mint a társaim.

Várákozás közben megszólít egy ismeretlen. Hallotta, hogy magyarul beszélünk. Ők orvos kongresszusról érkeznek. Megkérdi: honnan hozom a festményt a hónom alatt?

– Szurgutból – válaszolom. – Szerződést kötöttünk Zala megye és az ottaniak között. Tudja, hol van Szurgut?

– Hogyne. A világ végén és kezdetén.

A „világ végén” – ez egyszerű, világos. Rendben van, valóban jó messzire utaztunk. De a „kezdetén”? Mit tudhat? Mire érezhetett rá?

Beszálláshoz szólít a bemondó Budapest felé. Körülnézek: felfigyelt-e rá mindenki közülünk? Kényelmesen sétálunk a beszálló kártyán megjelölt kapuhoz – és ott szokatlanul hosszú sort találunk. Mi lehet az oka? Meglepetéssel látjuk, hogy mielőtt felszállnánk, másodsor is át kell esnünk az átvilágításon. Valaki magyarázza: a Közel-Keleten súlyos merényletet követtek el, ezért rendelték el ezt a szokatlan biztonsági intézkedést. Morgunk: ennek meg mi értelme? Ha egyszer már átvilágítottak minket, talán a repülőtéren boltokban vásároltunk bombát?

Több repülő utasait ellenőrzik egy gép előtt. Végtelennek tűnő, hosszú percek óta ácsorgunk, alig haladunk. Megszólal a hangosan beszélő. Már másodsor figyelmeztet: mindjárt indul a budapesti gép. Ez nem igaz! Még itt hagy minket! Előkapom a diplomáciai útlevelemet, jól felpaprikázva előre csörtetek a sorban állókön keresztül a tekintélyes terjedelmű biztonsági őrhöz. A tegnapi komoly önbizalmat kapott orosztudásommal egy levegővel, villámgyorsan, lazán úgy letolom szegényt, hogy illet mostanában utastól hivatalos személy itt aligha kapott:

– Mit képzelnék? Micsoda állapotok ezek? Hivatalos magyar delegációval akarják lekésztetni a budapesti gépet? Ha nem enged minket előre, diplomáciai botrányt csinállok.

Nyomatékosan hangsúlyozom a varázsszót: „gyelegacija”, hadonászom a diplomáciai útlevelemmel. A hatalmas ember azonnal udvariasan, szinte megszeppent kisiúként enged minket soron kívül a várakozó buszhoz. Nemcsak a belépésünk, a kilépésünk is megoldódott.

A tajgán egy hanti családnál

Összeállítás
Németh János
keramikus
*Munkácsy-díjas,
Érdemes Művész*
75. születésnapja
alkalmából

Monológok és kommentárok az életről és a pályáról

„Sokan beszélnek arról, hogy megfogta őket a göcseji föld, azért maradnak itt, pedig messziről települtek ide. Látod, én ezzel a göcseji agyaggal dolgozom. Nem csak, hogy nem ereszt, de ez a kenyerem. Az agyag, amely nem csak Zala vagy Magyarország, de a világ különböző tájain is ugyanaz. A göcseji agyag. Kell ennél szebb életajándék?” – néz picit oldalt, s picit fölfelé is az a Németh János, aki csak ennyit íratott a telefonkönyvben a neve mellé: keramikus. A pontosság kedvéért tegyük teljessé a megnevezést. Először is: művész. Sorrendben pedig SZOT-, Munkácsy-, majd Gábor István-díjas, Érdemes Művész.

Beszélgetésünk a művész sajátos múzeumában zajlott, amely egyúttal alkotó műhelye is. Immár kiállítások százáról jól ismert alkotások, régebbi, soha el sem készült munkák kezdeményei, újabbak próbálkozásai láthatók itt. Mert Németh János, 70 éves múltán sem tud ölbe tett kézzel ülni, gyönyörködni életművében, ebben a különleges környezetben – köznapi nevén: égető kemencés műteremben –, amelyet körbe vesz a Németh János rendezte földszinti galéria: páterdombi háza körül, bármikor megtekinthetők egyes munkái. Például az Európa elrablása is. Aki ennél többre vágyik, járja végig Zalaegerszeget. Az egykori Megyeháza egyik vakablakába került a Szala Vármegyei koronaőr, 1791. Kedvenc alakja lehet, mert 2002-ben megjelent Gyökerek című önéletírásának címlapjára is ez került, a nagypapa Becsaliban készült kalapos fényképével együtt. Mellette fehér ingben a talán 3 éves Jancsika. Kép a könyv borítóján: az életív maga. A mai Mártírok útján működött-lakott agyagos ős, a kályhásmeister Németh Gábor. Jancsi, aki már akkor nyakig agyagos volt, elmerülve próbálkozásaiba, s a művészkez írt könyv, életművének olvasható-látható foglalata. Kiderült már akkor, s azóta a Pannon Tükör több számában is bebizonyította, hogy a magyar - ahogyan ő maga is beszél: a göcseji kiejtésű - szónak is mestere. Szómíves is az agyagműves. De igazolja ezt a 2002-ben megjelent Gyökerek című, remek stílusban megírt önéletrajzi könyve is.

„Anyai ágon nagykanizsai vagyok, a bajuszpödrös Kudich Antal nagyapám élt ott. Mozdonyvezető volt a Déli Vasútnál a Nagykanizsa - Bécsújhely közötti vonalon. A család egy része ma is kanizsai, például az unokatestvéreim. Aztán úgy hozta a sors, hogy véletlenül a katonaságot is Nagykanizsán töltöttem el, az egyetemi zászlóalj bakájaként a régi Ferencz József laktanyában, a Sugár út végén. Garas Dezsővel, Bodrogi Gyulával közösen vertük a huppot akkor, 1955-ben, mert a színészeket, képzőművész hallgatókat közös zászlóaljba szervezték. A napi gyakorlat az volt,

hogy a laktanyából kigyalogoltunk a kiskanizsai lőtérre. Szegény nagyapám még élt, ott állt a kapuban, s integetett. Kanizsai ismeretségem még a szobrász Vörös János bácsi.”

– *Lám, a véletlen mit hoz. Az egykori ispotály, majd az egészségház déli oldalán a hajdani bejárat két oldalán ott látható ma is Vörös János domborműve, alattuk pedig a te munkád, a Rókus alakja a vándorbotjával.*

„Így igaz, bár erre még nem is gondoltam. Az ő alkotása a mai Göcseji Múzeum déli oldalán a csendőrök által elhurcolt mártírok emlékműve is. Egyébként volt közös munkánk, például nálam égette ki a soproni bányász múzeumba került terrakotta domborművét. Akkoriban nagyon fölnéztem az öregre. A megyében nem volt más szobrász. Apám mesélt a János bácsiról, akit én afféle istennek képzeltem el, s így vártam a találkozást vele. Ma már én lettem az öregebb. Látod, így vagyok félig kanizsai, apai ágon félig egerszegi, viszont egészen zalai. De kötődöm én Dél-Zalához is. Lispeszentadorjánban volt a nagybátyám jegyző, s minden nyaramat ott, később pedig Borsfán töltöttem. Óriási dolog volt, hogy a kerettyei olajbányász kultúrház előtti strand vizében úszkálhattam. Ma pedig az köt Nagykanizsához, hogy korai korszakomban kaptam egy szép megbízást, amelynek eredménye ma is látható a művelődési palota előtt.”

– *Igen, a Négy évszak nevű térfal.*

„Úgy van. Kellemesen ért a megbízás, mert akkor már Harkányfürdőtől Kenyerin át Zalaegerszegig voltak láthatóak a munkáim, épületeken belül és kívül, s most jelen lehetek gyerekkorom és ifjúságom Nagykanizsáján is. Ezt is a Szerdahelyi Karcival közösen készítettük el. Volt aztán egy másik megrendelésem is onnan. A sörgyárnak egy hatalmas sörös korsót munkáltam. Amikor a Vasemberházban rendezték meg a kiállításomat, a sörgyár vendégül is látott, kicsit remegve gondoltam, nehogy tréfából ki kelljen innom azt a teli korsót. Valamelyik mostani írásodban azt említetted, hogy van valami bumfordiság a munkáimban. Ezt én úgy gondolom, hogy mivel hengerekből, egyéb mértani alakzatokból állnak a szobraim, faliképeim, lehet így is látni őket. Inkább azt mondom, hogy ez a forma

kedélye, esetleges kedvessége. Az én munkáimban nem a gótika születik újjá, inkább valami vaskos román stílusnak lehetne venni. Ez a maga egyszerűségével, formai harmóniájával, kedvességével, a kiégető tüzet őrző belső melegével hat. Mint a lakodalmas fazék is a maga egyszerűségében hasznos.”

– *Azt is mondhatnánk, hogy a Borsos Miklós faragta-alakította göcseji parasztkéz alkotásai a munkáid.*

„Biztosan ez is érződik rajtuk. Ám addig el is kellett jutnom. A mai Mártírok útján, az akkori gróf Apponyi Albert utca 23. számú házában láttam meg a napvilágot 1934. március 16-án. Ennek a helyére épült az egykori cserépkályha gyár. Akkori házunk földszintes, oromfalas, takaros kis épület volt. A kapubejárat fölött óriási, ahogyan akkoriban mondták, füstött fatábla adta tudtára az arra elhaladóknak, hogy Németh Gábor és Fia Agyagáru és Cserépkályha készítő lakik a falai között. Az is oda volt még írva, hogy „Kitüntette az Országos Ezredévi Kiállításon”. Nos, ez a nagyapám Noszlopról származott ide. Az édesapja megsebesült az 1848-49-es harcokban. Fájdalomdíjként italmérést kapott Pápán. Ez lett az Obsitoshoz címzett kocsmá. A mesterséget is a szülővárosában, Pápán tanulta ki a nagyapám. Egy Hemmer nevű kályhás volt a mestere, aki aztán vándorútra küldte Ausztriába. Stájerországban dolgozott egy darabig, aztán 1884-ben Zalaegerszegen telepedett le. Itt hozta létre a műhelyét, amely neki és nekem is szentély volt. Ma már tudom, hogy bár mesterember volt, de a szakmájának művésze is. Pontosan teljesítő, magához és az inasaihoz is szigorú ember, akitől magam is ezt tanultam el. Ugyanis állandóan a műhelyben tébláboltam. Sikerült ellesnem a szakma fogásait, megismerkedtem az égetőkemencében lezajló folyamatokkal. Nagyapám szívesen magyarázott, s egyszer-egyszer magam is megpróbálkoztam a korongozással. Aligha kell csodálkozni, hogy ezt a szakmát választottam, némi módosítással.”

Nos, ebben a némi módosításban játszott főszerepet a már említett Borsos Miklós, Kossuth-díjas szobrászművész. Ugyanis a zalaegerszegi gimnáziumi évek után természetes módon vágyakozott a képző vagy iparművészeti főiskolába. Már csak azért is, mert a Kaposi Antal rajztanártól kapott házi feladatot teljesítve, megmintázta agyagból Munkácsy Köpülő asszonyát. Ám az akkori ostoba rendszer szerint, kisiparos ember gyerekeként nem volt esélye a főiskolára. Ezért belépett édesapja egykori cégéhez, a cserépkályhagyárba. Így lett műhelyi szakmunkás az édesapja és Gábor bátyja mellett. Munkásifiként már egyenes út vezetett Budapestre.

„Úgy van. Simon József asztalos nagybátyámmal készítettem egy három rekeszes faládát, amelybe Lenin-fejet, pihenő parasztot és lovas János vitézt tettem, elküldtem, s vártam a választ. Amikor aztán megjött a „behívó” a főiskolai fölvetelire, kétségbeesve törtem a fejemet, hogyan fogok én oda eljutni. Amikor pedig megkaptuk a feladatot, s láttam, hogy a művészeti gimnáziumokból érkezett gyerekek milyen remekül oldják meg azt, erőt vett rajtam a csakazértis. Michelangelo Dávid-fejének részletét mintáztam meg: jó erőteljesre sikeredett. Akkor már tudtam, hogy a főiskolai tanszékek élén olyan nagyságok állnak, mint Ferenczy Noémi, Gábor István, Kaesz Gyula, Borsos Miklós. Persze, hogy félttem a szigorú ítélettől, de jó érzéssel gondoltam rá, ha megfelelek, ez már maga is színvonal. Olyan dobantó, amelyről csak magasabbra lehet jutni.”

Jutott is. A főiskola az Iparművészeti Múzeum palotájában működött. Ennél lelkesítőbb környezetet keresve sem talált volna az ifjú hallgató, aki bizony rengeteget kínlódott, amíg nem csak kiegyenlítette rajzbéli tudását a nála képzetebbekével, de a fazekas-kályhás ősöktől örökölt tehetségével túl is szárnyalta őket. Nem túlzás, csupán tény, hogy kevesekből lett Németh János hírességű művész.

„Igen, talán sikerült kialakítanom a magam stílusát, amelyet folyamatosan csiszoltam. Így vált telítettebbé az évek folyamán. Ebbe már sok mindent bele tudok sűríteni. Ma egy karakteres arcba, vagy kézbe több kifejező erőt tudok adni, mint korábban, amikor mértani elemekből raktam össze a figurát. Ezek egy az egyben egymásba kerültek. Ma már eljutottam oda, hogy érzékeltetni tudom kézen vagy arcon belül a mozzanatokat, az egyéni kifejezést, például a tekintetben. Vagyis az életet, igen, élettel telítődnek az alakjaim. Kevés eszközzel, de élővé tudtam alakítani például A kaszást, Szent Ferencet. Korábban odaraktam öt csövet a kar alá, és ebből lett a kéz. Ma már lüktet is, nem csak úgy ott van. Ehhez kellett az érlelő évek, az a tíz, húsz, vagyis ez a majdnem 50 év. Aztán elhagytam a sok színt, amelyet korábban kedveltem. Maradt a terrakotta, a vörös, a barna, néha a zöld. Számomra az volt a meghatározó, ami az életben körülvet. Nézd meg első igazi „készítményemet”, a vörös kakast, vagy a vizsgamunkámat, a Hány Jánost a nyeregben és a mai munkáimat. Nézd meg a nagybátyámat, a Lajos bácsit, az Ilonka nénémet, gyerekkorom szomszédos fuvarosát, mindegyik karakterfigura. Jellem. Vagy Szűcs úr, a cirkuszos, Rusznyi Józsi bácsi, a bábos, a kocsija elé fogott fehér lovával. Nem csak emlékeztetnek az akkori évekre, de ma is tovább élnek itt, velem.”

De más is kezdett tovább élni vele. Egy remekbeszabott kislány, a szombathelyi Valera Mária, aki ma is élete párja, s természetesen új munkáinak első megpillantója.

„Talán az ő szeme is segített kiszűrni a jót és ledvetni a rosszat. Ez nem te vagy, szokta mondani, s gyakran igaza volt: az a figura vagy kép nem az én világomat idézte. Véleményével közelebb kerültem igazi önmagamhoz. Amiből rám lehet ismerni. Csak rám. Nos, ifjú házasként szülővárosomba költöztünk, s máig itt élünk. A cserépkályhagyár

alkalmazottja lettem. Itt volt a munkahelyem, az utca túloldalán pedig a műtermem, az egykori kocsmahelyiségben, amely a cserépkályhagyár irodája volt. A „vendéglátó egység” elköltözött onnan és én kaptam meg.”

Pusmogták is a környéket jól ismerők, hogy no, hiszen, az ifjú művész úr szapora kocsmába járó lett.

Hatalmasat nevet.

„Tudod, miért? Mert annak idején Darabos Iván, a megyei pártbizottság első titkára, aki az iparművészeti iskola díszítő szobrász szakára járt, szerette magát szobrásznak láttatni, rábeszélte a cégem vezetőit, hogy adják át nekem a kocsmát műteremnek. Ott az Eötvös utca - Mártírok útja sarkán. Sokan ezt nem tudták, azt hitték, hogy fröccsözni járok oda, naponta tucatszor is. Tulajdonképpen boldog időszakomnak mondhatom ezeket az éveket, hiszen korlátlanul kiélhettem kísérletező kedvemem, kipróbálhattam különböző technikákat.”

Annyira, hogy még a tömegtermelésbe is beleadta alkotói önmagát. Például a kályhacsempéken megidézte a görög mitológia világát. De erre a mintára készült el a Don Quijote, a Filozófusok, a Sárkányölő, a János Vitéz.

„Igen, mert együtt dolgoztam a Miklosovits Lacival. Mázkészítő volt és kiváló rajzoló. Neves grafikus lett belőle Albertirsán. Neki mondtam először, hogy kitaláltam valamit: ha mértani és korongolt formákból lehet kerámiaszobrot létrehozni, miért ne lehetne ezek félmetszeteiből domborművet? Így jöttek létre az említett csempék. Volt ott más is. Egy alkalommal megjelent Vass Antal belsőépítész, volt főiskolai tanár, aki a kőbányai vásárváros pavilonjának burkolatát tervezte. Addig-addig biztatott, amíg elvállaltam 20.000 csonka gúla alakú külső idom legyártását. A cégnek szép bevételt hozott, én pedig kaptam 8.000 Ft jutalmat, a havi fizetésem négyszeresét. Közben édesapámmal közösen tanítottam is a gyár ipari tanulóit – így hívták hivatalosan az inasokat. Az én tantárgyaim a szakrajz és az anyagismeret volt, apámé a szakismeret. Itt, ebben a műhelyben készült el első jelentősebb munkám, négy négyzetméteres színes csempékésem, a balatonföldvári iskola falára, 1960-ban. Akkor még mázzal festettem. Aztán jött egy másik, a győri iskola megrendelése: János Vitéz, faliképen. Elkészítettem 10 négyzetméteres kartonra a tervet, kis tömzsi lovakkal. Nos, az elbíráló bizottság csak bírált, egyetlen elfogadó szó sem hangzott el. Fogtam magam, szépen összehajtogattam a papírt, s elköszöntem. Nyakasságomnak meg is lett az ára: 5 évig nem kaptam megrendelést.”

Ellenben szülővárosa 1961-ben megrendelte az ifjú keramikus első kiállítását, amelynek idős látogatói

elképedve találkoztak régi ismerőseikkel, a már említett fuvarossal és társaival. Azután viszont, kapott még annál is többet. Ugyanis 1968-ban a városi tanács kiutalta a Németh-családnak a Péterdombon épült műteremlakások egyikét a gyönyörű liget közepén, rálátással a Pipa-hegyre. Ott is hagyta a gyárat. Volt már hatalmas műterme, s egyre szaporodtak a megbízások, fölkerések is. Például Harkányból.

„Neki is láttam a Pákolitz István – a remek költővé érett Pécsi Gabi édesapjának – versére készült munkának, el is készítettem belőle néhány domborművet, már száradtak szépen, amikor meglátogattott szeretett tanárom, Borsos Miklós. Nagyon meg volt lepődve új megformálási módomon. Jókedvében ott helyben, a táblára felrakott és a következő reliefnek előkészített agyaglapra vésett egy rajtot. Hatalmas elismerésnek éreztem!”

Egymás után érték a sikerek. Tamás fia után 1968-ban megszületett a kislány is, aki Timea névre hallgat, és most Svájcban, Baselban elismert ötvösművész. Az első Országos Kerámia Biennáléről díjakkal tért haza. A lakással a város, a díjakkal a szakma ismerte el addigi munkásságát. Okkal érezhette, hogy a fazekas-keramikusból kezd beérni - kedvenc színét idézve: mint a gabona, sárgulni - a művész. Érett bizony egészen 1970. április 4-ig, amikor is Munkácsy-díjjal tüntették ki. Június 20-tól pedig Németh János Zala megyét ábrázoló, égetett agyag térképét pillantotta meg az, aki átlépte a jugoszláv-magyar határt Rédcisnél. Még ugyancsak ebben az évben résztvevője volt a franciaországi Vallauris-ban két évente megrendezett nemzetközi kiállításnak – biennálénak – és ugyancsak nem kellett díj nélkül hazatérnie. A bíráló bizottság elnöke nem kisebb személyiség volt, mint Pablo Picasso.

„Ezt is, azt is a szakma elismerésének tekintettem, s ezért biztatásnak is. Úgy véltem, talán sikerült megtalálni önmagamot. Nem volt könnyű. Rögös volt az az út, amelyet kijelöltem magamnak. Nem csak a szigorú tartottam meg önmagammal szemben, de az örök kísérletező kedvet is. Közben pedig mázsaszám emelgettem az agyagot, a kész munkákat, amelyeket, a faliképek esetében, a helyszínre kellett szállítani, s odaerősíteni a falakra. Erre is ki kellett dolgoznom a magam módszerét. Bizony, nem adják ingyen a sikert, s ezt minden nap meg kellett tapasztalnom. Nem léptem én sem jobbra, sem balra, nem akartam én hasonlítani senkire sem. Úgy gondoltam, hogy amit én csinálok, az értelmes kubizmus, hiszen kubusokból állnak az alakjaim. Jó, jó, nem a hagyományos kubizmusról, nem az önmagáért való művészkedésről van szó, csak azért mondtam, hogy némiképp érzékeltessem

a módszerem lényegét. De a vörös kakasomat így raktam össze, mértani elemekből, már a főiskolán. Ezt csiszolgattam, alakítgattam, tökéletesítettem az évek folyamán, mert az alap már meg volt. Talán ezt vették észre azok, akik látták a kiállításomat 1969-ben a Képcsarnok Derkovits Termében, s akik a Munkácsy-díjat odaítélték. Szerencsémresokhíve volt akkoriban a magyar gyökerekhez visszanyúló alkotói elképzeléseknek. Ugyanekkor bemutatkozhattam a televízió Galéria című adásában is. Nagy szó volt ez, hiszen más tévéadást jószerivel nem is lehetett látni, csak ezt, tehát az egész ország fölfigyelhetett rám! Talán ennek is szerepe volt az említett díjban. Szegény édesapámat is sikerült nagyon boldoggá tennem. Édesapám kiváló rajzoló volt, szép rajzait ma is őrzöm. Az iparművészeti iskolára készült, de jött a korabeli gazdasági válság, s meghiúsult a terve. Akkoriban már sokat betegeskedett, de ezzel a díjjal fölvidítottam, s talán vissza is adtam valamit abból, amit tőle, s az ő révén a nagyapámtól kaptam. Hamarosan újabb, nagy munkára kaptam megbízást, s ezúttal szülővárosomtól. Elkészült a Szerdahelyi Karcsi tervezte fedett uszoda, s 25 négyzetméteres frízt kellett készítenem a bejárattal szembeni falra. A nyugati ablaksorból áradt be a fény, amelyet a víz még játékosan, örökmozgósan vissza is tükrözött. Nagyon jól érvényesül ma is a gömb, kúp, henger elemekből építkező, a víz és a mitológia világát megidéző munka.”

Ekkor már titkára volt a Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-dunántúli Területi Szervezetének,

Németh János:
Menekülés
Egyiptomba

Németh János:
Pihenő férfi és nő

melynek tagsága 1973-ban újjáválasztotta. Az új létesítményekbe kerülő alkotások minősítésével látta el érdekvédelmi szerepét. Az volt a fölfogása, hogy a városi-megyei középületeket helyi alkotók munkái díszítsék. Úgy gondolta – s ez akár ma is vezérelv lehetne –, ha a létesítmények összköltségének csak 1 százalékát fordítják erre, máris nyert ügyük van a képzőművészeknek.

Úgy lett, ahogyan mondta Németh János: egyre többen, mind többször fedezték föl. Katona Imre 1975-ben színes fotókkal illusztrált könyvecskét írt róla a Mai Magyar Művészet című sorozatban. „A rend ritmikája, a szerkezet, a törvényszerűség esztétikája, a szabályok szépsége – ez az, amit kifejezésre juttat. A művész állásfoglalásának érzelmi vetületét érezzük, az értelmes élet örömét” – írja a szerző, s hozzáteszi: „Művészete nem pusztán a látvány pillanatnyi erejével bűvöl el, hanem összefüggéseket közöl... Állatfigurái sommás megfogalmazásuk ellenére anatómiailag hitelesek, bár érződik rajtuk, hogy alkotójuk a népművészet hagyományain nevelkedett. Művészetén a göcseji fazekasság hatása is lemérhető.”

Ekkor már pontosan tucatnyi évszám sorakozik, jelezve kiállításainak, kitüntetéseiének sorát. Lássuk, honnan és hogyan indult Németh János önálló művészi pályája!

1960-ban részt vesz a IV. Országos Iparművészeti Kiállításon,
1961-ben nyílt meg első kiállítása Zalaegerszegen,
1962-ben önálló kiállítása Veszprémben,
1962-ben második bemutatkozása Zalaegerszegen önálló kiállításon,
1968-ban 3 díjjal tér haza a Pécsi I. Országos Kerámia Biennáléről,
1969-ben egyéni kiállítása Budapesten és résztvevője az angliai Nottingham-ben, az NSZK-beli Rotenburgban és a fehéroroszországi Minszkben megrendezett nemzetközi tárlaton,
1970-ben a pécsi II. Országos Kerámia Biennálé résztvevője és kitüntetik a Munkácsy-díj III. fokozatával,
1971-ben eleget tesz a lettországi meghívásnak, s Vilniusban, majd az olasz Faenzai Nemzetközi Kerámia Biennálén láthatók a munkái, s megkapja a Biennálé diplomáját.
1972-ben részt vesz a Siklósi Kerámia Szimpozionon és a Pécsi III. Országos Kerámia Biennálén,
1973-ban gyűjteményes kiállítása nyílik, immár harmadjára Zalaegerszegen, majd kitüntetik a Szakszervezetek Országos Tanácsának művészeti díjával.
1984-ben a Nemzetközi Kerámia Akadémia (I.A.C.) meghívására kiállítás sorozaton vesz részt munkáival az Egyesült Államokban (Seattle, Bellevue, Wenatchee).

Mindezt követte egy újabb könyv, Tüskés Tibor Műteremben című, 1978-ban megjelent kötete, amelyben Németh János együtt szerepel szeretett tanárával, Gádor Istvánnal, s Martyn Ferencsel. Olvassuk csak el, milyenek látta a szerző – korábban a Jelenkor folyóirat főszerkesztője – az akkor éppen 30 éves művészt, aki abban az évben kapta meg a Pro Urbe Zalaegerszeg elismerést szülővárosától. „Ugyanaz a nyílt tekintet, mint a fényképein. Keskenyre húzott szeme kéken villan: mintha puska célzógömbje mögül figyelne. Talán hátrafésült szőke haja teszi, hogy sokkal fiatalabbnak látszik koránál. Egész alakjában van valami állandó mozgékonyság, elevenség.”

Alighanem ez a vibráló természet, ez a mindig újra, többre kész fogékonyság lendítette előbbre és még előbbre, többre és magasabbra az eltelt 40 évben. Hogyan is írta ő maga 1984. november 30-án megnyílt kiállítása alkalmából, s amelyet az Olajmunkás című lap is megőrzött?

„Talán igényli még a zaklatott, elgépiesedett világ embere a kézművésseget. Az anyag, szépségét, melegét, varázsát. Nincs erőm a gonoszság elé tükröt tartani, inkább a terrakotta melegével, az agyagformák békéjével szeretnék figyelmeztetni.”

Akiknek a figyelmeztetést szánta, nem éltek behunyt szemmel. Zala megye elsőként tüntette ki a Megyei Alkotói-díjjal a megalapítás évében, 1977-ben. Az indokolás szerint többek között „korongolt kerámiaelemekből épített monumentális falikép kompozícióért”. Folyamatosan érlelődő alkotó tehetségét ezért ismerték el A Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze címmel, majd szeretett tanárának nevét viselő Gádor István-díjjal is. Természetesen nem került el a szülővárosa által adományozott díszpolgárság sem. Öröm volt nézni, ahogyan a 70. születésnapján a város három helyén megrendezett életmű-kiállításaira századnyi híve zárandokolt vele együtt a landorhegyi művelődési házból a Göcseji Múzeumba, majd a Városi Hangverseny- és Kiállítóterembe. Hivatalos és baráti felköszöntők kívántak neki további sikeres alkotói éveket.

Igazat szoltak azok, akik ebből az alkalomból – mint Kő Pál és Szokolczay Lajos – rangján méltatták munkásságát a magyar kerámiaművészetben. Bizonyítja ezt, hogy a világon sok helyütt találkozunk műveivel, Canberrától Indián át Szombathelyig, és Zalaegerszegtől Finnorszáig, s 90 kiállításon mutatkozott be egyénileg vagy másokkal együtt. De bizonyítják ezt vendégkönyvei is. Egy időben a megye és a város hivatalos programontjává vált műtermének meglátogatása, így tehát számos ismert ember foglalt helyet a korong és a kiegészítő kemence melletti, rönkből faragott asztala körül, a báránnyal leterített lócákon. No és a sok művésznagyság! Keresztury Dezső atyai barátként, szinte otthon érezte magát itt. (Erről számos kis alkalmi verse tanúskodik.) Tatay Sándor, Takáts Gyula, Tüskés Tibor szintén gyakori látogatók voltak. Borsos Miklós, Somogyi József és Csekovszky Árpád a hazai szobrász- és kerámiaművészet kiválóságai sem kerültk el a háza táját. Olaszországból a kiváló szobrász, a hazajáró Tóth Imre - Amerigo Tot is idetalált. S a Kossuth-díjas színész, Sinkovits Imre ugyancsak feledhetetlen órákat töltött el Németh János társaságában. Erdélyből járt nála Kányádi Sándor is. (Csak betegsége akadályozta meg, hogy a 70. születésnapon az egyik kiállítás megnyitóján ne ő beszéljen.) A Kossuth-díjasok már megtalálták. A Kossuth-díj még nem.

Művei továbbra is világjárók. Vegyük a legutóbbiak egyikét, Zalaegerszeg lengyel testvérvárosában, Krosnában 2005. augusztusában és szeptemberében a Krosnói Kézműipari Múzeumban Tűzzel táplálkozó művészet címmel rendezték meg kiállítását, amely Krakkóban is bemutatásra került. Máig beleélő szavai idézik föl a napjainkban is dinamikusan fejlődő kereskedővárosban lezajlott eseményt.

„Hogyan készültem föl erre a kiállításra? Az agyag törvényei szerint és a több évszázados magyar-lengyel barátság szellemében. Ez évben egy 100x150 cm-es, a lengyel-magyar barátságot, összetartást kifejező és Krosno főterén föllátható domborműre kaptam megbízást. Egy ilyen vagy egy Szala vármegyei koronaórzót, de akár egy kakast sem formázhatok pilinszka vékonyra, mert összerogyik. A cső többet bír a tömör rúdnál. Amikor korongozok, éppen ezért csöveket készítek, s ez még agyagból is érvényes. Gondolj ara, hogy a sípcsontunk is cső. Ellentétben a szobrásszal, akinél az agyag kiegészítő, nálam ez az alap, minden munkám lényegi anyaga. Mert az agyag a keramikusnál nem segéd-, hanem alapanyag, amely meghatározza a végső formát. Így válik a szobor, kerámia szoborrá. A szobraimat nem mintázom, hanem építem. A korong eszközével szeretném kifejezni a mondandómat térben és a fal síkján egyaránt. Nekem ez így ivódott a vérembe. Igaz, hogy eleinte köcsögöket, vázákat láttam, de az is mind így-úgy alakított cső, amely nem omlik össze, hanem tartja magát. Talán ezért is alakult ki később a magam alkotói módszere: cső formaelemek összeépítésével fogalmazom meg a mondókámat. Mert egy korszóhoz is társulhat gondolat. Örülök, hogy testvérvárosunkban ezt meg is értették. A kézművesek szinte megdöbbenve szemlélték a munkáimat, hogy „nahát, mit nem csinált ez a magyar az agyagból!”

Többször elbeszélgettünk pályájáról, „gyökereiről”, míg ezek a „monológok” megszülettek. Az idő aztán hozott egy újabb elismerést: 2008. március 15. alkalmából kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével.

Műveinek központi motívuma a szétterülő, ágas-bogas életfa. Legyen ez további éveinek is jelképe. 75. születésnapja alkalmából további fáradhatatlan munkálkodást kívánunk neki, hogy tervei – melyek számosak, többek között állandó kiállításának berendezése – maradéktalanul megvalósuljanak.

(Lejegyezte és kommentálta: Ferencz e. Győző)

Benedek Katalin

Ádámról és Éváról, avagy a fazekas lelke

Németh János kerámiaképein különleges dolgok történnek. Adva van egy Ádám és egy Éva... vagy több. Mindegyik a kígyótól ölelt fa mellett áll... vagy mégsem?

Érdekes dolog összevetni két, egymástól húsz év távolságban született kompozíciót: a korábbi (az 1980-as évekből) Ádám és Éva teljesen meztelenül, leplezetlen naivitással néz a világba, s még a kígyótól ölelt fa tetején is Nap süt. Esendő várakozás érzik a két emberalakon: a bűnbeesés előtt, netán közben vannak, talán az első pillanatában. A másikon két riadt, a saját tettére eszmélő embert látunk. Minden szinte ugyanaz, a kígyótól ölelt fa, a két ember tartása, csak éppen Ádám ágyékkötővel takarja el magát, Éva némi szégyenlősséggel fedi el kezével a szeméremdombját. És a fa tetején nem a Nap süt, hanem a sátán vigyorog. Ez a második készült húsz évvel később...

Németh János művészetében kitapintható egy bizonyos vonulat, amely nem másról szól, mint az emberpár ábrázolásáról. De úgy is írhatnám, „Az Emberpár” ábrázolásáról. És ez az Ádám és Éva nem csak az első, a mitologikus emberpár, hanem egyáltalán „Az Emberpár”, még akkor is, ha egy sétány padján ülnek a 19. század végén, a 20. század elején, a férfi cilinderben és zakettben, a nő turnírban, kalappal a fején 2005-ből. De „Az Emberpár” látható akkor is, ha Betlehembe megyünk, és a képen hárman vannak, hiszen Mária és József között-előtt ott fekszik a Kisjézus. A *Szent Család* az 1990-es évek végéről.

Végül ugyanabból az időszakból itt a *Fürdőzők* című kompozíció: a két ember száz évvel ezelőtt tartozott össze, s talán éppen e mű készítésének pillanatában döntöttek úgy, hogy megörökítetik magukat a helybeli fotográfussal. A két alak szépen, nyakig zárt fürdőmezbe öltözve, derékig kiemelkedik a virágok szegélyezte vízből, tudatában annak, hogy helyes, illendő és modern az, amit tesznek.

Németh János humorral és humánussal telített művészete tömören jellemez: egy elkerekedő szempár, egy félmosoly sokat megsejtet az emberi attitűdökből. Hozzásegíti ehhez sajátos – szinte azt mondhatnám, mindennapi – látásmódja: például Szűz Mária és Szent József nála, természetes módon, földi emberek arcát viseli. Olyanok, mint a szomszéd néni és bácsi, a közeli, zalai gazdálkodó páros, mint bármelyikünk. Szinte az az érzésünk, hogy Németh János az összes képével, alkotásával egyetlen egy dolgot sugall: a szentség nem a külsőben van.

Ugyanakkor ezek az ízes domborművek – bármekkora is – mind monumentálisak: ez a monumentalitás a legkevésbé sem a méretüktől, hanem hatásuktól, a formákat kitöltő tartalmuktól függ.

Mondhatom, hogy nekem könnyű a dolgom, előttem áll négy dombormű, négy kép, amelyekkel szinte nap, mint nap találkozom. Németh János négy teremtményén átsugárzik a lelke; ezek a mintegy tíz év során keletkezett művek a későbbi Ádám és Éva (és egyébként az összes Ádám-Éva figurája), a sétányon üldögélő Emberpár, a Szent Család, és a Fürdőzők.

*

A kerámiában – már abban a fajtájában, amit Németh János művel – magától értetődően van valami rusztikus, amit tulajdonképpen így lehet meghatározni: értelmes leegyszerűsítés. Az alkotó éppen a formák fokozhatatlan egyszerűségében találja meg törekvéseinek lényegét. A világos okkerre égetett felületi agyagmáz bevonatából biztos kézzel csak annyit töröl vissza, amennyivel gazdagíthatja a felület tónusát. Ez pedig nála hatalmas természetességgel párosul: nem modoros.

Legfőképpen pedig, ott rejlik benne a magyar kultúra teremtő folytatása. Igaz, hogy alkotásainak igen nagy részét, az egyes művek számos részletét korongon formázza meg, ezeket azonban kicsit elvarázsolja – és a

Németh János:
Ádám és Éva

varázslatos kéz alól így kerekednek nagyszerű, modern szobrok, amelyek ugyanakkor a múltat is hordozzák. Egyszerűen szólva birtokosa, örököse az egyetemes kultúrának.

Tisztelekűségét, intellektusát átjárja az anyag, amellyel dolgozik, az egyes művekben különbözőképpen közelít a választott szubsztanciához, az agyaghoz.

Egész alkotói tevékenysége mondhatni az emberiség kollektív emlékezetét viseli magán: ezért érezhetjük úgy olykor, hogy az ősi mezopotámiai agyagosok, a sumer, asszír, hettita és kréti agyagművesség, máskor pedig kora-középkori fazekasok nyomában jár.

Ez, a kollektív emlékezet, csalja elő belőle „Az Emberpár” különféle megfogalmazásait is. Férfi és nő, ember és asszony összetartozik: egymásra vannak utalva az életben is, az agyagban is.

Ugyanakkor ezek az ábrázolt alakok különböző korokat is idéznek: a világ keletkezésétől, az ember teremtésétől kezdve, amely egy bizonyos, mitologikus megközelítés, a bibliai jeleneten át a mai napig. Ezeket különféle jelképek is hangsúlyozzák. Gesztusait és szimbólumait megtartja, de más-más csoportosításban. Jelen van például a Nap, a virágok, a madarak, hiszen Németh János szerint: „A régi formákat nem felbontani, de megtartani és továbbfejleszteni kell”.

Hagyományféltő művészetében láncszemekként kapcsolódnak egymáshoz az egyes darabok, ezért van bátorságom ezt a négy, említett kerámia képet is egymás mellé tenni. Nincs ugyanis anarchia abban, ami agyagból keletkezik a keze alatt, sárlényeiben nincs kuszaság, összevisszaság.

Ádám és Éva – akármelyik feldolgozást nézzük is – az emberpár megtestesülése, akik éppen előtte vannak az eredendő bűn elkövetésének, vagy éppen elkövetik, vagy egy pillanattal utána járnak. Mária és József a harmonikus együttlétet hozzák közénk, ahol is Szent József kezében még mestersége címere, a hatalmas bárd is ott van, amely elsődleges jelképi tartalma mellett jelzi, hogy ha kell, megvédi családját. (Erről egyébként eszembe jut a zalaszentmihályi „Szent Mihály dombormű”, ahol az alak óriási lángpallost tart a kezében, amellyel kiűzte Ádámot és Évát a Paradicsomból. Ugyanakkor ez az a

pallos, amellyel majd az Utolsó Ítéletkor jelenik meg – minden alkotás minden részletében az egyetemes kultúra köszön vissza.) Nyilvánvaló, hogy itt is megjelenik a Nap Mária feje fölött, míg az összehajló páros válla mögül betekint a képbe a hagyományos betlehemi ökör.

Összetartozó a padon ülő *Emberpár* is, akiket a művész némi kacsintással, megbocsátó mosollyal vetít elénk, és végül összetartozó a *Fürdőzők* férfi- és nőalakja is. A padon ülők mögött dús kert lombjai árulkodnak a meghitt hangulatról, amelyet mi csak meglesünk – a *Fürdőzők* pedig virágos part előtt merültek derékig a vízbe.

Ami, mindezekon túl, mindegyik képet összeköti a másikkal, az a szeretet, ahogyan Németh János megformázta őket. Megbocsátó, elnéző humor és sok-sok szeretet. Meséket, balladákat idéző művei szelídek és vaskosak és – élnek.

Isten éltesse még sokáig így, derűben és szeretetben!

Budapest, 2009. március

Németh János:
Ádám és Éva
2008
- agyagmázás
samott

Kostyál László „Hitelessége egyedi és egyszerű”

Németh János keramikus, Munkácsy-díjas, Érdemes Művész, Zalaegerszeg díszpolgára 2009. márciusában ünnepli 75. születésnapját. Az alkotó a kortárs magyar kerámiaművészet kiemelkedő, Európa számos pontján ismert, emblematikus alakja. Olyan művész és olyan ember, akit a hazai, és ezen belül a zalai közönség igazán közel érez magához. Ujjaiban évszázadok formáit őrzi, edényei, figuráinak részletei az ősi technikát tovább élő fazekaskorongon készülnek. Művészete hallatlanul egyéni, és karakterisztikus módon hordozza azt a tematikát, amely az ősi magyar hiedelemvilág számos elemét őrző népi világlátásra, egyszersmind az európai, ezen belül elsősorban a keresztény kultúrkörre támaszkodik. Németh János alkotói világa olyan kincs napjaink magyar és európai művészetének, amely a mindennapok felgyorsult és impulzív világában széles rétegek számára jelent tájékozódási pontot és örömforrást.

Stílusának kialakítása során szinte minden nagy korszak művészetében megtalálta a számára fontos, adaptálható és szintetizálható elemeket. Ilyen volt az egyiptomi szobrok zárt tömörszerűsége és időtlensége. Bár másképpen jelenik meg, de ugyanez az időtlenségre és nyugalomra törekvés tűnik fel Németh János kerámiáin is. Íziszból és Oziriszból Ádám és Éva lesz, Ádamból és Évából parasztember és parasztasszony. Egyiptom jelképe a szfinx Göcsej egyik jelképeként szarvassá változik. Reliefjeit a mai napig gyakran az egyiptomi művészethez hasonlóan a legnagyobb felületek törvényei szerint alakítja, azaz minden elem a legkarakterisztikusabb oldaláról mutatkozik meg.

Hasonló élményt jelentettek számára a krétai-görög kultúra amforái. A karcsú, tömegükben lenyűgöző hatású edények óriásira tágitották a keramikus látóterét. A technika oldaláról ezt még tovább növelték az etruszk kerámiaszobrok és épületplasztikák, amelyek készítésekor a korábban nemtelennek tartott agyagot rendelték a sokszor szakrális mondanivaló hordozójául. Ennek fényében a keramikus és a szobrász fogalma összemosódik, az egyik nem tartható „csupán” használati tárgyat készítő mesterembernek, a másik pedig elvont tartalmat nemes anyaggal kifejező művésznek. Az is egyértelművé vált számára, hogy a jól mintázható és viszonylag könnyű kerámia számos tulajdonságában versenytársa lehet a súlyos és nehezebben faragható kőnek.

Más szempontból volt fontos a korai középkor művészete, amely a látható helyett a láthatatlan valóság megragadására és ábrázolására törekedett. Ennek következtében a megmintázott kompozíciónak – akárcsak Németh János kerámia-reliefjein – nincs köze a valós látványhoz, térbeli szerkezethez, színvilághoz, hanem egy jelképekben élő belső univerzum kivetüléseként értékelhető. Éppen ezért kiindulópontját tekintve közel áll a művészhez a manierizmus és a barokk emblematikája és szimbolizmusa is, amely a valós látvány illúziója mögé rejtje a valódi, mélyebb jelentést. E folyamatnak és a népi művészetnek a gyökerei megegyeznek, és e felismerés nagy jelentőségű volt számára.

Németh mintha következetesen végigvezette volna azt a klasszikus formáktól elinduló absztrakciós folyamatot is, melynek állomásai a lényegnek a részletek elhagyásával és tömörszerű formákkal történő hangsúlyozása, majd ezeknek a formáknak fazekaskorong segítségével való forgástestekké alakítása. A „mintha” szót hangsúlyozni kell, mert tudjuk, hogy a hatvanas években útja éppen itt kezdődött (vagyis itt kapcsolódott be a mások által már korábban elindított folyamatba), és bár az alapformák többsége napjainkban is korongon készül, ma már saját szabályait is képes alárendelni az adott alkotás által igényelt megoldásoknak. Stílusa haladhatott volna a kubista-konstruktív alakításmód felé is, ilyen módon azonban képtelen lett volna vizuális formába önteni azokat a paraszti-kisvárosi kultúrkörből magával hozott igazságokat és benne megérelődött bölcsességeket, amelyek megfogalmazásával újra és újra bizonyítja az őt a göcseji dombok között élő egyszerű emberekhez kötő szálak szétszakíthatatlanságát.

Diplomamunkájának szakmai értékelésében Dr. László Gyula régészprofesszor és festőművész a következőket emelte ki: „A bemutatott mázas terrakottákból friss, üde hangulat árad. Könnyű észrevenni, hogy mi teremti meg ezt a derűs légkört. Csillanóan tiszta, jól összehangolt alapszínek, világos, rajzos formálásmód és kedves humor az, ami első pillantásra népmesei légkört teremt.”

A gyökerekhez való ragaszkodás Németh János esetében egyértelmű, technikai téren jelképesnek is tekinthető. A jelkép az ősök bölcsességére utal, amit mindig elismer, tisztel, felhasznál, ápol, és lehetőségei szerint kiegészít. A szellemi kincsestár alapvető rétegét a népi kultúra alkotja. Göcsej föld- és erdőszagú, titkokat rejtő, legendákkal átszőtt dombjainak népművészete és hitvilága, az itt lakó emberek generációk hosszú során át felhalmozott életszeretete és bölcsessége. Németh János elleste tőlük természetességüket, közvetlenségüket, jelképeiket.

Megtanulta, hogy rohanó, a tűnő időt megragadni egyre kevésbé tudó világunkban is vannak állandó értékek, amelyek mozdíthatatlanok.

A művész lelkületéhez közel áll a göcseji embernek a hétköznapokat átszövő vallásossága. Megfeszített Krisztusai, Madonnái, szentalakjai nem elvont misztikájú, anyagtalan – és ezáltal elérhetetlen – lények, hanem az életben nagyon is jelen lévő, vaskos, súlyos figurák, akik „szentségük” dacára együtt élnek, lélegeznek, izzadnak, adott esetben szenvednek az egyszerű emberekkel. Nélkülöznek minden arisztokratizmust, természetes megnyilvánulásukat a paraszti élet közegében találják meg, földet művelő munkálkodás örömeiben és fáradtságában. E vallásosság a teológusok sokszor dogmatikus hitének csupán távoli, az ősi hitvilág elemeivel átszótt, a transzcendencia köznapi megtapasztalásain alapuló lecsapódása, amely azonban generációk hosszú során át az emberi élet szilárd vezérfonalának bizonyult.

Azt persze kategorikusan ki kell jelentenünk: Németh János nem népművész. Kerámiái autonóm, és nem alkalmazott művészeti alkotások. A népi ábrázoló művészet számára ugyanakkor nem csak valamiféle formai megújulás forrása, hanem egy nagyon is konkrét, generációk tucatjainak gondolkozását őrző, minden lényegi kérdésre választ adó világlátás imagináris lecsapódása. Művészi világa ugyanúgy magába foglalja az ősi magyar és az arra ráértégződő keresztény világnépek elemeit és a magyar mondakincset, mint az egyiptomi vagy a görög mitológia egyes fragmentumait, továbbá a 20. századi (kis)városi folklór számos vonatkozását. Békésen megfér egymás mellett a csodaszarvas, az Európát elrabló Zeuszbika, Keresztelő Szent János vagy Szent Ferenc alakja, valamint a frivolan vaskos pucér nőszemélyek sokféle változata, a munkában megfáradt parasztember vagy a mézeskalács huszár motívuma. Egyes figurái gyakran különböző kultúrkörök jelképeiként is értékelhetők, vagy úgy is mondhatjuk, hogy többféle jelentésréteget is hordoznak. A szarvasban Németh nem csak a Hunor-Magor monda csodaszarvasát látja, hanem a Cantata Profana szarvassá változott fiúit, ősi díszitményeink griffmadarának vadászszákmányát, és a kedvelt protestáns zsoltár hús forrásra szomjazó szarvasát is, nem beszélve a göcseji erdők jellegzetes nagyvadjáról. Kicsit merészebb gondolatátársítással nem más ez a szarvas, mint az egyiptomi szfinx, az asszír bika vagy a babiloni szárnyas oroszlán sztyepei (vagy ha úgy tetszik: kárpát-medencei) változata, a nemes és titokzatos totem-ős, amely nemzeti identitásunk zálogaként agancsának ágai között hordozza az idő örök körforgását jelképező napot és holdat is, lábainál pedig az élet forrása buzog. Németh Ádámja és Évája ugyanúgy Ízisz és Ozirisz, Ámor és Psziché, mint göcseji

parasztember és parasztasszony is egyszerre, vaskosan ízes formában megjelenő örök férfi és örök nő.

A művész egy olyan világot állít elénk, amelynek a sajátunknak lenni kellene. Ennek lényege nem csupán a racionális és az irracionális harmonikus összesimulása, nem csupán a kozmikus gondolkodásmód és az általánosan érvényes mondanivaló keresése, hanem mindenekelőtt a bölcsesség, az őszinteség és a hit. Mert Németh János művészetének számos, egyenként is alapos elemzést igénylő jellemzője közül hatásának legmélyebb titka ezekben rejlik. Az ő világában a feketét nem lehet árnyékba sodródott fehérnek nevezni, vagy a rosszat a borzasztó viszonylatában relatíve jónak. Az oroszlán nem barátja a lónak vagy a bikának (bár a posztamensen békében megférnek egymás mellett), a magyar nem borul össze a törökkel, a fiatal nem koravén és az öreg nem akar fiatalnak látszani. Itt minden az őt megillető helyre kerül, mindennek következménye van, és minden figura, minden jelenet a nagy egész egy-egy fogaskereke. Egy nagy, transzcendens erő – isteni erő – által mozgatott és irányított egészé válik, amelyben nincsenek sem tévedések, sem kivételek, sem pedig álcák vagy más hazugságok. Úgy is mondhatjuk, egy dolog hiányzik belőle alapvetően: az emberi salak. Németh hiszi, hogy ez a világ létezik, s ha azt kérdeznék tőle, hogy vajon hol, válaszul nyilván szelíd mosollyal a szívére szorítaná a kezét.

Németh reliefdíszes fazekasremekai – „céhkorsói” –, faliképei, dísztányérai, profán- és szentfigurái, állatalakjai között évezredek emberi hitvilága és megtapasztalása elevenedik meg a mindennapok bölcsességével keveredve. Minden

figurája és motívuma, olyan, hogy – bár különböző népek kultúrájából emelte át őket – akár a népművészetből is származhatna. Tartalmával, jelképiségével beleillik annak gondolatrendszerébe, formai kialakítása pedig látszólag teljesen adekvát a népművészet komponálásmódjával. És az így már – Németh János meggyőződése szerint – nem egy közegét vesztett, kiüresedett, pusztá dekorációként vegetáló tradíció többé, hanem ma is aktuális, a napjaink emberét is megszólítani képes, sőt, annak felszínes mindennapjain túlmutató, életerős vizuális forrás.

Németh Jánost méltán tartják sokan napjaink egyik legjelentősebb magyar keramikusának, szobrászának, kiemelve, hogy iskolát valószínűleg nem teremt. Az ő hitelessége egyedi és egyszeri. Életútja, szakmai értékei túlmutatnak önmagán, mindenki tanulságára szolgálnak. A mostani szép jubileumon a jó egészség és további sok szép alkotó esztendő mellé – stílszerűen – gyöngyöző bort, ropogós kenyérré sült búzát és a bölcsességből fakadó békességet kívánunk neki.

Péntek Imre Vigyázzák őt hosszú-hosszú ideig „agyagteremtényei”

Néhány észrevételemet szeretném röviden megosztani mindarról, amit Németh János több mint öt évtizedes művészi pályája nekem jelent.

Kezdem azzal: a hűség, ragaszkodás a szülőföldhöz, a szülővároshoz, a családi tradíciókhoz, a hagyományokhoz – nos, ezek az emberi tulajdonságok, amelyek az ünnevelt személyiségében karakteresen megvannak, nem akadályozták művészi kiteljesedését. Sőt, inspirációkat adtak neki, visszatalálást a gyökerekhez.

Önéletrajzi kötetében írja: „Az én fejemben soha nem fordult meg, hogy el kellene menni. Nem is mentem, de még Egerszegről sem. Ez az én hazám.” Visszatalálást nem csak a fazekas dinasztiák örökségéhez, de valami archaikushoz, ősihez, a legelementárisabb kifejezési formákhoz. Szerintem ebben rejlik modernizmusa, amit a szakmai kritika eddig kellően nem értékelt. (Nem tárt fel.) Hisz régi felismerés – az archaikus és a modern nem egymást kizáró fogalmak, hanem szervesen áthatják egymást.

Németh János „modernizmusa” – főként az indulás, a kísérletezés időszakában – más módon is megnyilvánult. A korongolt forgástestekből kivágott kúp- és gömbszeleteket használó, ezekből építkező technikája igenis merített a kubizmusból – csakhogy ezek a formák nem rideg, geometrikus szerkezetekké, hanem a nagyméretű, murális munkák kifejezőeszközeivé váltak.

De visszatérve az eredeti felvetéshez: a ragaszkodás – ugyancsak ő írta a Gyökerekben: a *szolgálat* – nem kötötte gúzsba, s ez környezete javára is írandó. Mindazokéra, akik kezdettől fogva segítettek, támogatták, elismerték, akik számára megteremtették az otthonos alkotói lét feltételeit. (Azt hiszem, sokan irigyelték ezért.) Az a bizonyos 68-as év, amikor műteremlakását megkapta – s hány rangos delegáció járt ott –, minden bizonnyal ennek az egymásra találásnak fontos állomása. Ezt ő maga is így látta: „Otthagytam a Cserépkályhagyártó Vállalatot. Tehettem, mert volt megbízásom, s az 1968-ban épült műteremlakások egyikét a Városi Tanács kiutalta számomra. Ez életem egy következő szakaszának kezdetét jelentette. Visszatérhettem saját világomba. Felfedeztük egymást városommal, kezdtém érezni, hogy most már tán művész lehet belőlem, a gúnynev megváltozhat. Ma számomra ismeretlen emberek köszönnek rám, jó napot művész úr, és érzem, hogy barátaim. Őket szolgálom.”

Azért hozzátehetjük: miközben őket is szolgálta, a magyar kerámiaművészet egy új fejezetét teremtette meg. Tehát újra csak megállapíthatom: nem szükséges, hogy valaki úgy alkosson autentikus, művészi életművet, oeuvre-t, hogy elszakadjon a szülőföldtől, a gyökerektől – mert létezik szerves építkezés is... Ez is egy (lehetséges) példa.

A másik: szintézis kísérlete, keresése.

Németh János szereti hangsúlyozni, hogy mennyire kötődik a népművészethez, a pásztorfaragáshoz. A hetvenes évekről írja – szintén a Gyökerekben – „Továbbra is a népművészetet tekintetem kiindulópontnak, ebből próbáltam valamit felépíteni. De semmi esetre sem népiest, vagy valami szocreál utánzatot, hanem igazabbat, ami elődeim munkájában gyökerezik.” Szerintem szélesebb a kör, amit előzménynek tekinthetünk. S amit a mester folytatni kíván, hozzátenni a magáét. Benedek Katalin hívja fel a figyelmet arra, hogy munkáira hatott Luca della Robbia, aki majolika-technológiát a reneszánsz művészet élvonalába emelte... De említhetnénk az etruszk terrakotta szobrok báját, a koraközépkori naiv-stilizáló ábrázolást is. Egyébként a stilizálás, a redukálás akár modern módszernek is tekinthető. A stilizálás és redukálás egészen a mitikus jelképteremtésig, a szimbólumokig elmegy. Szerves építkezés, mert mégis megmarad egy sajátos, csak Németh Jánosra jellemző figuratív ábrázolásnál. Ezzel egyszerre zavarba is ejt: hiszen bravúros a mintázás, mégis „el van rontva”, bizonyos testformák túlhangsúlyozottak, az erőteljes, robosztus kifejezés, a dekorativitás érdekében.

Vagy másképp (s tán ez a lényegesebb): a plasztikai narrativitás érdekében. Hisz olykor történeteket, meséket vagy mitikus jeleneteket elevenít meg plasztikáinak felületén. Ami a lényeges: Németh János újra értelmezi a hagyományt, bármihez nyúl. A saját egyéniségének megfelelően. Életműve ennek a szintéziskísérletnek állandó küzdelme, következetes végigvitele. A szobrászat, a kerámiaművészet és a fazekasművészet (edényzet) körében végzett állandó kutatás. Talán ezért nincs nyugópont, nincs megállapodottság. Műveinek feszültsége, drámaisága, vagy groteszk humora is részben ebből eredeztethető. Mert ez is jellemzője művészetének, ez a kettősség: a drámai művekben mindig megjelenik valami ironikus mozzanat, csöppnyi gúny, élcelődés, míg vidámabb műveit valami szomorúság hangulat lengi át. Erről szól egyik vallomása: „Mit lehet még tenni, alkotni újdonságot? Nem lehet, hisz mindent kitaláltak, érzélgőst, meghökkentőt egyaránt. Nem kell, csak önmagunkat adni, ahogy látjuk a világot. Ettől lesz egy kicsit más, talán új. Ez a legfontosabb.” Németh János munkái messziről felismerhetőek, bármilyen kiállítási kollekciónál a saját hangjukat hallatják.

A beskatulyázóknak (vannak ilyenek) érdemes tallózni ebben a tematikailag sokszínű életműben. Hisz emlegettük a meséket, mítoszokat, bibliai alakokat, korpuszokat, a népi karakterfigurákat, de említhetnénk a korai Filozófusokat, Don Quijote-t, a Svejkkorsót, a frivol Múlovarnót, több változatban, a pihenő, fekvő, meditáló aktok egész sorát, vagy az Öregapám esküvője c. kerámiafotográfiát. Németh János világa így teljes: jelen van benne a szent és profán, a modern és ősi, a népi és az urbánus. A göcseji táj titkai és az univerzum csillagképei. Kerámiaszobrai, kompozíciói megragadják a szemlélőt, frissek, élményszerűek, érzelmileg is megszólítanak, az égetett agyagmázak hol világosabb, hol sötétebb derengése, változatos felülete, a kifejező arcvonások mind-mind sugározzák azt a játékos, gyermeki derűt, a világba vetett hitet, amivel Németh János meg akar ajándékozni bennünket. Azt hiszem, nincs más teendőnk, mint tiszta szívvel elfogadni és befogadni ezt a mind jelentősebbé érő művészetet.

S mivel viszonyozzuk mindezt, itt a szűkebb páttriában? Azzal a kivételes szeretettel és megbecsüléssel, amivel személyét körül vesszük. Ezen a jeles évfordulón épp úgy, mint máskor, a hétköznapokon, a gondok és bajok, vagy örömeik közepette. S nem kell őt féltetni, vigyázzák őt műhelyében összezsúfolódott teremtményei, oroszánok, kecskék, szarvasok, szentek, apostolok, pásztorok, s egyéb földi és égi lények. Vigyázzák is még hosszú-hosszú ideig, hisz szükség(ünk) van arra, hogy újra és újra megperdüljön a korong, s a mester értő figyelemmel, ünnepi munkaruhában odahajoljon a legújabb, készülő műve fölé...

Salamon Nándor Művek a hit éltető táptalajából

Szokatlan megilletődéssel állok e helyen, ahol a távoli múltban a pannon szellem nem kisebb megtestesítője, a tavaly eltávozott Takáts Gyula, Kossuth-díjas költő méltatta az akkor hatvan éves, világlátásban rokonlélek szobrászművész, keramikus Németh János munkásságát. Nem kevésbé béklyózza szavaimat, hogy megelőzően a XX. századi magyar szellemi és művészeti élet olyan vezérlő csillagai álltak ki bízató, dicsérő szóval életteli alkotásai elé, mint közös atyai jó barátunk – neki még ennél is több –, mestere, Borsos Miklós. Több alkalommal is vállalta bemutatását szeretett László Gyula bátyánk, a megnyitók között volt a költő Juhász Ferenc, az igazán földinek számító Keresztury Dezső, s hogy szobrásszal zárjam a sort, Somogyi József. Nem feledve, természetesen, az életművével behatóan foglalkozó Kostyál László kollégámat vagy a méltatók nagy táborának szövegeiből kis könyvet szerkesztő Péntek Imrét.

Jogosan tettem fel magamnak a kérdést, a megnyitóra készülődve: „Maradt-e még megítélésében jeleskedő gondolat, kimondatlan szó?”

Talán!

„Engedj hétmérföldes meséket lépni, élet” – fohászodik a Sorshoz a létgondok sűrűjében vergődő költő. Hála Istennek, Németh Jánosnak már hét és fél életmérföldet, betöltött hetvenöt esztendőöt engedélyeztek a sorsfonalát gombolyító párkák. Igaz ugyan, hogy életútjának felhalmozott hozadékában talán kevesebb az örömteli mese, mint a valóságból fakadó dráma, sőt tragédia. Vigaszul azonban ő maga teremtett alakjaival olyan agyagba égetett meseországot, amely népnek, nemzetnek és a nagyvilágnak is épülésére szolgál. Ha meg így adódott, akkor ideje van a számvetésnek.

Szerencsére, a munka nem most kezdődik! Pályájának fontos eseményeit önéletrajzi vallomáskötetébe, a „Gyökerekbe” sűrítette. Köztéri alkotásait a „Hirdette utcákon, tereken...” címet viselő albumban tanulmányozhatjuk, élvezhetjük. Legutóbb korszós könyvét, a „Korsókra varázsolt legendákat” vehettük kézbe.

Most nyíló kiállítás is e rendteremtés jegyében született. Munkásságának egy, talán szemérmesebben rejtőző részét tárja elénk. A mindenek feletti világ földre hozott, abból kiszakított anyagába örökített szellemiségét s valaha földön járt hirdetőit - a Názáretit és szentjeit - ábrázoló szobrait, reliefjeit, tondóit, táljait gyűjtötte ezúttal egybe. A szakrális művek több-kevesebb gyakorisággal folyamatosan felbukkannak a Pölöskefő-kacorlaci templom oltárát díszítő, emmauszi vacsorát ábrázoló domborműtől, a ferencesek Keresztelő János kútjától a mostanában befejezett - erre utal tárlatunk címe! - stáció képtábláig, számos alakban és változatban. A tárlat háttérében részben éppen az a szándék húzódik meg – túl az esedékes születésnap megemlékezésén –, hogy az elkészült stációk együtt legyenek azonos szellemű munkáival, mielőtt végleges helyükre kerülnek a felújított zalaegerszegi plébániatemplomban. Az sem véletlen, hogy bemutatásukra éppen a szép tavaszhoz kötődő húsvéti liturgikus ünnepkörben kerül sor. Kell-e ennél átgondoltabb koncepció?

Mindez természetesen, nem jelent önkényes elkülönítést, mert a Németh Jánosi oeuvre minden elemével szervesen illeszkedő, el- és összetéveszthetetlen egységet alkot. Mindaz a sok szép gondolat, észrevétel, amit valahai méltatói, kritikusai jellemzésként kifejtettek, igazítás nélkül érvényes e műtárgy együttesre is. Példának okáért, sajátos, természetesen kedves, figurái jól jellemzett karakterek. Mozdulataik, arcjátékuk keresetlenül fejezi ki a lélek mélyén rejtőző tulajdonságokat, álmokat, vágyakat, örömet és szenvedést. A megszokottól, természetestől eltérő arányrendszerét a korongolt alapformák mérete szabja meg, mintegy mesterjegy, eligazító, kétséget kizáró bélyeg. Ez a mintázással, hagyományos szobrászi eszközökkel készült munkáira is igaz, mert a méretes nagy formák és a kis részletek alakítása, modellálása közben azonos elvek irányítják. A korongoló fazekas gondolkodása és a mintázó állványon vagy asztalon formát teremtő szobrászi attitűd együtt van jelen mindennapi munkájában. A mindenkor adott feladat dönti el, mikor melyik énje érvényesül nagyobb mértékben. Műveinek jelentős hányada olyan kifejező erőt sugároz, amely - tehetsége egyenes következményeként - meghaladja az egyébként a technikából adódó szintet.

E néhány, általános érvényű megállapítás után fordítsuk figyelmünket a kiállított munkákra.

A derűsebb hangvételű és az erős drámai töltésű műalkotások arról tanúskodnak, hogy megteremtőjüket mély lelki kapocs köti a modelljei által képviselt, megtestesített világszemlélethez, hitvilághoz. Származása, a szülői ház atmoszférája, neveltetése, gyermekkori emlékei természetes úton alakították a vallásról, hitről, a transzcendens erőkről vallott felfogását, de korán részesült már a katarzis élményében is. Emlékeztetnék a könyvében is felidézett találkozásra az apai műhely előtt a nagy Mária szoborral. Hasonlóan kavarta fel lelkét Rómában a Michelangelo Pietájával való szembesülés. Hite nem valamilyen hátsó szándékból, számításból felvett póz, hanem őszintén vállalt magatartás, kötődés és azonosulás. Talán Kostyál László közelítette meg lénye eme alapvonást, azt írván: „Ember, aki tud hinni Istenben, a lét értelmében, a szeretetben...”. Szerencsés ember és művész is ugyanakkor, mert e hitből táplálkozó érzelmi telítettséget képes átplántálni szimbólumerőt közvetítő teremtményeire is. A keresztény mitológia kézenfekvő forrásművei - a Biblia, a szentek élete, legendái - bősséggel ellátják megformálandó ideákkal, motívumokkal. Éltető táptalajt biztosítanak a közösségek igényeit kielégítő és a csak a saját, benső készletéből fakadó elgondolásait megvalósító autonóm műveknek. A kínálat szinte kimeríthetetlenül gazdag, csupán a tehetség és a teljesítéshez szükséges energia szabhat mennyiségi korlátokat. Németh János ebből is, abból is kapott elegendőt a teremtőtől, s a termés bizonyítja: eredményesen fialtatja a kapott talentumokat.

S olykor még megrendelő is akad!

Bizonyítja ezt az itt látható új keresztút tizennégy, mintázással készült képtáblája, amely egyébként egy újabb feldolgozása Jézus szenvedéstörténetének. A lágyabb, puhább, grafikai elemeket - bekarcolt forma tagoló vonalakat - tartalmazó alsónemesapáti változattal szemben ez markánsabb, kevésbé részletező felfogásban jeleníti meg az egyes „állomásokat”. Egy emberi és isteni tragédia eseményeit, fázisait ábrázolja a liturgia, az Újszövetség leírása alapján. Szobrászunk a megszokott kompozíciós megoldásokat alkalmazta ezúttal is. A latin keresztrel hangsúlyozott átlós szerkesztést és a tengelyes szimmetriát a szabadabb, kevésbé kötött elrendezéssel váltogatva, mozgalmas belső forma és vonalritmust kölcsönzött a sort alkotó jeleneteknek. A figurák, formák sűrítése olyan mértékű, hogy az egyes képtábláknak nincs terük, távlatuk, a legnagyobb felület törvényének szellemében kerültek egymás mellé az alkotóelemek. A mintázás nagyvonalúsága nem ment a szereplők jellemzésének rovására, megőrizték kifejező arcvonásaikat. Megszólítanak! Részvételeket kelt bennünk a fájdalmas Krisztus, de közel érezzük magunkhoz az eseményekben résztvevő alakokat is, szinte függetlenül vállalt szerepüktől.

A Keresztút látványának mintegy megkoronázása a Nagy Korpusz, a tövissel koronázott, kínt szenvedő Isten Fia, minden élők gyötrelmeinek viselője és megváltója. Visszatérő kedvelt témája a latin keresztre feszített megváltó. Eredője több ágú! Eszünkbe juttatja Donatello firenzei feszületét, amelyet Brunelleschi, a barátja felfüggesztett parasztnak látott. Ugyan mit szólna Németh János – különböző változatban itt is kiállított korpuszaihoz, amelyek, ráadásul, rokonságban vannak a göcseji, őrségi utak mentén, még ma is álló keresztelkekkel is. Minden bizonnyal megdöbbenne azok vaskosságán, valóban paraszti jellegén, kifejezően elméretezett arányain. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a *Szülőföld* védőtető, csengős pléhkrisztusa, az idők folyamán, számos metamorfózison ment át. Nemesített rajta a műterem festett feszülete, mígnem a *Meditáció*, a körkörös *Megfeszített*, a *Feszület*- táblán, s az Egerszeg-hegyi feszület után megszületett Németh János *Élet és Halál* fájának többszörös jelképi jelentéssel felruházott, szinte virtuóz módon megalkotott remeklése, kerámia szobra.

A feszületen kívül más motívumok is ismétlődnek munkái között, mintegy jelezve: közel sincsen kimerítve az évszázados témákban rejlő mondanivaló, invenció. Mentalitása, alkotókedve is részes abban, hogy ismételten kézbe vesz egy-egy ötletét. A művészek táborában nem ritka, akinek valóságos gyötrelme, idegőrlő kín egy mű világrahozatala. Németh János más anyagból mintázták: ő az életöröm, derűs életszemlélet, a munkába temetkezés mestere. Ebből fakad termékenysége, a témaváltozatok gyakorisága, növekszik létszámában az élet szépségét, az Ég dicséretét zengő szoborszentjeinek kórusa. A tárlaton is találkozhatunk Szent Ferencel – akinek galamb telepedett a vándorbotjára –, a tárla tett Szent János fővel, kisdedet vállára emelő Szent Kristóffal, a sárkánnyal viaskodó Szent György lovaggal. Nem hiányzik a csoportosulásból Ádám és Éva, a Madonna a gyermekkel és a megfeszített fiát gyászoló Mária sem.

A sor folytatható! Győződjön meg ki-ki a maga szemével.

A 75. évét hátra hagyó művészt az egykori iskolatárostól kölcsönzött formulával köszöntöm: „Még sokáig örvendeztesen bennünket kitűnő alkotásaival. János, az Isten éltesse!” - üzenté a 70. születésnap alkalmával Schrammel Imre. A jó kívánság érvényes ma is és reméljük, az idő múltán is az lesz!

(Elhangzott 2009. ápr. 2-án, Zalaegerszegen, a Keresztury ÁMK Hangverseny- és Kiállítótermében, Németh János *Stációk* című kiállításának megnyitóján.)

Enteriőrök Németh János: kiállításáról a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben

Pomogáts Béla

Otthonosság és patriotizmus A Nem tudhatom című költemény világképe

Radnóti Miklós mindig befogadó otthonra és közösségre vágyott, költészetéből mindig kiolvasható volt az az öröm, amelyet a közösségre találás élménye okozott (például a Szegedi Fialatok között vagy a Nyugat táborában, Babits Mihály környezetében), és kiolvasható volt az a fájdalom, amely az elutasítás következménye volt (midőn mint „baloldalit” vagy mint „zsidót” vetette ki magából a két világháború közötti magyar társadalom). Otthonra vágyott, otthon keresett (ezt többnyire az irodalomban és a szerelemben találta meg), és emberi sorsának különös tragédiája volt, hogy az ifjúság otthonkereső küzdelmei után éppen akkor fedezte fel a maga szellemi otthonát, midőn erőszakkal ragadták el a végre birtokba vett világból, abból a közösségből és attól a tevékenységtől, amelyet a magáénak tudott, amelyhez minden idegével ragaszkodott. Otthonra talált a körülötte élő szűkebb közösségben és a szellemi ellenállás harcosai között, de otthonra talált a magyar nyelvben és kultúrában is. Kazinczy Ferencet, Arany Jánost, Babits Mihályt érezte igazi rokonainak, mindennél erősebb és elevenebb rokonság fűzte a magyar irodalomhoz és történelemhez. A nyelv, a hagyomány és a közösségi tudat jussán tudta magyarnak magát, morális köteléknek és jognak érezte a nemzeti közösséghez való tartozást. Mint történelmünk és irodalmunk klasszikus hősei, ő is tudatában volt annak, hogy a nemzet mindig abból az erősebb morális kötelékből épül, amit kultúra, a hagyomány és a közös sors vállalása teremt. Őket vállalta, általuk tudhatta igazán és teljesen magyarnak és hazafinak magát, és őket fejezte ki nemes őszinteséggel a magyar patriotizmus egyik legszebb költeményében, a *Nem tudhatom* soraiban.

Ennek a versnek külön története van, igazolva, hogy a költői műnek az esztétikai érték és a benne kifejezésre jutó morál együttesen adhat tartós rangot és valódi evokatív erőt. A *Nem tudhatom* Radnóti igaz hazafiságát és nemzeti elkötelezettségét tanúsítja. Hiszen akkor vallott a haza iránt érzett szeretetéről, amidőn a hatalom, éppen a haza nevében, a bélyeges üldözöttek közé taszította, és megfosztotta nyugalmától, szabadságától, mindentől, amiért élni érdemes. A munkaszolgálatos behívások gyötrelmei, az egyre fokozódó üldözés, a személyes támadások olyan veszedelmes példái után, mint amilyen Horváth Béla feljelentő cikke volt (*Mai magyar költők: avagy az irodalom alvilága*. Vigília 1942. A cikk Possonyi Lászlónak, a folyóirat szerkesztőjének távollétében került a nyomdába, aki ezért Horváthot eltávolíttatta a szerkesztőség tagjai közül), nem lett volna meglepő, ha csalódást érez hazája iránt, vagy legalábbis hallgat arról, hogy félti a háborús csapások alatt szenvedő országot.

A *Nem tudhatom* vallomása a hazaszeretetről váratlanul tetszett, hiszen Radnóti korábban nem nyilatkozott versben az ország iránti érzelmeiről. Ilyen nyilatkozatra nem volt szüksége, minthogy természetes módon, nyelvében, kultúrájában és közösségi tudatában érezte magyarnak magát. Valójában mégsem volt előzmény nélküli a patrióta vallomás, a haza iránt érzett hűség a korábbi költeményekből is kiolvasható. Közvetve akár az ifjúkor alföldi, Szeged környéki tájverseiből, vagy a későbbi évek költői idilljeiből, lírai naplóiból. És közvetlenebb módon abból a nyilatkozatból, amely az itthon maradás szükségességét, a szülőföld iránt érzett hűséget fejezte ki. Mint másoknak, Radnótinak is lett volna talán módja arra, hogy idejében elvándoroljon, akár a tengerentúlra. Beszélt idegen nyelveket, találhatott volna külföldön megélhetést, minthogy hazájától még biztos kenyeret sem kapott. „Biztatni kell magam, hogy el ne bujdokoljam” – írta levelében barátjának, Szalai Imrének, mint aki előtt legalábbis felrémlett az elvándorlás gondolata. Felrémlett, de határozott elutasításban részesült. *Trisztánnal ültem* című költeményében elképzelte a távoli tájak varázsát, meghallgatta hívó üzenetét, azután szinte természetes módon szavazott arra, hogy itthon marad. Elemi kötelékek fűzték ahhoz az országhoz, amelyben született, ahhoz a néphez, ahhoz a történelemhez és ahhoz a kultúrához, amelyet minden töprengés nélkül a sajátjának tudott.

A hazához fűződő elemi kötelékekről a fasizmus mindent elborító áradata következtében kellett vallomást tennie. Nemcsak neki, költőtársainak is, hiszen azok a költők, akik korábban természetesnek érzévnék magyarságukat, nem akartak hivatkozni hazafiúi érzéseikkel, most ihletett vallomásokban tárták a világ elé nemzeti elkötelezettségüket. Ekkor írta Babits Mihály *Áldás a magyarra és Ezerkilencszáznegyven*, József Attila *Hazám* és *A Dunánál* című verseit. „Most érzem, hogy sorsom a hazámnak sorsa” – vallotta Babits; „édes Hazám, fogadj szívedbe, hadd legyek hűséges fiad!” – kérte József Attila. Babits is, József Attila és mellettük más költők is elhatárolták hazaszeretetüket attól a hazafiságtól, amelyet az államhatalom vagy éppenséggel a radikális jobboldal hirdetett, és amely végül halálos veszedelemben: a háborús veresébe hajszolta az országot. Illyés Gyula nevezetes költeménye, a *Haza a magasban* a szellemi haza és kulturális folytonosság eszméjét állította szembe a hivatalos „nemzeti ideológiával”: „Dörmögj,

testvér, egy sor Petőfit, / köréd varázskör teremtődik”. Vas István verse, a *Menekülő múzsa* pedig éppenséggel az „irodalmi Magyarországbán” jelölte meg az igazi hazát: „Te egyetlen hazám, te szépséggel teli! / Nem jelen arcod az, mely szívem élő vágya, / Szerelmem Magyarország, a képzeletbeli, / Arany, Balassi, Zrínyi, kurucok szebb világa”. Az öt kiközösítő, majd rabságba hurcoló, végül elpusztító hamis és átmeneti országgal szemben Radnóti Miklós is az „örök Magyarországbán” kereste és találta meg az igazi hazát.

A patrióta vallomások részben védekező és védelmező szerepet kaptak, minthogy az országra törő rontás: a nemzetiszocialista német hódítás ellen kellett oltalmazniuk a nemzeti függetlenséget és a magyar kultúra történelmi értékeit. Részben azonban konstituáló és elhatároló jellegük volt, minthogy a faszizmus magyarországi ügynökeinek és szövetségeseinek hamis ideológiájával szemben meg kellett fogalmazniuk a magyar nemzeti tudat igazabb eszményeit. A szellemi ellenállás hazafias költészete tiszta és biztos forrásból meríthetett, e költészet a magyar történelem és művelődés demokratikus hagyományából táplálkozott, és a népi magyarság eszményét tűzte maga elé. Az a nemzeti tudat és hazafiság, amelyet Radnóti Miklós kialakított, szöveges ellentétben állt a faszizmus fékevesztett nacionalizmusával és embertelen faji előítéleteivel. A dolgozó nép szabadságát és felemelkedését állította patriotizmusának tengelyébe, a demokratikus Magyarország történelmi távlatában gondolkodott, és hevesen tiltakozott az uralkodó hatalom hamis ideológiája ellen.

Radnóti Miklós költészete ezeket az eszményeket képviselte, már a *Nem tudhatom* születése előtt őket szólaltatta meg. Folyamatosan kapott hangot nála a népi közösséghez és a nemzeti hagyományokhoz való csatlakozás érzése és dallama. A vallomás igénye, amely arra kényszerítette, hogy tiszta szavakkal, vagy félre nem érthető jelképekkel beszéljen arról a szoros kötelékről, amely a magyar néphez, a „másik” Magyarországhoz és a magyar történelemhez fűzte. És amely azt is megszabta, hogy elhatárolja magát a hivatalos nacionalizmustól, az uralkodó osztályok hamis nemzeti ideológiájától. Az elkötelezettség és a szembefordulás egymást kiegészítő kettős szenvedélye szólalt meg már a *Kortárs útlevelére*, majd az *Elégia Juhász Gyula halálára*, az *Első ecloga* és a *Nyugtalan órán* soraiban. A *Csak csont és bőr és fájdalom* a nemzet fájdalmas gyászát tolmácsolta Babits Mihály ravatalánál. Az anyanyelvet, az eltávozott költő legszebb magyar szavait: a *göröngyöt*, a *fátyolt*, a *harangot*, a *gyöngyöt*, a *csillagot* és a *holdat* hívta a nyitott sír köré, mint gyászoló gyülekezetet. „Szavak – hangzott a költemény – jöjjetek köré, / ti fájdalom tajtékai! / ti mind, a gyásztól tompa értelem / homályán bukdosó szavak, / maradjatok velem”. A „*Meredek Út*” egyik példányára pedig a szétszórt nemzeti színeket gyűjtötte össze, az „igazra tanú” költő vallomásába foglalva a pipacs *pirosát*, a hó *fehérét* és a pipacs szárának *zöldjét*. Minden hangzatos és ünnepélyes nyilatkozat nélkül vállalta az nehéz hűséget a dolgozók országa, a kétkeziek népe iránt, amit az üldözött ember és költő sorsa jelentett a háború súlyos éveiben.

Erről a hűségről tett vallomást a *Nem tudhatom* híres soraiban. Az ország és a nemzet vállalása, az odatartozás tudata, mint az imént kitesztett, a magyar antifaszista és háborúellenes irodalom meghatározó élményei közé tartozott. Babits Mihály és József Attila költeményei éppúgy ezt a tudatot fogalmazták meg, mint Bálint György szép vallomása, az *Egy kép alá*. „Csendesen, de erősen érezzük – fejtegette Bálint György -, hogy tartozunk valahová. Egy fizikai és szellemi tájhoz, mely elidegeníthetetlenül a mienk. Néhány mező vagy domboldal, amit talán csak a vonat ablakából láttunk; egy-két kép, szobor és regény, egy budapesti utcaszöglet; néhány Vörösmarty- vagy Ady-strófa; egy-egy nagyon régi népdal a legújabb gyűjtésekből; színehagyott ruhájú, csendes parasztok és félmeztelen külvárosi gyerekek, kiket szavak nélkül is megértünk; az alanyi és tárgyias ragozás, a hangrendi illeszkedés és az ikes igék, amelyeket a külföldi oly nehezen tanul meg – nagyjából ez az, amit sohasem lehet elvenni tőlük, amitől nem tudunk és nem is akarunk megszabadulni, és amit a legtöbbször meghamisított és leggyakrabban félrehangsúlyozott szóval szoktak jelölni; haza.”

Ezt a nemes elkötelezettséget élte át Radnóti is. Távol állott attól, hogy a magyar népet és hazát a faszizmussal azonosítsa, igaz szeretetet érzett a szenvedő és hallgató ország iránt. A költő naplójának egy részlete egyik munkaszolgálatos élményét beszélt el. A hatvani cukorgyárban dolgozott, szemetet kellett vagonokba lapátolnia, midőn egy idős munkástól egész cukorrudat kapott ajándékba, hogy ossza meg nélkülöző társaival. Érezte az egyszerű emberek részvétét, s erre a részvétre ő is megértéssel válaszolt. A nevezetes napló több alkalommal is érinti a költő és az ország viszonyát, bizonyára a legnagyobb érzelmi erővel abban a Komlós Aladárhoz írott 1942. május 17-i levélben, amelyet Radnóti Miklós, bizonyára nem véletlenül, a napi bejegyzések között is elhelyezett. A levél annak magyarázatára szolgált, hogy a költő nem kívánt eleget tenni a vele máskülönbben baráti viszonyt ápoló Komlós Aladár kérésének, aki az általa szerkesztett *Ararát* című „magyar-zsidó évkönyv” számára kért kéziratokat. Radnóti Miklós ebben a (többször idézett) levélben ad magyarázatot arra, hogy miért nem tartja „zsidó” költőnek magát, és miért határozza meg költői identitását egyszerűen „magyar” költőként.

A nevezetes levél Radnóti Miklós költői és nemzeti identitását rögzíti, először is irodalmi azonosságát. „A szobám falán – írja – három <<családi kép>> van, három fényképmásolat. Barabás egyik meglehetősen ismeretlen Arany-festményének másolata, ugyanerről a festményről külön a fej, és Simó Ferenc egy nemrégiben fölfedezett

festményének másolata az öreg Kazinczyról. A Kazinczy-képről csaknem mindegyik <<nem bennfentes>> látogatóm, de az Aranyról is sokan (nem a közismert, népivé stilizált arc) megkérdezik: <<a nagybátyád?>> vagy <<a rokonod?>> Igen, - felelem ilyenkor, Arany és Kazinczy. S valóban nagy- vagy dédnagybátyáim ők. S rokonom a hitéváltó Balassa, az evangélikus Berzsenyi és Petőfi, a kálvinista Kölcsey, a katolikus Vörösmarty, vagy Babits, avagy a zsidó Szép Ernő, vagy Füst Milán, hogy közelebb jöjjenek. S az ősök? A Berzsenyi szemével látott Horatius éppúgy, mint a zsidó Salamon, a zsoltáros Dávid király, Ésaías, vagy Jézus, Máté vagy János, stb. rengeteg rokonom van. De semmi esetre sem csak Salamon, Dávid, Ésaías, Szép Ernő vagy Füst! Vannak távolabbi és közelebbi rokonaim."

Ezt követve határozza meg személyes identitását a következőkben: „Zsidóságot soha nem tagadtam meg, <<zsidó felekezeti>> vagyok ma is (majd később megmagyarázom, miért), de nem érzem zsidónak magam, a vallásra nem neveltek, nem szükségletem, nem gyakorlom, a fajt, a vérrögöt, a talajgyökért, az idegekben remegő ősi bánatot baromságnak tartom és nem <<szellemiségem>> és <<lelkiségem>> és <<költőségem>> meghatározójának. Még szociálisan is csupán botcsinálta közösségnek ismerem a zsidóságot. Ilyenek a tapasztalataim. Lehet, hogy nincs így, én így érzem és nem tudnék hazugságban élni. A zsidóságom <<életproblémám>>, mert azzá tették a körülmények, a törvények, a világ. Kényszerből probléma. Különben magyar költő vagyok, rokonaimat felsoroltam s nem érdekel (csak gyakorlatilag, <<életileg>>) hogy mi a véleménye erről a mindenkori miniszterelnöknek. (...) Ezek kitagadhatnak, befogadhatnak, az én <<nemzetem>> nem kiabál le a könyvespolcra, hogy mars büdös zsidó, hazám tájai kinyílnak előttem, a bokor nem tép rajtam külön nagyobb mint másom, a fa nem ágaskodik lábujjhegyre, hogy ne érjem el gyümölcsét. Ha ilyesmit tapasztalnék, - megölném magam, mert másként, mint élek, élni nem tudok, s mást hinni és másképp gondolkodni sem. Így érzem ezt ma is, 1942-ben is, háromhónapi munkaszolgálat és tizennégy napos büntetőtábor után is, - (ne nevesse ki, tudom, hogy megjártad a háborút, de az más volt, nem volt megalázó) kiszorítva az irodalomból, ahol sarkamig nem érő költőcskék futkosnak, használhatatlan és használatlan tanári oklevéllel a zsebemben, az elkövetkező napok, hónapok, évek tudatában is. S ha megölnek? Ezen az sem változtat."

A *Nem tudhatom* ennek a levélben kifejezést kapó személyes azonosságtudatnak a költészet magaslatára emelt változata. Radnóti Miklós már a költemény kezdősoraiban elhatárolta magát azoktól, akik nagy hangon bizonygatták hazafiságukat, s közben hasznot húztak mások szenvedéséből. Egyszerűsége közvetlen szavakkal fejezte ki a maga természetes, minden hivalgástól mentes magyarságtudatát:

Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyermekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.

A költő az otthonosság érzéséből alakította ki a maga illetékességét, közösség hűségét és szolidaritását. Ebben az otthonosságban és illetékességben egyszerre volt jelen Vörösmarty Mihály *Szózatának* sorsvállaló elkötelezettsége és a maga személyes tapasztalata. Az a köznapi élmény és odatartozás, amely korábban idilli versekben nyert kifejezést:

Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton,
s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon
a házfalakról csorgó, vöröslő fájdalom.

Az otthonosság érzése hozta létre a költeményeknek azt a közeli és személyes perspektíváját, amelyben életre keltek a szülőföld dolgai és a költő emlékei. Ez a perspektíva éles ellentétben állt azzal, amit a bombázó repülőgép pilótája látott, midőn pusztító terhével az ország fölé repült. Radnóti a kétfajta perspektíva: a közeli és személyes, valamint a távoli és személytelen összevetése révén fejezte ki azt a gazdag kapcsolatot, amely közte és hazája között létesült. És e kettős perspektíva révén mutatta be a békét és a háborút, az emberi létezés egymással szöges ellentétben álló lehetőségeit. A pilóta alakja, mint korábban a *Második eclogában*, a háborús erőszak elidegenedett, öldöklő hatalmát jelképezte. Jóllehet a költő tudta, hogy a szövetségesek bombázógépei a fasizmus feletti győzelmet, végső soron az ő megmenekülését és szabadulását segítik elő. Mégis a szenvedő országot vette körül részvételével és szeretetével, ismervén azt a másik igazságot is, hogy a nép, amely elszennved a háború gyötrelmeit, inkább szánni való áldozat, mint megtorlást érdemlő bűnös. A bombázógép távoli perspektívája helyett

ezért választotta a közelet; azt a személyes és otthonos érzést, amelyet szülőházaja iránt érzett, s amely megszabta a versében alakot öltő részvétet is:

Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? Gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát;
az gyárat lát a látcsón és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgáért remeg,
erdőt, fűtytös gyümölcsöst, szőlőt és sírokat,
s a sírok közt anyókat, ki halkán sírogat,
s mi főnről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem,
az bakterház s a bakter előtte áll s üzen,
piros zászló kezében, körötte sok gyerek,
s a gyárak udvarában komondor hempereg;
és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya,
s az iskolába menvén, a járda peremén,
hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én,
ím itt e kő, de főnről e kő se látható,
nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható.

Bori Imre mutatott rá arra úttörő jelentőségű monográfiájában (*Radnóti*, 1965), hogy a költeményben megnyíló kettős perspektíva, ahogy ő írta, „kettős országjárás” milyen drámai hangoltságot okoz a költemény belső rendjében. Mint írja: „Sajátos, kettős <<országjárás>> ez a költemény: egy békés, a költő igazibb világába, ahol <<otthon van>>, és egy háborús, egy más szemszög, egy más reláció világa szerint. Az ő vallomása a hazai tájhoz s a táj múltjához szól, a békéhez, az elmúlt ifjúsághoz, azokhoz az elemekhez, amelyek csak a költői emlékezésben élnek, mert: nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható. A másik <<utazás>> a madárlátta ország képét adja, a halálraitélség szemszögéből, a bombázógép pilótájának látcsövével látottat jeleníti meg, mintegy fonákjáról festve meg az előbbi tájkép mikrokozmoszát.” Az otthonosság képzetvilága és ennek veszélyeztetettsége: az ismerős és meghitt táj és a háborús égbolt éles kontrasztja rajzolja meg azt a drámai képet, amelyben a költőnek egyrészt ki kell nyilvánítania azonosságát a szinte bukolikus képekben megjelenített szülőházával, másrészt el kell határolódnia mindattól a pusztító erőtől, amit a háború (az „igazságos” háború is) jelent.

Radnóti Miklós magáénak érezte azt az országot, amelyet a háború veszélybe sodort, az elkövetett bűnök terhében is ezért osztozott, jóllehet őnéki igazán nem kellett volna a háborús felelősségben részt vállalnia. De minthogy közösséget érzett a nemzettel (ha nem is a nemzet sorsának akkori irányítóival és elrontóival), vállalta a közösségi felelősséget. Kőlcsey *Himnusz*ának emelkedettségével, erkölcsi komolyságával vette magára a történelmi vétek terhét. És mivel ismerte a magyarság háborús részvételének körülményeit, látta a nemzet egészséges tartalmát, elutasította azt, hogy a magyarságot egészében „bűnös népek” bélyegezze majd a jövő. A tájban és az emlékek kisvilágában testet öltő emberség, a költészetben kifejezést nyerő igaz magyarság után a magyar nép és a jövőendő nemzedék nevében nyújtott be fellebbezést a sorshoz:

Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk miben vétkeztünk, mikor hol és mikép,
de élnek dolgozók itt, költők is büntelen,
és csecsszopók, akikben megnő az értelem,
világít bennük, őrzik, sötét pincékbe bújva,
míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujja
s fojtott szavunkra majdan friss szóval ók felelnek.

Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.

A *Nem tudhatom* ilyen módon lett a magyar háborús költészet klasszikus művévé, egyszersmind Radnóti Miklós politikai költészetének mintegy összefoglalásává. Ferencz Győző igen alapos és meggyőző monográfiája részletes elemzést adott arról, hogy a költemény miként fogja át és foglalja össze az életmű néhány igen fontos

és karakteres motívumát. „A vers – olvassuk a *Radnóti Miklós élete és költészete* című 2005-ben közre adott munkában – Radnóti külső és önutalásokkal átszőtt életművéből is kiemelkedik rendkívül sűrű allúziós hálójával: minden sorában találni utalást. Az utalásoknak három rétege van. A vers egyrészt számos bibliai helyre mutat, másrészt átszövik a magyar irodalmi utalások, harmadrészt pedig önutalásokkal Radnóti a saját lírai életművének terében helyezi el a verset.” Radnóti kései költészete (utolsó versei) szinte kivétel nélkül a klasszikusok magaslatán helyezkedik el, vannak versei, amelyek mintegy végső összegzésként tesznek vallomást életének és eszmevilágának legfontosabb dolgairól. A *Nem tudhatom* is közéjük tartozik a nagyobb emberi közösséggel, a szülőhazával vállalt végső szolidaritás megfogalmazójaként. Ebben a tekintetben összegző költemény, amely nem csak a költő életének és gondolkodásának egy igen meghatározó élményét és eszméjét fejezi ki, hanem a magyar patriotizmus egyik igen fontos – egyszerre drámai és elégikus – megfogalmazása is.

A bibliai utalások az ószövetségi *Zsoltárok könyvét*, közelebbről a 20-ik, a 60-ik, a 106-ik és a 144-ik zsoltárt idézik fel, ezeket a költő a Károli Gáspár-féle protestáns bibliafordításból ismerte. Mások, így Melczer Tibor és Cs. Varga István mutattak rá arra, hogy a költemény „háttérében” ott található a költő által igen becsült és szeretett Sík Sándor zsoltárfordításai, illetve Márk evangéliumának az a passzusa, amely az Olajfák hegyén virrasztó Jézus alakját idézi fel. A magyar irodalmi utalások között (ugyancsak Melczer Tibor és Ferencz Győző megállapításai szerint) megtaláljuk Kölcsey *Himnuszát*, a *Zrínyi második énekét*, a prédikátorok quereláit, Vörösmarty *Szózatát*, Rimay János *Kiben kesereg az magyar nemzetnek romlásán s fogyásán* című versét, Szentesi György egy költeményét, az ismeretlen szerzőtől való *Rákóczi-nótát*, valamint Ady Endre megrendítő költői búcsúját: az *Üdvözlét a gyvőzőnek* című versét. Ugyancsak a magyar irodalmi utalások közé lehet sorolni azokat az ösztönzéseket, amelyeket a költő Petőfi Sándortól (a *Szülőföldemen* című verstől) vagy Arany János *Toldijának* „temetői jelenetétől” kapott.

Ferencz Győző mutat rá arra is, hogy Radnóti Miklós költeménye valójában Kölcsey *Himnuszának* „imaformáját” követte: „A teológiai értelemben vett bűnösséget vállalja (nem tér ki arra, miben bűnös ez a nép, de mivel minden nép egyformán bűnös, mintha az eredendő bűnre utalna); és feloldozást kér, az értelmes jövő reményében az áldozathozatal elhalasztását.” Ugyancsak jelen van a költemény szellemi horizontján az ószövetségi *Jónás könyve* és nyilvánvalóan Babits ugyanilyen című nagy költői hitvallása is. Ez a bibliai ihletettség ösztönözhetette a költemény (imént érintett) tulajdonságát, nevezetesen „a világ apró rebbenéseinek” (az *Eső esik. Fölszárad* című versben fordul elő ez a kifejezés) számbavételét, pontosabban azt, hogy a költő ezekkel az apró mozzanatokkal hitelesíti hűségét a szülőhaza iránt. „Abban a szellemen kér kegyelmet – fejtí ki Ferencz Győző -, ahogyan az Úr tanította belátásra Jónást a *Jónás könyvében*. És ahogyan Isten Ninive esetében egy tők növekedésének és pusztulásának példáján mutatja be, hogy a kis dolgok is mennyit számítanak, hogy miféle apró elemekből tevődik össze egy város, ország, nép élete (Jónás könyve, 4,6-11), hasonlóképpen Radnóti is kis dolgokon mutatja be, mit jelent neki és mit jelent általában a szülőhaza. A kis dolgok külön-külön is fontosak, de azért, hogy jelentőségük összeadódik, felsorolásuk komoly retorikai érvvé válik.”

Radnóti monográfusa, mint láttuk, „az utalások három rétegéről” beszélt, a harmadik, miként olvassuk: „Radnóti saját költészetének belső hálózatába köti a verset.” A bombázó repülőgép pilótája először az 1936-os *Istenhegyi kert* soraiban jelenik meg, majd a légitámadás fenyegetésére utal a *Háborús napló* második részében, a *Kedd* estében, majd a *Decemberi reggelben*, az *Őrizz és védj*-ben, a *Hetedik eclogában*, a repülőgép tűnik fel az *Elégiában*, a *Béke, borzalomban*, majd a harci pilóta alakja, személyes módon, a költő által megszólítva a *Második eclogában*, amely különben mintegy előképe a *Nem tudhatom* emblematikus sorának: „Ki gépen száll fölébe, annak tékép e táj, / s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály.” A repülőgépen érkező pusztítás és a veszélyeztetett otthoni táj éles ellentéte tesz tanúságot arról, hogy a költő mindenképpen a szenvedő országgal és népével azonosítja magát.

Jól tudható, hogy ez az önazonosítás okozta annak idején a legtöbb értetlenséget és vitát a vers körül. Többen is, így Ortutay Gyula, Vas István, Tolnai Gábor, a költő felesége és mások feljegyezték, hogy a *Nem tudhatom* nem kicsiny értetlenséget okozott a költőnek azok között a barátai között, akiknek megmutatta, illetve (legalább két alkalommal) felolvasta elkészült versét 1943 szilveszterén, illetve akörül. Úgyszólván mindenki meglepődött azon, többen el is utasították azt, hogy a költő milyen részvétellel és azonosulással beszél arról az országról, amely őt, legalábbis a hivatalosság szintjén, kivetette magából és besorolta a halálra szántak közé. Radnótit három alkalommal hívták be „munkaszolgálatra” (azaz katonai kényszermunkára, amely a zsidó származásúak és a politikai tekintetben megbízhatatlannak tekintettek osztályrésze volt), először 1940 szeptembere és decembere között, másodszer 1942 júliusában, és hosszú hónapokig volt kénytelen elviselni a testi szenvedésekkel, megerőltető munkával, állandó kínzásokkal és megalázásokkal járó állapotot, végül 1944 májusában vonult be munkaszolgálatra, innen már nem tért haza. Valójában a fizikai és lelki megpróbáltatások egy rövid (néhány hónapig tartó) szünetében született a *Nem tudhatom* – annak is összefoglalásaként, hogy a költő miként gondolkodott hazája sorsa felől és miként érezte át, fejezte ki elkötelezettségét – minden győtrelem és megaláztatás ellenére – Magyarország sorsa iránt.

Miként jeleztem az imént, a költő barátai részéről némi értetlenség mutatkozott a verssel szemben, különösen az eredetileg záradékkal írott könyörgés, amely Szűz Máriát szólította meg. Egy visszaemlékezés (az erdélyi Mikó Erviné) szerint ez a sor így hangzott: „Borítsd ránk, Szűz Mária, virrasztó égi fátylad”, egy másik visszaemlékezés (a költő feleségéé) szerint pedig így: „Nagy szárnyadat borítsd ránk, hazánk védasszonya”. Radnóti barátai nehezményezték ezt a zárósort, s végül is az ő tanácsait követve változtatott (máskülönben akkor már hívő katolikus) költő a szövegen. Persze nem csak a Szűz Máriát megszólító zárósort okozott ellenkezést, a költemény erős hazafisága is, ahogy a költő felesége visszaemlékezett, Major Tamás a következőket jelentette ki: „írjon Mik e helyett egy másik verset, ez nem helyes gondolkodás, mert igenis jöjjön a pusztítás, jöjjenek a bombázók és nem számít a haza, gyerekkori emlék, - semmi.” Egyedül Vas István és Tolnai Gábor mutattak megértést (Vas többet, Tolnai kevesebbet) a költemény hazafias pátozsa iránt. Gyarmati Fanni naplója (amelyet Ferencz Győző idéz) csalódottan számolt be a vers körül kialakult vitáról és értetlenségről: „Miklós nagyon le volt forrázva. (...) Mindenem fáj az álmodástól és az önvádtól, miért engedtem, hogy Mik ezzel a verssel kiálljon, micsoda baklövés ezek között, még ha Gyula, a legjobb barát is félreértőnek mutatkozik. Hiszen mind-mind rögtön kész vádlóvá és ellenségévé vagy legalábbis kiábrándult hívővé válni. Az egész Újévünk elromlott ettől.”

Radnóti Miklós versének, mindebből kitetszik, megvan a nem éppen konfliktusok nélküli élettörténete. Persze a háború befejezése és magának a költőnek a tragédiája végül időszerűtlenné tette azokat az ellenérzéseket, amelyek létrejöttekor kísérték a költeményt. Az idő mindenképpen a költőt igazolta, és abban, hogy a „hivatalos” és „pillanatnyi” országgal szemben egy mitikus, egyszersmind köznapi Magyarország eszméjét emelte az adott történelmi (és személyes) megpróbáltatások fölé, ő képviselte azt a magasabb igazságot, amelynek a nemzet megtartó erejét kell(ene) jelentenie. Ahogy Kölcseynél a *Zrínyi második éneke*, Vörösmartynál *A vén cigány*, Petőfinél az *Európa csendes, újra csendes*, Aranyánál a *Rendületlenül*, Adynál az *Ember az embertelenségben*, Babitsnál a *Hazám!*, József Attilánál *A Dunánál*, Dsida Jenőnél a *Psalmus hungaricus*, Illyés Gyulánál a *Haza a magasban*. Valójában ezek a nemzet szakrális szövegei: közéjük tartozik Radnóti Miklós költeménye is.

Balogh
István
Péter:
Nyár este volt...

Szepes Erika

„ hogy megjavul talán ez a koszos emberiség...”

(Szilágyi Domokos: *Ez a nyár*)

Gondolatok a paradigmaváltásról - III.

Megelőlegezett, megsokszorozott nézőpontok, posztmodern praktikák a

Szilágyi Domokos

életmű *de-, re-, kon- strukciójához*

Szilágyi Domokos, a „halinaarcú Hamlet”, amiként egysoros haikujában Tolnai Ottó nevezte, eléggé fontos, átütő erejű személyisége volt az erdélyi magyar költészetnek ahhoz, hogy számúzni lehessen bármilyen Parnasszusról – nem számúzethetett hát a posztmodern horizont mégoly szigorúan megválogatott istenei közül sem. Csak éppen átrajzolták személyiségét, átírták az őt méltató szövegeket, máshová helyezték az életmű hangsúlyait. Pécsi Györgyi (1994: 87) a költő *ars poética*-inak változásairól beszél, s elfogulatlanul állapítja meg azt, hogy az életműben – mint általában minden más életműben is – többféle szakasz váltja egymást: képviseleti költőként kezdte, aki „a kezdeti ‘én beszélek’ vershelyzetéből fokozatosan kihátrált, hogy posztumusz kötetében már ‘csak’ szerep- ars poétikákban valljon”, pedig lírája „...egy kezdetben többesszámúban gondolkodó, jövőbe vetett hittel a jobb világ reményében szóló költőt mutat.” Ennek kifejezőmódja szerinte a direkt beszédmód, a szerep és az intertextusok teljes hiánya. A nézőpontváltás során fő eszköze az *ironia* válik. „A váteszi költői program, a világmegváltó hit visszavonásával egyidejűleg a lírai én is visszavonul, sokkal rejtettebb, problematikusabb lesz... az alanyiség [Szilágyinál, Sz. E.] nem konstans sajátosság.” Szilágyi Zsófia Júlia már rögtön tanulmányának címében nyilatkoztatja ki, hogy Szilágyi Domokos számára megváltás volt, amikor végre kiszabadulhatott *Az alanyiség börtöné*-ből (Napút 2006/8). Csakhogy. Egrészről nem jelentőség nélkül való, miképpen viszonylik a költő korábbi korszakához, hogyan ítéli meg a fordulatot:

Az igét - az Igét
elfeledtem. És most
már nincs bocsánat.
(A próféta)

A szöveg, a hangnem minden idegszálunknak ismerős: a korai hitéből kiábrándult Petri vall így:

Amiben hittem,
többé nem hiszek.
De hogy hittem volt,
arra
naponta emlékeztetem magam.

És nem bocsájtok meg senkinek.
(*Ismeretlen kelet-európai költő sírvese 1955-ből*)

Szilágyi vallomása - amiként Petrié is - nem azt mutatja, hogy megvallója megszabadult volna az alanyiságtól. Csak éppen negatívummal jellemzi a szubjektív élményt. Maróan gúnyos, későbbi kijelentéseiben talán fel lehetne lelteni a posztmodern iróniát, de a mögötte érezhető fájdalom, a gúnyosan a közönség felé fordulás gesztusa mégis ott érezteteti a költő személyét:

„az abszolútum szertefoszlott uraim”

(Hogyan írjunk verset)

Mintha ezt érezné az életműben az egyébként játékot, szereplírást kereső Balajthy Ágnes is:

„Szilágyi Domokos, az erdélyi irodalom éppen harminc éve halott [költője, Sz.E.], aki az olvasó számára a Weöres Sándor-i, Kormos István-i bölcs derű helyett inkább a tragikumot testesíti meg” - (láttuk a „bölcs derű” árnyalatait és árnyoldalait Weöres Sándornál) -, mindennek ellenére Balajthy úgy ítéli, hogy Szilágyi Domokos költészetének legfőbb vonása a *játék*. Hát hogyan ezt ítélné legfőbb vonásnak, ha ezáltal posztmodern attitűdöt lehet kimutatni? Ha a játék mint szerkezet és stílusformáló erő az életmű meghatározója, ha megjelenésével magyarázható az alanyiség kihátrálása, a költő azonnal bevonható a posztmodern horizontba, és le lehet vele kapcsolatban írni a teória egyik fő istenségének a nevét: „a hit ajándékára lenne szüksége [láttuk, elveszítette, Sz. E.], mely átível az ellentétek közti szakadék felett. Hit híján a költő számára csak az a lehetőség marad, hogy ‘az anyag és az eszme közt a félúton, ‘két pólus közt átégve’ mozogjon. Azaz játsszon, hisz Gadamer a játék lényegének tartja a soha be nem fejeződő, ide-oda mozgást. Így Szilágyi Domokos szellemi ingamozgása maga a játék, melyet keserű iróniával, a feleslegesség tudatával játszott, mindig a racionalitást s az irracionálitást elválasztó, keskeny határcsíkon.”

Szent Gadamer nevének leírása után azonnal le kell szögezni, hogy Szilágyi Domokosnál én sehol nem találtam irracionális mozzanatokot. Éles eszű, józan gondolkodó volt, miként ezt az a verse is bizonyítja, amelyből Balajthy a káprázatos erejű képet („két pólus közt átégve”) kiemelte. Lássunk többet a versből (az egészre nincsen mód), amelynek már a címe is beszédes: *A dolgokról egy földi szellemnek*. „A költő / ... csak a végtelenséggel játszó véges, / s hiszi tán, hogy az értelem: / végessel játszó végtelen:/ aki mindig, mindig csak : vár még - // a költő, aki tüzes árnyék, / amely két pólus közt átég, / akinek eleme a játék / (elég véres életem - // mint mondjuk a történelem) - : / játék, mindig és minden ellen.” Ez a költő nem adta meg magát: élethalál küzdelmet vállal, a mindig és minden, azaz a vers tanúsága szerint, a történelem ellen. Személyes vállalás. Ezért habozik Balajthy is az egyértelmű és visszavonhatatlan „játékos” billogot ráütni, mert igaz ugyan, hogy a költői attitűd változását, játékba fordulását megindokolja: „A játék igazán a megváltozó élet – és történelemszemlélet, a rendbe vetett hit megrendülésének megjelenésével válik fontossá”. Ennek következtében a *Garabonciás* című kötetből megszaporodnak a posztmodern jelenségek: korok és helyszínek keverése-váltogatása (azaz megváltozott az idő – és térszemlélet), elmarad a központozás, aminek eredménye, hogy „a többféleképpen értelmezhető megállapítások révén megszűnik az autentikus olvasat lehetősége, egymásba folynak az esztétikai minőségek” [itt feltehetőleg a stíluskeverésre gondol Balajthy, Sz. E.], mégis felmerül benne a kérdés: „illik-e a lényéből fakadóan mégiscsak minden helyzetben tekintélyromboló, saját szabályokat felállító, korlátokat nem tűrő játék a történelmi haladásba, az ‘értelmes Rendbe’, önmaga hasznosságába vetett hitű, József Attila-i kötelességtudatú költőhöz?” Balajthy Huyzingával válaszol: „a játék kívül áll a gyakorlati lét értelmességén, a hasznosság és szükségesség légkörén”. Megint egy távolról iderángatott Nagy Név, egy Tekintély. Autentikusabb a költő válasza – aki maga jól tudja, hogy a „kötelességtudó” József Attila is játszott! -, s ő maga pedig így játszik: „Én játszom ugyan, / de / ti / vegyetek komolyan.” (Nyár)

És idézhetnénk a játékról szóló, „létösszegző igényű, ars poetica érvényű” (Dobozi: 1985,10) kis ciklusát – *Játékok I - II.* –: „Európát játszottam. Kusza játék. Északot, Dél, Keletet, Nyugatot.”, vagy a másik verset, amit már „transzcendensnek” ítél a tanulmányíró:

„Játsszuk, ami nincs, de lehetne. / Játsszuk, ami nincs, de szeretne / lenni. [...] Játsszuk, ami nincs, ami volt, / játsszuk, ami nincs, ami lesz.” A megvalósulatlan terv, álom, remény – nem transzcendencia. Kudarcs. Hiány. Igény. Ahogyan a folytatásban még pontosabban fogalmaz: „játsszuk, ahol játszanunk adatott.” Vallomás. Dolgunk, játékunk ott van, ahol élnünk adatott. De Balajthynak a megpendített transzcendencia, az igencsak régi (ám vadonatúj göngyölegbe öltöztetett) játék-elmélet már elég ahhoz, hogy de-, re-, kon-struálja a költőt: „az eltelt harminc év ellenére Szilágyi Domokos lírája pontosan a játék, s annak már *posztmodernnek tekinthető jellegzetességei miatt* szorosan kapcsolódik a kortárs lírához.” (kiem. Sz.E., Balajthy id. mű, 23)

A játék mellett – e teória képviselői szerint – Szilágyi Domokos lírájának másik sajátossága a szerepjátszás, a szerepvers. Ez már olyan posztmodern vonás, hogy használhatóvá válik a posztmodern filozófia terminológiája is: „A *Hogyan írjunk verset* vagy a kései szerepversek azt tanúsítják, hogy a költő az episztemológia felől (‘érdekeltek bölcs kínjaid, megismerés!’) az ontológia irányába mozdult el – a nyelvi létezés, a megteremtettség problémái egyre hangsúlyosabbá válnak játékos vagy imitációs verseiben.” (Balázs Imre József 2001 /11). A szerepvers értelmezésében is vannak különbségek: a különböző, a személyiséget még valamelyest magán viselő alakoktól a teljesen kioltott szubjektumokig terjed a kritikusok adta személyiségrajz.

„...a korábbi recepció a hagyományértés, újraértelmezés felől tekint az idézett szövegekre [t.i. a szerepben megszólalókra, Sz.E.], a lírai beszédmódot a szerepjátszás fogalmával írja le; jól megszerkesztett versekről beszél,

amelyekben az intertextek sohasem öncélúak, szerves egységgé konstruált költeményekbe illeszkednek valamiféle többlettartalommal. A többlettartalom értelmezése általában a megidézett személyén keresztül történik, Szilágyi Domokos hagyományhoz fűződő kapcsolatát próbálják a – már-már fogalommal kristályosodott – nevek alapján feltérképezni, s ennek leginkább etikai vetületét értelmezik, értékelik. Ebből a nézőpontból az idézett szöveg, metaszöveg, pretextus, a megidézett szerep *mindig másodlagos a főszöveggel szemben. A hierarchikus viszony kiterjed az én-felfogásra is, a lírai én integrálja a megidézett szerep énjét*” [kiem. Sz.E.] (Szilágyi J. Zs. 2006/8)

Idáig egyet is értenék a tanulmány írójával: a szerepből kiemelkedő lírai én megfelel az én személyességről alkotott elképzelésnek. Sajnos, Szilágyi Júlia Zsófia tovább megy: „...a szereplíra hagyományos horizontja szűkíti a versek értelmezési lehetőségeit. Az intertextualitás azért tekinthető reveláns megközelítési szempontnak, mert a versek szövegszerűségére koncentrálnak, s nem egy személyközpontú líra elvárásait szembesíti a versekkel. A metaforákat működtető szerep, az azonosulás, a jelenlét helyett egyfajta metonimikus világ érhető tetten a nyelvileg megteremtett 'szerep' és a lírai én(ek) között. A posztmodern episztémé alapvető eljárásának tekinthető az intertextualitás.” Mindez posztmodern sajátosság, az ontológiai elbizonytalanodás, a központnélküliség kifejeződése a versben. És még egyszer összegzi ezt a korszakot a *Bartók Amerikában* című vers kapcsán (amelyben egyébként Bartók nem szerep, hanem erkölcsi és művészi előd, példaképe a kompozíció módszerének megteremtésében és megvalósításában): „A Bartók Amerikában című vers bartóki parafrázis, a disszonáns alkotóelemek pontos megkomponáltságának felsorakoztatása jellemzi mindkettőjüket”: „Rezdülj, világ, / a végtől a végtelenségig, / tudatos, ésszerű varázs - / mert csak az igaz, ami végtelen, / minden, ami véges: megalkuvás.” (Treuer Mária :1982/4 , 76-80).

Ezt nevezik a transzcendencia beszüremkedésének? A tudatost, az ésszerűt? A végtelen igazsága: a tudás le nem határolhatósága, és nem transzcendencia.

Ugyanebben a költeményben egy másik esszéista újabb posztmodern jegyeket vél felfedezni: „megelőlegezett, megsokszorozott nézőpont, intertextuális eljárások szaporodása, a váteszi lendület megkérdőjelezése programszerűen jelentkezik.” (Szilágyi J. Zs.: 2006/8)

Szilágyi Domokos egyik legértőbb monográfiája, az erdélyi költészet jó ismerője, Cs. Gyimesi Éva (1990: 125-134) a modern teóriáktól vezérelve, saját korábbi elemzéseit „felülírva” így nyilatkozik: „A költő személyes sorsának meghatározottságából, alanyisága börtönéből mintegy kilépve a legkülönfélébb szerepekbe költözik.” Érvéle szerint a *Felezőidő* című kötetben a játék öncélúbb, mint eddig, a nyelv anyagszerűségét előtérbe állító és a költő verseit ettől fogva „az egzisztenciális gondokon való felülemelkedést jelző szövegkezelés” jellemzi (i.m. 126). Cs. Gyimesi úgy véli, hogy ettől a kötetből - körülbelül a fájdalmasan rövid pályamű közepétől – kezdve két világ szemlélete ütközik Szilágyi Domokos költészetében: a *modern ember tragikus világképe és a posztmodern, mindent relativizáló irónia*, mely az intertextualitás segítségével végrehajtott játék révén valósul meg.

K. Jakab Antal (1995) beleérzéssel interpretálja az alábbi, sokak által a posztmodern tökéletes megvalósításának ítélte – mert hasonló eszközökkel él benne - verset : „A felnőttek /elkészítették a világot és ku-/ sza ábrákkal rótták tele, me- /rt csak annak van tekintélye, / ami érthetetlen.” (kiem. Sz. E.) „... ez a tréfás erőszakkal kettétépett mert, ez a versmondattal gyomrába döfött csúfondáros kötőjel, ez a kétségbeesésig komoly felelősségérzés valamiképpen, egy átfogó, mondhatnám: egyetemes stilisztikai és poétikai kétely megnyilvánulása.”

Tovább megyek: a teóriával szemben érzett kétely is, azzal a teljesen agnosztikus teóriával szemben, amely piederesztálra emeli az érthetlent.

Szilágyi alapvető alkati adottságának a tragikumot érezték általam fentebb már idézett más szerzők, és én is ezt érzem döntőnek: Szilágyi Domokos „mindent relativizáló iróniája” mögött mindig ott munkál a kétségbeesés dühe, az önmarcangolás, a kínlódás – Szilágyi Domokos megszenvedi saját iróniáját, és felül is kerekedik rajta.

(Nyilvánvalóan vannak költői játékaik, miért ne lennének? Ezekre valóban jellemző az irónia, a könnyedség, szellemesség, ez jellemzi két travesztiját, a *Zuboly*-t és a *Falstaff*-ot. E két „dramolett” kiemelkedését az életműből elismeri Cs. Gyimesi, 1990:128 és Nagy Gábor 2006 / 12). De Nagy Gábor – jogosan – a személyiséget súlyosabbnak, komolyabbnak, mélyebbnek érzi, művét így ítéli meg: „A halál paradoxonával való szembenézés *tragikus* felhangja [...] a *frivolabb* hanggal keveredve ('Istenem, kit ószeren / vettem, légy ma óvszerem.') blaszfémiajától emelkedik a *súlyos zárlatig*” (kiem. Sz.E.)

Szilágyi Domokos híres aforisztikus kijelentése: „Halál elől meghalásba menekül, aki él.” Ez nem a posztmodern irónia hangja.

A szereplíra terén is árnyaltabban ítél Balázs I. J. : „Hipotézisem szerint Szilágyi szereplírja csak alkalmasabb terminus híján nevezhető annak. Olyan líramodellről van szó, melyben a szöveg, a vers, az írás fokozatosan ontológiai kategória lesz, a versírás, a szöveggalaktika öndefiníció.” (2001/11) Szereplírjának sajátosságáról, szerep és személyesség együttes meglétéről vall az irodalomtudósok egy része: „Szilágyi Domokos lényegében nem vált alakot, mindig ugyanazt alakítja, szerepei csupán virtuálisak..., a rendkívül intellektuális költő kultúrélményéből

származnak.” (Jakab Judit: 1997, 226) Monográfusa, Kántor Lajos a posztmodern elhangolás ellen szól:” Az interpretációkban tehát a szereplíra, a komolytalanság, a könnyedség, a játékosság negatív tartalmakkal keverednek, *ami ellen a költő önazonossága jelent biztosítékot.*” (kiem. Sz. E., Kántor 1996: 90-91).

Bertha Zoltán annak keresi magyarázatát, miért ítélik sikertelennek Szilágyi Domokos líráját: „Szilágyi Domokos szerepjátásainak sikertelenségét – mert mindig kilóg a komolyság - a Weöres Sándor-i tökéletes szerepjátással ellentételezik.” Ennek oka: „ lelki alapjában tér el a weöresi játék természetétől” (Bertha: 1988, 114). N. Pál József az életpályát egységesnek, következetesnek látja a költői szerep értelmezésében. A pálya fordulópontjának tekintett mű, *A láz enciklopédiája* (1967) szerinte a kiábrándulás ellenére őrzi a felelősségtudatot: „ a művészet ember – és társadalomformáló lehetőségében való végleges feladása ekkor történt meg, s ekkor a vigasztaló önáltatások nélküli igazság konzekvenciáinak *költői szereptudatként* való [kiem. Sz. E.] végleges föl vállalása is: ‘Szégyen a szó, ha nem vigasz, / szégyen a vers, ha nem igaz; / igaz vagyok s szégyentelen, / akárcsak a történelem.’” (N. Pál József: 2001, 12) N. Pál kiemeli Szilágyi igényét a földi létben megélni vágyott teljességre az alábbi idézetre adott magyarázatában:

majd a világűr hegedőse
húzza tüzes talpunk alá
a muzsikaszót

„...lírája egy feledhetetlen teremtő és világbíró vágy útjának és az út következetességeinek a végsőig következetes végigjárása, s mint ilyen, önmagával szembeni irgalmatlanságában talán egyedüli a magyar irodalom történetében.” Irgalmatlanság és ironia. Költőhöz illő párosítás.

Lettem, hogy legyek
végtére
ország-világnak
cégére;
ki tudja, ilyen
cég ér-e
bármit is – járjunk
végére!

(*Megvet az Isten, töredék*)

Ha a következő vers olvastán valaki ironikusnak érezné a kétszeres „feleim” megszólítást, annak a figyelmét fel kell hívnom arra, hogy a *Halotti beszéd* hallgatóit – mindnyájunkat – szólít fel annak a tudomásul vételére, milyen szenvedések árán javíthatnánk életminőségünkön: „Hősöket izzadunk ki magunkból - / kézenfekvő, mégis mondom a hasonlatot: akár a gyöngyragyó, feleim, // mert szomorú az, feleim, hogy mocsok által jutunk kincshez.” (*Ami kell*)

A *Halotti beszéd*-et intertextusba hozó vers abba a vonulatba tartozik, amelyről N. Pál így ír:

„...szövegeinek honi és külhoni klasszikusokra vonatkozó utalásait, a Szentírásból, Shakespeare-ból, a népballadákban vagy egy újságcikkből vett ‘vendégszövegeit’ nem cicomának, nem példátlan műveltsége fitogtatásának, de nem is az olvasók vagy a keveset olvasó irodalomtörténészek idegesítésének szánta. Költészetének formai és poétikai karaktere a világ minden művészetbe csempészhető tényét megszólaltatni és felsorakoztatni vágyó igyekezetéből következett.” (N. Pál: Kortárs 2001/ 12) Szépen mondja Lászlóffy Aladár: Szilágyi Domokos vágya „ a világ újraköltése”.

(Az irodalom teljességének birtoklása, kincseinek a saját műbe építése – nem intertextusokkal, hanem azon motívumok, gondolatok átvételével, olyan nyelvi és poétikai formák átörökítésével, amelyek gondolatilag-stilisztikailag-poétikailag illeszkednek az önálló koncepcióhoz – ismerős más olyan költőknél is, akikkel e tanulmány keretein belül találkozunk: Weöres Sándornál, az erdélyi hazában rokon Kovács András Ferencnél, és annál az Orbán Ottónál, aki a magyar költészet teljességének magába hasonításáról vall így: „én ejtem a szót, de valaki más beszél / Mária siralma és a körúti argó” (*Hatvanadik évemre*)

A posztmodern teória Orbánnak e vallomását is úgy értelmezi, hogy Orbán hol a Mária siralom szerepét veszi fel (???), hol a körúti vagányét. Holott az önkínzóan őszinte önelemzésben ennyi van: a magyar irodalom teljes egészének kincstárát mozgósítom a nyelvi teremtés folyamatában.)

A teljes magyar költészet birtoklása és felhasználása (*Apokrif Vörösmarty- kézirat 1850-ből*, az „őszben visszaszámláló Radnóti Miklóst” idéző *Törpe ecloga*, a *Héjjasfalva felé* József Attilától kölcsönzött sora: „El vagyok veszve, azt hiszem”, a *Magyarok*-vers Adyt evokáló indulata és

frazeológiája ugyanazt a hazaszeretetet szólaltatja meg, amit a nagyjelentőségű, emblematikus *Ez a nyár* című vers gyönyörű szakasza:

Mert minden szín egy szóba fér
ne kísérsd a vadont hazádul
kertem virágom otthonod
ismerd fogadd szeresd
hazádul

A költői látótér világméretűvé tágítása csak egyik módja a személyesség árnyaltabb megrajzolásának. Másik kedvelt eszköze a poétikai szintek, az esztétikai minőségek váltogatása, egymás mellé társítása, aminek révén éri el, „ hogy alapvetően tragikus alaphangú költői személyiségét kitérítse, ironikus, groteszk minőségekkel gazdagítva, kimozdítva így a költői én pozícióját az abszolút rögzíthetőség helyzetéből, a befogadás folyamatát pedig a linearitás magabiztosságából. *A lírai személyiség maga nem eliminálódik*, mindvégig átüt a versek szövetén.” (kiem. Sz. E., Nagy Gábor 2005: 98)

Bár az életmű első fordulópontjának mondott Bartók-versre (1965) még találó, hogy „ a gyakori stílusváltások révén is összetett kompozíció áttekinthetőségét a variációs ismétlések, strukturális párhuzamok [...] és a nagy egészen belül létrehozott, az egyes lexikális kontextusoknál, olykor montázsjellegű szövegegységeknél nagyobb egységek segítik. Ezeknek önálló gondolatvezetésük is van. Más-más szinten válaszolják *meg a teremtő embernek a létezés értelmére irányuló kérdését.*” (kiem. Sz.E., Görömbei 2005/ 81). Ám későbbi megkeseredettségében a világtértelezés teljességének birtoklásáról kényszerűen lemond, s ezzel párhuzamosan „ A korábbi eszme [...] alapú közösségigény helyébe vágyja a költő az érzelmi alapú emberi közösséget” (Nagy G., u.o.) , amely közösség léte éppen tartja én-tudatát is. A többes szám második személyű megszólítás mindig a megtalált közösségnek szól:

...s miért nincs oly pirula, oly por,
hogy költőztessen vak közönyt
belém, midőn reám köszönt
a frontátvonulások hiszti,
s miért nem nyugtattok meg, *hisz ti,*
mégjicsak ti, ti vagytok én.
(*Vád*, kiem. Sz. E.)

Az egyes szám második személyű megszólítás általánossága és a „mindenkihez szólok” gesztusa révén teremti meg másutt a közösséget: „ tedd értem, magadért te tedd / kibírhatóvá ezt az életet” (*Tedd, hogy szeressem*). Még a legsötétebb periódusokban, az emblematikus jelentőségű, kántálásának varázsával hatása alá vonó nagy vers, az *Ez a nyár* (a *Búcsú a trópusoktól* ciklusban) is a részvétel, a felelősség kötelességét vallja. „ A költő az ő verseiben is a Történelem, az Emberiség, a Társadalom tévedéseit, ellentmondásait szenvedti - ám hogy a Történelem, az Emberiség, a Társadalom téved, s ellentmondásba kerül saját magával, ezért mindnyájan felelősek vagyunk. Az a költő is. *Ezért indul – a költői felelősség nevében* - a ciklus utolsó versében leszámolásra a költészettel, pontosabban *a költészet szépséggel balzsamozó hazugság-lehetőségeivel.*” (kiem. Sz. E., Láng Gusztáv 2005:129). Szentenciába foglalja a tiszta, sugallatos megszólalás eszményét: „Két ember közt / legrövidebb / út az egyenes beszéd.” (*Becsüld, halandó*, 1966)

Az az irónia, amelyet Cs. Gyimesi – és általában a konjunktúrához felzárkózni vágyó irodalomelmélet - posztmodern jelenségnek ítél, jellemzője volt Szilágyi korai költői korszakának is, hiszen – amint az életmű bizonyítja – állandó karakterisztikuma Szilágyinak, csak fokozatai és árnyalatai változtak az időben. N. Pál így jellemzi egy késői kötetét: „immáron nem az irónia fanyarságával, mint a korai Szilágyinál a biblikus motívumok esetében oly gyakori, inkább a keserű kétely ellenére is vállalt lehetetlen lehetőségként az örök visszatérés paradoxális képzetével: ' s most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk – hajnali csatlakozásig.'” (N. Pál 2001/ 12) Majd ugyanó: „a 'mi' itt legalábbis nemzedéki töltetű, a költő kortársai, sőt a 20. század embere nevében beszél 'büntetett előéletű történelemről'”. (uő, u.o.)

Költő és közösségének – társainak kapcsolata olykor egészen messianisztikus jellegű: Szilágyi Krisztus-pózba állítja magát.

eső után – golgota előtt

tavaszi és őszi között fehérben
 tovább álmodja magát az ige:
 a nyár látható felületére
 ez az én fehérségem amely
 meg
 tör
 ete
 tt
 tinéktek

„Itt az 'én' egyszerre a tél megszemélyesített alakja és költői én-beszéd. Az alkotóba stilizált Krisztus-alak.” (Nagy G. 2006:94 és Pécsi Györgyi 1994: 99)

Nem szerep. Küldetés vállalás.

N. Pál sorait azért választhatom lezárásnak, mert nézeteivel, véleményével egyetértek. „Életével és azzal egygyéforrt költészetével Szilágyi Domokos egy modellt is adott, oly módon, amely több, mint a vele és nemzedékével kapcsolatban oly sokat hangoztatott szemléleti és líratörténeti paradigmaváltás. A világ birtokba vételének vágya, mely őt hajtotta, a borzalmakkal szembesülés kényszeréhez is elvezet, ezt tudhatjuk, de nála pontosabban kevesen mondták el – életével pedig aligha példázta valaki -, hogy a borzalom fölismerése és kimondása, vagy a róla való tanúságtétel az egyedüli esélye annak a katarzishoz is, amely a kisebbségi irodalmakban még akkor is jelen van, ha mindezt ma már nem tartják modernnek.” (N. Pál 2001 / 12)

Nem tartják modernnek, személyességét és közösségi vállalását elfelejtik, hogy posztmodernnek minősíthető stílusfordulataival, iróniává szelídített szarkazmusával és groteszk gesztusaival besorolhassák a „megelőlegezők” közé.

Nem fog sikerülni – mert „mindig kilóg a komolyság”.

Karner László:
Érintkezés

Péntek Imre

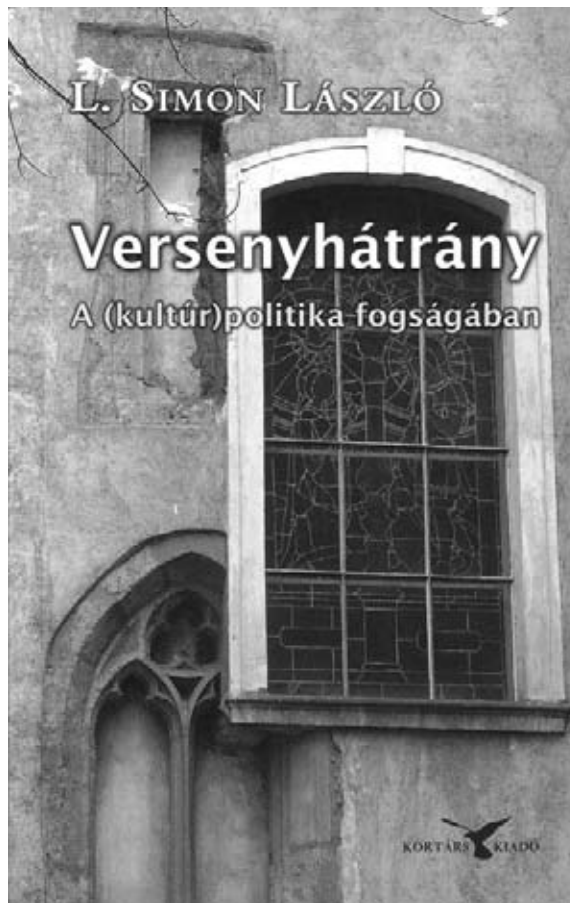
Értékteremtés (közvetítés) és (állami) mecenatúra

L. Simon László: Versenyhátrány – A (kultur)politika fogságában

A kulturális élet szereplői, résztvevői – közintézmények dolgozói, népművelők, szakterületek kutatói, alkotóművészek – egyik legkiszolgáltatottabb rétege a magyar társadalomnak. Bármilyen gazdasági nehézség lép fel, az elsők között kurtítják meg a kultúrára fordítható pénzeket. Olykor az autonómia igénye és politikai erőter hatásai között kell egyensúlyozniuk, ha pedig elkötelezettek valamelyik oldal irányába, bizony számíthatnak az ellenérdekelt fél bizalmatlanságára, negatív diszkriminációjára. Egyszóval: nehéz eligazodni ebben a megosztott világban, ahol a humán műveltségű „naivak” állnak szemben egy profin kiképzett, jogi-közgazdasági- államigazgatási ismeretekkel felvértezett vezetői garnitúrával. A kultúra „csinálói” a „pénzosztókkal”. Nem kétséges, kinek az érvei győznek...

Mindez L. Simon László: *Versenyhátrány – A (kultur)politika fogságában* című könyvét olvasgatva jutott eszembe. S maga is ír egy helyütt erről az áldatlan helyzetről, amikor a következőket fogalmazza meg: „még maguk a kulturális élet aktív alakítói is nehezen tudják összefoglalni mai hazai kulturális viszonyaink legsúlyosabb – részben elméleti, részben gyakorlati – problémáit.” Hát, valóban, nehéz áttekinteni a politikai érdekektől, a „váltógazdálkodástól” felszaggatott terepet. Pedig a lényeg az lenne, ami a dolgokat előbbre vinné: „az értékteremtő kultúrpolitika”. Ám ennek mennyi és miféle akadályai vannak, arra nem egyszerű a válasz.

A költő-szerkesztő mégis vállalkozik a vizsgálódásra, a statisztikai adatok, parlamenti jegyzőkönyvek, miniszteri „kiáltványok” tanulmányozására, tájékozódik az országos és megyei kulturális intézmények finanszírozásáról, s megpróbálja nyomon követni a jelenlegi (balliberális) kulturális kormányzat deklarált és valóságos törekvéseit. Jó mindezt tudni, átgondolni: mert csak így nem válunk a (kultur)politika foglyaivá. Sőt, túszaiává. S miközben elismeri a politika meghatározó jellegét, maga is alkotó emberként kísérel meg feloldani az ellentmondást, ami a kettő között feszül: „úgy tulajdonítok kiemelt jelentőséget a politikának, hogy közben...nem egyszer éppen a mai politika ellenében akarom megvédeni, bizonyos értelemben a politika fölé emelni a kultúrát.”

Kövessük hát gondolatmenetét, mely gyakran a jelen ellentmondásaiból indul ki (olykor éles kritikát fogalmazva), s polemikus jellegű előkészítés után vonja le a megfelelő (megszívlelendő) konzekvenciákat. Az utóbbi öt év folyamatai adják a bizonyító-és érvanyagot, s ezek nem hízolgóek a kulturális tárca, mint legfőbb irányító, „vezetésttechnikai irányváltásaira”.

Az „alulfinanszírozott kultúra” problémáit nem oldotta meg Bozóki András miniszteri kinevezése, a nagy távlati tervek szövögetése, kampányötletek erőszakolása és a napi pragmatizmus (lásd pénzvisszatartás, összegek zárolása), mely csak az érdekeltek heves tiltakozását váltotta ki. A kulturális járulékkal való „játszozás”, a különböző művészeti szervezetekkel való eredménytelen tárgyalások, folytonosság helyett radikális – kétes irányú – átszervezések, a szakmai egyeztetések elmaradása – végül a kultúra állami popularizálásába torkollott. A nemzeti örökségvédelem mellékes kérdéssé vált, a „közkinccsprogram” nyitottságából csak annyi valósult meg, hogy a művelődési házak soha annyi árúst nem kényszerültek fogadni, mint ebben az időben. Az új kurzus ígéreteiből alig valósult meg valami. A forrásnövelés helyett maradt a csökkenés.

A 2006-os „váltás” már eleve nem ebből a meggyengült pozícióból indult: a további leépülés felé. A finanszírozás „új modellje” kimerült az újabb megszorításokban, összevonásokban, központosításban. A Hiller István ígerte „fordulat” egy területen bizonyosan megtörtént: a tárca nevéből eltűnő „nemzeti” jelző jelezte, hogy globális kihívásokra adandó válaszok elmaradnak, a beköszöntőben emlegetett nemzeti identitásörzés, egy újfajta nemzeti identitás megteremtése – csupán hangzatos deklaráció maradt. (A Tengertánc program sikerét ellensúlyozza a PANNK – a kétes könnyűzenei, populáris műfajok támogatása.) Az irodalmi és könyvszakmai területen komoly feszültségek keletkeztek, az írószervezetek működési támogatásának drasztikus csökkentése, a Magyar Könyv Alapítvány ellehetetlenítése, a könyvkiadás forrásainak elvonása – nem éppen kedvező fejlemények. Az az elgondolás, hogy széles közönséget vonzó, nagy médiafelületet biztosító rendezvényeket kell a kulturális terület centrumába állítani, mint fő vonzerőt, még az Orbán kormány alatt kialakult. Kétségtelen, ezek a kiemelt nemzetközi projektek, mint a Van Gogh-kiállítás, komoly sikert arattak. Csalódást keltett viszont az Illyés Közalapítvány megszüntetése, mely a határon túli magyarság kultúrájának legszakszerűbb, legszélesebb körű gondozója-támogatója volt. Mintha a „vízfejű” főváros túlon túl nagy szerepet játszana ebben a sajátos kultúrpolitikában. Pedig a kulturális intézményrendszer jelentős részét a vidéki önkormányzatok tartják fenn, egyre csökkenő költségvetésükből. A 2006-os helyhatósági választások eredményeként a megyék és a vidéki nagyvárosok többségében a polgári erők váltak domináló elemmé. A kormányzati erők rögtön visszavágtak: erőteljes régiósításban kezdtek, s a megyék elsorvasztása (ismét) napirendre került. Újabb csapásként a nagy építési, útépítési régészeti feltárások után járó összeget elvonták, központosították. (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat címén.) A „kulturális modernizáció” nagyjából azt jelentette, a nemzeti értékek szinte minden téren háttérbe szorultak. Tanulságos az a fejezet, amely áttekinti a „kulturális emlékezet düledező megyei bástyáit”. A piaci hatások „begyűrűzése”, a fogyasztói szokások médiumok általi erőteljes befolyásolása ebben közegeben érezhető leginkább. A globális hatások ellenszere: a kulturális lokalitás. A helyhez kötöttség nem csak hátrány, erőforrás is lehet, a jó értelemben vett lokálpatriótizmus, a helyi színek, ízek alternatívát kínálhatnak a „világháló” trendjeivel, divatjaival szemben. A lokális identitások a nemzeti identitás szerves részei, ezért ápolásuk alapvető érdek. Fenntartásukra komoly figyelmet és támogatást kell(ene) fordítani. Ezek a tevékenységek a megyei kulturális intézményrendszer keretében zajlanak, amely a megfelelő szintű állami támogatás nélkül ki van szolgáltatva a neoliberais elképzeléseknek, privatizálási törekvéseknek, az „önfenntartásra” való buzdításnak.

A finanszírozási gondok (az állami forráskivonás) miatt a legsúlyosabb a helyzet a szerző szerint a múzeumok terén. „A fililék egy része már a települési önkormányzatok kezelésébe került, ami ugyan csökkenti a megyei kiadásokat, de elvesz az egységes szakmai irányítás. (Az értékes ingatlanok pedig kiszámíthatatlan érdekek hálójába kerülhetnek.) A közgyűjteményi, közművelődési normatív csökkenésén túl problémát okoz az intézmények feladatainak átgondolatlansága, a feladatkörök átfedése vagy az ésszerű együttműködés elutasítása. A megyei művelődési központok kötelező és ajánlott feladatköreinek aránya, a városi funkciók ellátása, szerepük a kistérségi szolgáltatásokban – mind-mind megoldandó kérdés, amelyek háttérben ott leselkedik a „költség-hatékonyság” árnyéka.

Míg az előző fejezetek erősen kötődtek a valóságos – nem túl kedvező folyamatok – elemzéséhez, a kötet második fele inkább elméleti kérdéseket boncolgat. A *Hatalom-hivallás-eszköz* című fejezet például, azt vizsgálja, hogy bizonyos körök miért a kultúrát tekintik hatalmi pozíciójuk építése eszközének? Kik azok, akik a kortárs irodalom és művészet sokszínűségét és gazdagságát leszűkítik, eltorzítják vagy egyoldalúan tállják? Kik azok a médiamanipulátorok, akik a populáris (nagy)városi (szub)kultúra jelenségeit favorizálják a magyar kultúra, művészet és hagyomány rovására?

A válasz nem egyszerű. Nyilván értékpreferenciák mentén alakul(nak) ki a jelen viszonyok. (Bárhogy tagadják ezt a „megvalósítók”.) Amelyek bizonyos politikai kultúrához, gondolkodáshoz köthetők. S amelyek többé-kevésbé ma az állami befolyásolás lehetőségeit is birtokolják.

A szerző szerint „állami szintű” megoldások szükségesek több területen, ahonnan a liberális elképzelések szerint, ki kell vonulnia az államnak. A kulturális javakhoz való hozzáférés, a kulturális értékkeremtés és örökségvédelem, az elmélyült szakmai munka ellehetetlenülése, a csoportérdekeknek való kiszolgáltatottság, a pályázati rendszer terén újra kell „gombolni a kabátot”. Számomra kétséges, hogy létrejön az az ideális állapot (államigazgatási felismerés, Pozsgay Imrét idézve), mely szerint az állam(igazgatás) nem teremti a kultúrát, „de igen nagy szerepe van abban, hogy megfelelő feltételeket” teremtsen a kultúrának. Az a bizonyos „örök konfliktus” (mennyire szólhat bele a megbízó a születendő alkotásba?) aligha fog elenyészni a közeljövőben. Az állami magatartás – bizonyos tipológia szerint – négyféle lehet: rásegítő, mecénás, menedzser típusú, művezető. Ma – legalábbis Harsányi László, az NKA elnöke szerint: „a menedzser típusú felfogás keveredik a mecénási gyakorlattal”. (Szerintem nem valami eredeti felismerés – de arra alkalmas, hogy elkenje a felelősség kérdését.) Az állami szerepvállalás – L. Simon szerint – kikerülhetetlen. A „kulturális szolgáltatásoknak az állam a közjó képviselőjében tulajdonosa, megrendelője vagy támogató mecénása

lehet.” Ez már Lányi András meglátása – s az ilyesfajta hozzáállás hosszú távon képvisel(het)i a nemzeti kultúra, örökség érdekeit. S épp elég példát láthattunk, főként az utóbbi öt évben, hogy az állam (önkormányzat) lehet jó vagy rossz tulajdonos, mindez értékválasztás és személyi alkalmasság kérdése.

A pályázati rendszer mindenhatóságába vetett bizalom is erősen megcsorbult. A szakemberek (kis ország vagyunk) összefonódása, a politikai elfogultság, az elosztás decentralizálásának hiánya (lásd: a szubszidiaritás elve), aminek főként a vidéki intézmények, műhelyek, alkotók látják kárát, vitathatóvá teszi a nyilvánosságra kerülő/hozott eredményeket. E téren is folyik egy vita: bizonyos felfogás szerint az „önkormányzati költsékezés” elérte végső határát, s legfeljebb a „szinten tartás” jöhet szóba. Elég téves elképzelés ez, az évről-évre csökkenő állami támogatás (visszaosztás) költségvetési számaint ismerve. Sokkal karakteresebb megkülönböztetést kellene tenni a működési és a program-típusú támogatások között. (Önkormányzati szinten létezik az „alanyi jogú támogatás”, míg a központi támogatások esetében keveredik a két szemlélet.) Szorgalmazni kellene az értelmes, tehermentesítő „közszolgálati szerződések” megkötését azokkal a szervezetekkel, amelyek erre alkalmasak.

Újra kellene gondolni a kulturális javak, termékek terjesztésének rendszerét, azt, hogy a megszülető kortárs művek eljussanak a legszélesebb körű közönséghez. A különböző terjesztési formák támogatása nagy segítséget jelenten, legfőképpen a kis, szinte minimális apparátussal dolgozó-működő kis, többnyire az ország peremén elhelyezkedő alkotó műhelyek számára. Az így jelentkező „versenyhátrány” (lásd: távolság) csak növeli a kibontakozó alternatívák és a „központi” kánonok közötti (már-már feldolgozhatatlan) különbséget. Ezt a hátrányledolgozó tevékenységet addig kell folytatni – L. Simon szerint –, míg „előbb-utóbb belátják (a jelenlegi kulturális hatalom birtokosai), hogy nem csak egyféleképpen lehet látni a világot, akik erről éppen bennünket akarnak meggyőzni, akik harsány könyvborítóikról is ezt üzenik: There is always more than one way of looking at the world.”

A „versenyhátrány” további körülményeit, a szemlélet és megközelítés torz aspektusait tárják fel a további fejezetek. Az új koncepció – melyet Bozóki András fogalmazott meg „miniszteri kiáltványában” – „mindennek van létjogosultsága, a kulturális szabadság jegyében”. Az a baj – túl azon, hogy ez a „minden” nincs kellően definiálva –, hogy mégis a támogatási döntések nagyon is egy irányba húznak. A köznapi gondok (fűtésszámlák, stb.) félresöpörése aligha „szabadítja” fel a nagy távlatokat, (hozza el a Nagy Könyv mennyországát), nyitja ki a „zárt” intézmények struktúráit. A digitalizálás bővölete (bizonyos részterületeken) nem oldja meg a nemzeti kultúra átfogó digitalizálásának problémáit.

Téveszme, hogy a nemzeti kultúra ápolása, kiteljesítése csak(is) bezárkózást jelen(he)t, s a különböző társadalmi csoportok (kisebbségek) folytonosan átrendeződő mozaikjából áll össze. A nemzeti kultúra elsősorban folytonosság és (időben jól körvonalazható) hagyomány, identitásképző (alap)elem. Ezt az évszázadok alatt, több nemzedék által létrehozott tudásanyagot (és érzelmi viszonyt) eliminálni, összekötő-mozgósító erejét lebecsülni – több mint bűn. Hiba. (Erről jut eszembe, amit nem tudok meghatottság nélkül felidézni: az idős, beteg Márai 1984-85-ben esténként, éjjelenként Babitsot, József Attilát, Vörösmartyt és Berzsenyit olvas. S aztán Aranyról a következőket írja: „Később Daliás idők. A bűbájos első ének, mikor Lajos király álruhában megszáll az öreg Rozgonyi és a szépséges Piroska háznál. A szavak íze, illata, mint a friss sütetű soroksári kenyér. Szépséges hazám, magyar nyelv, csak ez maradjon az utolsó pillanataig.”) Mindezt „pisszegő teremőrnek” tekinteni – ahogy Bozóki András teszi –, valóban vállalhatatlan „versenyhátrány” (lenne) a körülöttünk folyó kulturális versengésben. A hagyomány persze nem jelenthet fundamentalista konzervativizmust, bezárkózást, új iránti érzéketlenséget. A hagyomány akkor él(tet), ha minden nemzedék a maga szempontjai szerint újraértelmezi. Egyet lehet érteni a szerzővel, aki ezt írja: „A nemzeti tradíció ápolása sosem jelentette azt, hogy megőrizzük a hamut, hanem hogy nem engedjük kialudni a parazsat.”

Azt hiszem, a jövő kultúrpolitikájának kialakításában fontos szerepet játszik majd a néhány gondolat, amelyet a Konzervatív politika- nyitott értékrend című fejezet felvet. (A jobboldal felé is kritikusan.) Ennek első részében valóságos konzervatív „hitvallás” fogalmazódik meg, azt hiszem, nem érdektelenül. (Mindkét tábor figyelmébe ajánlva.) A „konzervatív politika...fontosnak tartja a szabad sajtó támogatását, de nem törekszik az ország kettéosztására... elsődleges feladatai közé tartozik a konzervatív értékrend vonzóvá tétele.. a hitelesség és szakértelem elsődlegesen fontos a folyamatos értékteremtéséhez...” S egy felismerés, aminek a kulturális életben ma lehetetlenség érvényt szerezni: „egymás mellett több, egyaránt autentikus értékrend létezhet...” Ma nem vitázó, hanem egymásról tudomást sem vevő „értékrendek” léteznek egymás mellett. S még egy: „a politikai konzervativizmus nem feltétlenül esztétikai konzervativizmust”. Értekezik a „jobboldali kultúrpolitika hiányáról” is, Láncki András idézve: „nincs politikai siker rétegzett kulturális háttér nélkül. Az egyik legnagyobb hiányossága a jobboldalnak, hogy a kultúrában rejlő ízlésformáló erőt nem használja ki eléggé.” Ami nyilvánvaló: erőteljes kulturális építkezésre van szükség. Ahogy Orbán Viktor 2006. évi Kultúra napi beszédében megfogalmazta: „az állam és a politika feladata nem az, hogy megmondja, mi legyen a magyar kultúra, milyen legyen, és milyen ne

legyen, mi tartozzon bele és mi nem. Hanem az, hogy lehetőséget biztosítson a magyar embereknek a magyar kultúra ápolására, terjesztésére, megújítására, hogy megteremtse a kereteket ahhoz, hogy az alkotók és a közönség kialakítsák a globális áradattal versenyképes 21. századi magyar kultúrát". Remélhetően, erre a sokak által várt „fordulatra” hamarosan sor kerül.

Szemléletes képet kapunk még az irodalmi élet anomáliáiról, a támogatások „irányultságairól” (vagy elmaradásukról), a véleményüket vállalók büntetéséről. (Lásd: Nagy Gáspár hosszan sorolható mellőzései.) Az irodalmi élet intézményrendszerének (szervezetek, lapok, kiadók) fenntartásához az állam kevésbé, míg az önkormányzatok jelentős összeggel járulnak hozzá. Azok a bizonyos „kis kiadók” – mint amilyen a Pannon Tükör Kiadó is – adják ki az élő szépirodalom nyolcvan százalékát. (Elgondolkodtató adat...) A külföldi párhuzamok keresése helyett a saját rendszerünket kellene kialakítani. S ezen belül is nehéz helyzetben lévő, a központtól távol dolgozó irodalmi-művészeti műhelyeket pozitív diszkriminációban kellene részesíteni, kiemelten preferálni. Gondoljunk csak bele, a minőségi kultúra elfogadtatásában mekkora szerepük van! Egy olyan közegben, amelynek az „ellenállásával” szinte naponta meg kell küzdeni. A szerző szerint

„Valóban új rendszerre van szükség, de annak bevezetése előtt néhány dolgot ki kell mondanunk...a magyar állam az összes magyar folyóirat éves támogatására egy közepes színház éves támogatásának töredékét fordítja.” Egyszóval, ahhoz, hogy az irodalom olvasása ne csak az irodalmárok kiváltsága legyen, meg kell(ene) erősíteni a közvetítő eszközöket, a rendhagyó irodalomórát, a megyei lapok kritikai rovatát, a helyi értékrendek szakmai hitelét.

L. Simon többször idézi Klebelsberg Kuno írásait, gondolatait, joggal hivatkozva időszerűségükre. A kötet elején található ez a részlet, a miniszter beköszöntő beszédéből, mely beiktatásakor hangzott el, 1922-ben: „Akül-és gazdaságpolitika agilitásával és rugalmasságával szemben a kultúrpolitika a pillanatnyi változásoktól való bizonyos függetlenséget kíván meg. Ezt hosszú lejáratú váltóhoz hasonlíthatjuk, és lényege főleg azáltal van meghatározva, hogy mindig a jövő generáció számára dolgozik...Elsősorban és mindenek fölött törekvésünk arra irányul, hogy kultúrpolitikánkban általános nemzeti álláspontot foglaljunk el...” A rendszerváltás előérzetének idején hallottam ezt a mondást: Jövünk a múlt. Úgy vélem, mélységes igazságot tartalmaz ez a kissé provokatív megfogalmazás. És nehéz lesz kitérni előle.

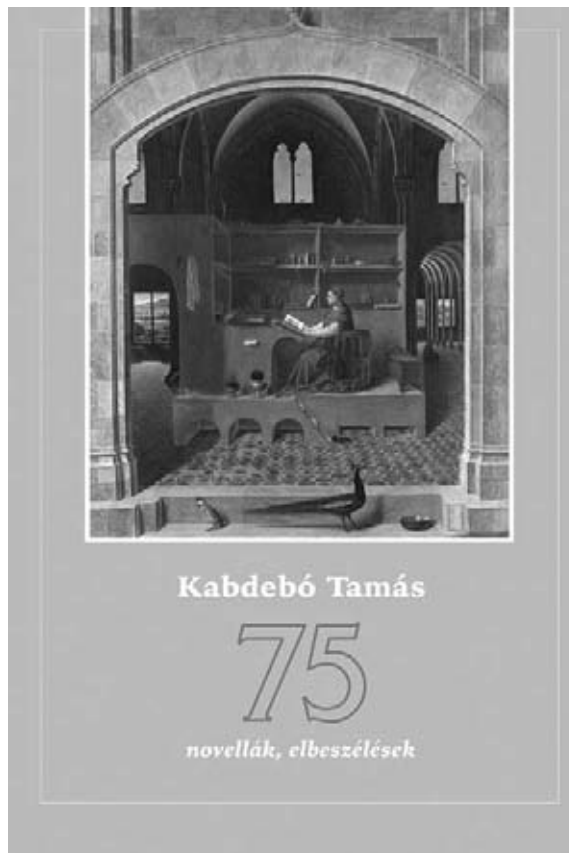
Oravecz Viktória:
Ringispil
Párizsban

Szemes Péter

Színek, ízek, illatok, hangulatok

Kabdebó Tamás: 75 - novellák, elbeszélések

Szép ajándékot nyújtott át olvasóinak háromnegyed századik születésnapja alkalmából a „magyar irodalom írországi nagykövete”, Kabdebó Tamás. A jeles alkotó a nagy évfordulóra évei számával megegyező mennyiségű kisprózáját válogatta kötetnyi anyaggá. A 75 címet viselő, tetszetős kivitelezésű kiadvány kétszeresen kötődik Pomogáts Bélához is, hiszen a neves irodalomtörténész nemcsak a dedikáció címzettjeként szerepel, mint „kor- és sorstárs”, de szerzőként ő jegyzi a könyv bevezetőjét is. Az *élet teljessége* beszédes címmel ellátott írás mondanivalója mindazonáltal jóval meghaladja a szépirodalmi művek élére rendelt előszók szokványos tartalmát, a Kabdebó-recepció egyik legfontosabb, legátfogóbb, ugyanakkor a kötetlenebb, személyes élményanyag felvillantását sem nélkülöző darabja született Pomogáts Béla tollából. A szöveg nem csupán az érdeklődő, a magyar-ír író epikai univerzumát eddig nem, vagy csak kis részben felfedező befogadók, de a talán avatottabb recenzens számára is a könnyebb eligazodás támpontjait kínálja. S a szövedék felfejtését segítik a kötet végére beemelt jelmagyarázatok is. Ezekben az alkotó a nyomon követhető, objektív tényeken túlmenően (az elbeszélések, novellák szinte mindegyike megjelent korábban különböző folyóiratokban vagy újságokban; három közülük díjat nyert; kettő angolul is napvilágot látott; ötből regényalap, illetve –részlet lett, míg mintegy negyed részük kötetben is olvasható volt már; jelen válogatás szerkesztési elve pedig az alfabetikus sorrend szerinti elrendezés) az olvasói tetszés olyan, számára fontos fokmérőjét is tudomásunkra hozza, mint az ebéd- vagy vacsorameghívás, illetve a halleves intonáció. Nem mellékesek azonban ezek az információk, hiszen a kulináris élvezetek, a kedves nők és a barátok, a természeti szépségek, vagy az esztétikai gyönyört keltő műalkotások fontos részét képezik Kabdebó Tamás világának, és mint Proust regényében a teába mártott madeleine sütemény, egy-egy sajátos íz, illat, szín vagy hangulat újra előhívhatja őket, legombolyítva, elgurítva az emlékezés fonálát. És nem feledkezhetünk meg a tárgyáról sem, melyeket utazásai során gyűjtött a szerző. Ezeket a következőképpen veszi lajstromba *A sárkány nyelve* c. novella elején: „Kincses dobozomban a következő értéktárgyak rejlenek: egy kis agykorál a Karib-tengerből (tíz méter mélyről kaparásztam ki, töröm hegyével), egy vulkanikus fekete

ceruzaforma, a Vezúv lábából; mozaikkocka Pompeji egyik villájának udvarából (tudom, ha mindenki...); egy malter- és tégladarabka a berlini falból; a Sztálin szobor bronz nyakcsigolyájának egy öklömnyi szilánkja és a római Palazzo Venezia sárkányának nyelve.” Mindegyik történelmet hordoz és nyilvánvalóan megszerzésüknek is külön története van. A továbbiakban elsőként ezeket, a konkrét, megélt vagy mások elbeszéléséből megismert és birtokba vett élményekből táplálkozó szövegeket kíséreljük meg áttekinteni, mégpedig legegyszerűbb módon, a Kabdebó Tamás életét meghatározó helyek szerint haladva.

Mindenek előtt Baja és a régi, családi nyaralónak helyet adó Veránka sziget érdemel említést, melyekhez a Duna-élmény és a gyermekkorból megőrzött történetek kötődnek. A „vén folyóhoz” – mely egyben a szerző *Danubius, Danubia* c. regénytrilógiájának hőse is - nemcsak emlékezetes „pecálások”, sikeres halfogások (*Nagyharcsa*) kapcsolódnak, de több alkalommal hordozta a hátán hazalátogató szeretett fiát, alkalmat teremtve számára a nosztalgikus elmélázásra (*Őszi utazás a fehér hajón, Tariménes utazásai*). A folyam által körbeölelt Veránka, Jókai szigetének mintájára, a világháborús pusztítás megjelenéséig (*Céllövágás, Bújtatás*), a nyaraló államosítással történt elvételéig a

boldogság, a nyugalom és béke honával volt azonos. A családi mitológia szakrális helyét így idézi meg a *Csanádnál a Duna* c. novellában: „A sziget sarkán álló ház emeleti erkélyén álltam: télen, nyáron, tavasszal, ősszel, még anyám méhében, karján ülve, kis és nagyobb gyerekként, az aknatámadás előtt, az újjáépítés után, és – hivatlan vendég gyanánt – első hazatérésem második napján.” Kissé alantabb pedig általánosabban indítva és konkrétan zárva: „Bohó és balga emberek azt hiszik, hogy minden víz egyformán csorog, minden folyóvíz egyformán beszél. Ám aki megtanul „dunául” (felismeri a nyelvét, mint a kisbárány a nagy nyájban az anyja bégetését), az megismeri a Duna – mondjuk így: az adott Duna-szakasz sajátos hangjait. A sziget csücskén minden nagyobb kő személyes ismerősöm volt. Egyeseken állva pecáltam. Mások közé a fenékhorgok kitűző-karóját illesztettem. Egy víz közeli, lapos köről fejeseket ugráltam a forgóba – kilenc méter mély volt itt a víz -, egyszer kedvtelésből, másszor azért, hogy apám leakadt dobóhálóját fölhalásszam. Ez a kő 1937-ig dédnagyapám vízparti nyaralójának az alapozásához tartozott, a jégár lazította ki, sodorta idáig. Mindebből az is következik, hogy a régi erkélynek újjá kellett születnie 1940-ben, majd tizenegynéhány évvel később egyesülnie kellett egy új épületszárnyal, az állam nevében.” A sziget közelében fekvő város, Baja, a korábbi Bács-Bodrog vármegye székhelye, a szerző eszmélésének, kora ifjúságának helyszíne (*Menwald, Kisvárosi ballada, Vesszen!*). A kedves település reprezentáns tereit, épületeit és nagyjait idézi meg a *Tariménes utazásai* c. szöveg végére emelt hommage-jellegű versében (a neves világutazó előd Jelky Andrást, a hadvezér Türr Istvánt, Damjanichot, Mészáros Lázárt, a költő Tóth Kálmánt és Babitsot, a festőművész Éber Sándort, Nagy Istvánt vagy az építész Ybl Miklóst), míg a költemény zárata a személyes élményeket fogja össze:

„Itt tanultam úszni, lestem a szoknyát,
amott kiabáló csókákra lettem,
melyek ellepték fönt a szerbtemplomot.

A víz tükrén a parafadugót figyeltem –
Mondd, Imre, mondd ki: 'itt voltunk boldogok'.”

A helyeket számba véve még egy, a gyermekkorhoz kötődő, s a későbbiek során az író által mindig nosztalgiaiával emlegetett baranyai falu, Kárász mindenképp említést érdemel. Itt, a nagyszülői házban, ahol az egyetlen szoba a falon lógó fényképeivel, a ruhanemű és a kölnivíz terjedő szagával a Monarchia korának otthonosságát hívta elő, alkotta az író nagymamája legendás, generációk tapasztalatát egyesítő étel- és italvárszait - az emlékének szentelt *Nagyika főztje* dedikációjának címzettje talán nem véletlenül Krúdy Zsuzsa. Ebben a novellában ekképp ír a nagy műgonddal, mesterségbeli tudással és teremtő készséggel megkomponált, a szájpaddás emlékezőrecéibe, a szaglószerző szőreinek finomabb rétegeibe és a szem

megfelelő traktusaiba ívódott gasztronómiai íz-, illat- és színekavalkádról: „Hogy Nagyika igazában hogy tudott főzni, hogy milyen gonddal és fantáziával válogatta akkor össze a szűkülő szűkösből azokat a pasztellszínű ételeket, melyeknek elfogyasztása (mint a töltött borjúszege és az aranyló smarnié, melyhez kettejük befőzte málnaíz járult, valamint a cukrozott dinnyéké, és a nagyszekrény tetején lappangó birsalmasajtóké) a lélekben a barokk zenemester B-moll szonátáját idézte.” Vagy lejjebb: „A négy órakor szervírozott uzsonnának a habos kávé, a habos kakaó, a kakaós kuglóf és a foszlós kalács adta meg azt a hangulatát, amit az ember akkor érez, amikor hirtelen eláll kint a szél, s a terített asztal porcelánján végigzongorázik, a kockacukor csipetű ezüstjén megpendül a napsugár.” A kötet darabjai közül több is kapcsolódik a kulináris élvezetekhez (*Búcsúebéd Gyurinál, Magyar vendéglő, Lakoma*), mégis a *Nagyika főztjében* megidézett kárászi világot kell az időben követők alfájának, a szerző kifinomult érzékei, gourmand-mivolta eredőjének tekintenünk.

A budapesti évek, jóllehet Kabdebó Tamás életében sorsfordítónak bizonyultak, kicsit alulreprezentáltak a *75* című könyvben. Ennek oka nyilvánvalóan abban rejlik, hogy a közlésre érdemes történetek nagyrészt az író más, elsősorban önéletrajzi ihletésű kötetiben már szerepelnek. Az egyebek mellett az *Életútban* bemutatott egyetemi esztendőket, a *Köpölyözés* c. drámában átfogó teljességgel ábrázolt 56-os eseményeket itt főként a gimnáziumhoz kötődő élmények helyettesítik, noha az írások közül az egyik legkorábbi, a *János vitéz* éppen a hallgatói évek termése és főhőse is fiatal bölcsész. A középiskolai diákkor idejét nyomorító korai 50-es évek, a „kis kócos, Rákosi pajtás és a nagy grúz postarabló, Sztálin elvtárs” korszakának miliője tükröződik a valós szereplőket sem nélkülöző *Babics csével* vagy *A vödör világában*.

A vérbefojtott forradalmat követően Nagy-Britannia biztosított ideiglenes, majd Írország végleges otthont Kabdebó Tamásnak; az e két államalakulatban – kisebb-nagyobb kitérőkkel – eltöltött mintegy fél évszázad során vált igazán íróvá, sőt a nyugati magyar irodalom meghatározó jelentőségű alkotójává. A *75* szövegeiben mindazonáltal élesen elválasztható egymástól a két locushoz kötődő diskurzus. Írország érezhetően közelebb áll a szerzőhöz (aki történészként az ír-magyar kapcsolatok elkötelezett kutatója – mégha ez a kötet *Választás* c. darabjában a családi viszonyok szintjén nem is a legharmonikusabb), míg a brit sajtóságokat bizonyos fajta distanciával tekinti. Az 56 után Angliába érkező magyar fiatalok problémáit, az élet a korábbiakban megszokottól eltérő, az addigi ismeretlenbe nyúló vitelének nehézségeit mutatja meg a *Levél Coventrybe*, a *Serley, 1957 tavaszán* vagy a *Nagybritannia*. A „szerbantalos” *Pendragónia* a szigetországi arisztokrácia zárt világába kalauzol, a ragyogó tehetségű Lukács-

tanítványnak, Krassó Miklósnak állít emléket a *Legendák Miklósa*, a *Magyar vendéglő* pedig a manchesteri diáknegyed kedvelt vendéglátóhelyének történetéről és fenntartási nehézségeiről ad számot.

A legendásan nem az ősi barátságon alapuló ír-angol viszony egyik gyöngyszemét örökíti meg a jó adag humort sem nélkülöző kétnemzetiségű esküvő bemutatása, melyen a bárpult alatt felejtett vekker ketyegése okozott általános zavart (*Ír-lag-zi*). Az ír tematikájú elbeszélések közül a máig élő, kelta gyökerű népi hiedelemvilág erejének személyes megtapasztalása az *Aisling néni a Purgatóriumban*, *A pók* a helyi sport- és szerencsejáték szeretet lenyomata, a *Hajótöröttek* és az *O'Doibhlinn* meg a szigetország-lakók különböző generációinak sors- és domináns életszemléletbeli változásait mutatja be, mintegy Márquez-i módon – utóbbi szöveg azzal az ábrázolás-technikai elkülönítéssel, hogy itt a szerző kedvelt megoldását alkalmazva több szemszögből láttatja a történeteket (hasonlóképpen a ...*Ha meg nem haltakhoz*, vagy a *Feltámadáshoz*).

Az Északhoz kapcsolódó írásokkal – amint Pomogáts Béla is rámutat – különös kontrasztot alkotnak a Délhez: Itáliához, az egykori karib gyarmati világhoz és a Szentföldhöz kötődő kisprózák. Olaszország, s leginkább Roma aeterna – ahogy Tibullus elnevezte – felfedezésének vágya Goethehez hasonlóan erősen csábította a fiatal író, aki a későbbiek folyamán sem lett hűtlen a városához. „1999-et írtak, mikor már tizenkilencedszer jártam Rómában (ha összeadom, ez több mint két évre rúg) mindenféle okkal és ürüggyel: zarándokként, mint turista, mint igazolványát vesztő menekült; tudósító gyanánt az olimpián, idegenvezetőként és végül – és sokadszor – a kutató szerepében.” – említi *A sárkány nyelve* felütésében. S ez a sok látogatás, akárcsak a nagy német előd esetében, elsősorban képzőművészeti (*Az utolsó vezetés*, *Tanulóévek*) és szerelmi (*Roma – amor*) témával gazdagon átszőtt szövegeket ihletett. Találhatunk azonban ezek mellett tragikus kimenetelű kirándulást (*A csodálatos finis* – a főalak, Bartóky Pál emigráns magyar, amely típust a kötet több alkotásában, így a *sádam ÁT Lef*-ben, a *Möbius-strip*ben, vagy a *Sütőporban* is megjeleníti a szerző) és kedves emlékű filmforgatást (*La Ragazza di Bube*) bemutató elbeszéléseket is.

Az amerikai kontinenshez és a környező szigetvilághoz kötődő történetek sorában, mint említettük, a karibi térségben játszódók dominálnak. A *Kirke* grenadai halászat élményét, a *Kaland* egy élelmes guyanai néger esetét, a *Vannak még csodák* egy szintén ottani teniszmérkőzést örökít meg, a *Paramaribo* pedig egy, az Odüsszeusz és Tariménes alteregóval is rendelkező szerzőhöz hasonló „vándormagyar” hajósnak állít emléket. Északabbra vándorolva a kanadai *Fülemülefűttyöt* és az egy New York-i történészkonferencián megesetteket feldolgozó *Vagy csak az öccsét* mindenképp érdemes kiemelni. Utóbbi kuriózumát a főhős, erdélyi származású tudós a véreskezű román diktátor, Ceausescu szaktörténésszé avanszált tábornok öccsével való kelletlen találkozására adja. De nem hagyhatjuk ki az újszövetségi motívumot modern korba szövő *Százezer dollárt* sem, melynek központi szereplője, Kovács Kristóf a repülőgépen talált nagy összeget a braziliai szegények között osztja szét. És ez a világirodalomban oly sokszor (legszebben talán Leonyid Andrejev *Anatémájában*) feldolgozott krisztusi cselekedet, a nélkülözők megajándékozása tér vissza kicsit más formában a Szentföldhöz kapcsolódó *Zarándokútban*, ahol a Tibériás tavában próbálkozó Tariménes lesz két zsidó halásznak (Péter és András?) köszönhetően öt hallal gazdagabb.

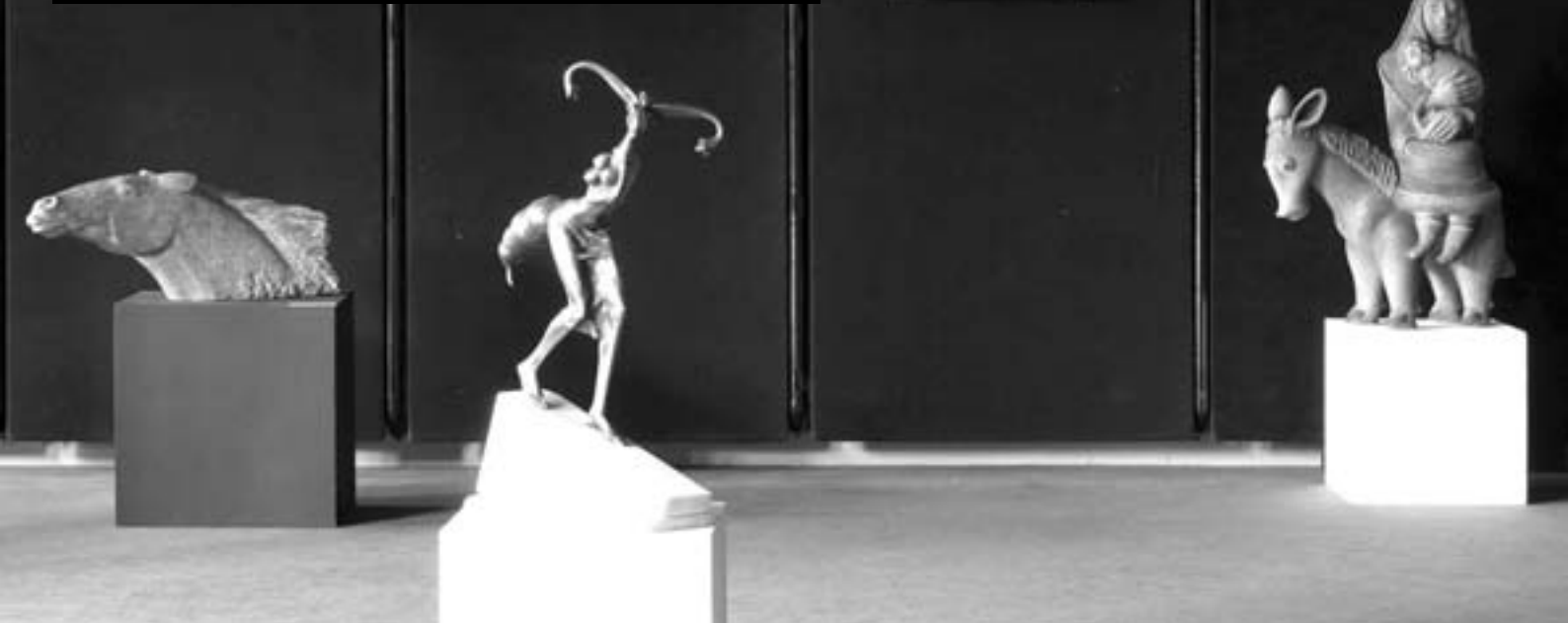
A teljes mértékben a teremtő szerzői képzelet játékaiként létrejött szövegek közül több is besorolható a tudományos fantasztikus irodalom különböző műfajaiba. A *Tariménes a túlvilágon* dantei utazás, a tökéletes város egy idealizált társadalom utópisztikus leírása, a *K2* egy genetikailag manipulált csodalény fejlődését, a *Sütőpor* az emberi növekedés serkentését és annak hatását, a *sádam ÁT Lef* pedig egy, a nagyvilágtól elvonult tudós az élet meghosszabbítására tett kísérleteit mutatja be, laboratóriuma felfedezése és naplója lapjain keresztül. Különleges kisprózai írás a *Holdországi levelek*, mely a hazájából kényszerűségből a fényes égitestre távozott szerző fiktív, „mikeses” leveleit adja közre és *A palota*, a magyar történelem, az ország sorsa szimbolikus keresztmetszetben.

A 75 kétségkívül különös helyet foglal el Kabdebó Tamás életművében, és ennek oka nem csak a kerek évfordulóhoz kötöttség, hiszen a kötet felépítését, a tartalmi és műfaji sokszínűséget tekintve is a szerző egyik leggazdagabb, legátfogóbb, s – mondhatjuk – legegységesebb munkája. Több mint fél évszázad kéznyomának súlyát őrzi, egy élet emlékeit sűríti, mégis általános, egyetemes érvényű. Méltó összegzése az eddigi alkotói ívnek, s kiváló reprezentánsa a magyar-ír alkotó magas színvonalú írásművészetének.

(*Pannon Tükör Könyvek*, 2009.)

Péntek Imre

**A Vitrin vonzásában
– Tér-hódítás „új művekkel”
Évnyitó kiállítás a
Hevesi Sándor Színház galériájában**

Pár éve, hogy újjáalakult a zalaegerszegi és a vonzásában élő, dolgozó képzőművészek csoportja, a Vitrin, a Zala'Art utódjaként, és máris látszanak az első eredmények. Igaz, egyelőre szerények, elsősorban regionálisak, de a kiszámítható megmutatkozás, az egymás iránti figyelem és a helyi elismertség szempontjából mégis eredményesnek mondható időszakot tudhat az egyesület maga mögött. Ennek egyik stabil pontja a Hevesi Sándor Színházban működő (emeleti) galéria, amelynek programját gyakorlatilag a Vitrin Egyesület határozza meg. S az év elején, a Magyar Kultúra Napján lassan tradicionálisnak tekinthető, hogy az egyesület megrendezi *Új művek* című kiállítását. Mi lenne ez, ha nem az utóbbi egy év terméséből válogatott anyag, szembesülés a szakmával és a közönséggel? Ki-ki lemérheti, jó úton jár-e, visszaigazolja-e törekvéseit a kritika, sikerült-e tovább lépnie, sikerült-e tovább építenie azt az alkotói oeuvre-t, amely pályáját kiteljesíti?

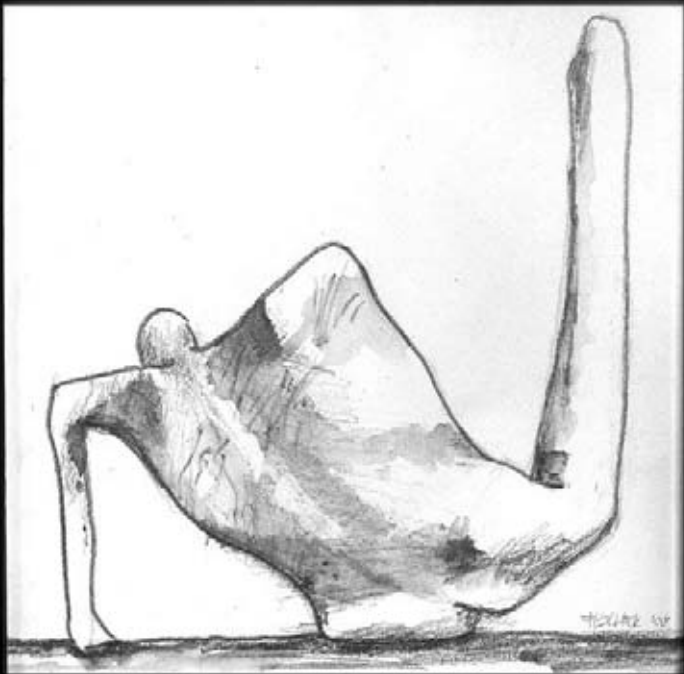
Az idei szemle első benyomása feltétlenül az volt, hogy a szobrászati-plasztikai anyag erőteljesnek, meghatározónak bizonyult. Talán adódott ez abból is, hogy néhány festő – különböző okoknál fogva – nem adott be munkákat, de másrészt csak örvendeni lehet, hogy a Vitrinben kiváló szobrászok viszik a prímet.

De ne fussunk előre, próbáljuk felmérni a festészeti-grafikai műveket.

Ismét szembesülhettünk azzal a ténnyel, hogy a gyakran ledegradált (leírt) figuratív látásmód milyen hatásos, életképes. S mennyire nem szabad előítéletekkel közelíteni azokhoz, akik elkötelezték magukat e mellett a szemlélet mellett. Itt van például Németh Miklós, egy fiatal grafikus, akinek egyedi tusrajzai – szerintem – bármely „központi” kiállítóhelyen, galériában figyelmet keltenének. A szecesszióban gyökerező, szürreális lapjai egyenesen bravúrosnak tekinthetők. A vonal költészete, indázó kalandjai a választott témát bizarr, groteszk dimenzióba emelik. Kalligrafikus (keleties) díszítményekkel zsúfolt alakjai, alakzatai valóságos grafikai „szóttest” alkotnak, s szemlélő élvezettel „fedez fel” a komolyságot és elmélyültséget a játékos „mutatvány” mögött. Ez a mostani kollekcóra többszörösen is vonatkozik, hiszen bibliai sorozatának három darabját állította ki (*Lábmosás, Péter a Via Appián, Sírba tétel*). Számomra különösen a Mária Magdolna „jelenet” volt megkapó, a női

haj hullámzó ritmusa, a rítus hiteles megjelenítése, a két szereplő viszonyának bensőséges ábrázolása. Talán arra kéne vigyázni, hogy ez a buján tekerő vonalszövevény ne váljon öncélúvá és modorossá. Németh Miklós tud valamit, ami a hatvanas évek grafikai mestereihez kapcsolja őt – Szalay Lajos, Rékassy Csaba, Vén Zoltán, Raszler Károly művészetére gondolok elsősorban –, talán a nagyobb tudatosság és a merészebb kísérletező kedv meghozná tehetsége számára az érlelődő áttörést. Fimmel Gyula különleges hangulatú, talányos grafikai lapjai mindig érdekesek. Kedveli a régi, már-már feledésbe merült eljárásokat. Újabban a mezzotinto (borzolás) vált fontossá számára. Számos új művét készítette ezzel a technikával. Ahogy munkáiról írta a Fine Art honlapján: a festői effektusok és plaszticitása miatt választotta ezt az eljárást, amelyet újabban más technikákkal is vegyít. Korábbi, az elvontságba hajló látásmódja is változott: ma szinte fotó pontossággal „leképezett” részletek kerülnek egymás mellé, gondosan szerkesztett (komponált) formarendbe. Néha a hasonlóság, máskor a kontraszt jegyében „halmozza” a tárgy részleteket, látszólag önkényesen, pedig a gondosan megfogalmazott címek és a látvány filozófiai mélységek felé nyitnak kaput. Gyakran él az ironia eszközével. A tárlaton szereplő *Bajusz* – egy előreugró arc lendületével – és némi Dalis

Fischer György
rajza

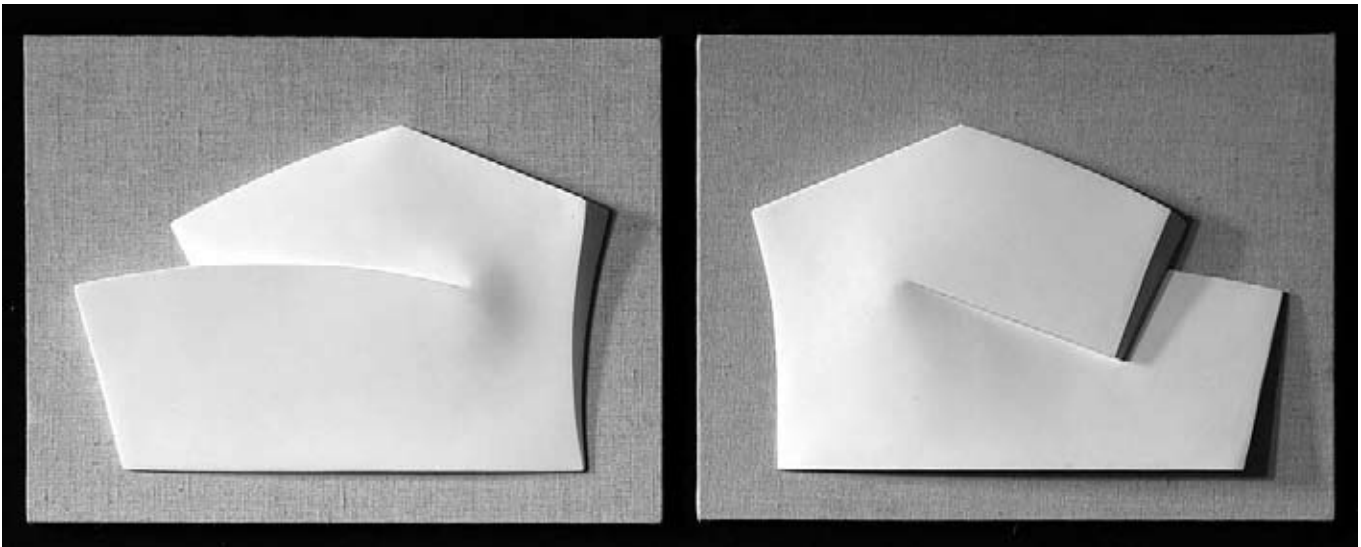

utalásokkal – „pörgeti fel” fantasztikus formációvá eme romantikusan kunkorodó szörzeményt.

Dienes Gyula könnyed hangulatú, tájijletésű akvarelljeivel jelentkezett. A *Vízpart* a két elem (föld-víz) találkozását (örök téma) próbálja újraértelmezni. Az előtérben „tekerő” vastag ág, mint valami cezúra, osztja ketté a kép síkját. A pointilista technikával készült, piros-kék festékfoltokból összeálló mű, az *Őszi szél* a természeti erők küzdelmét jeleníti meg, a fa ellenállását a vihar pusztító tépázásának. Oraveczi Viktória festői előadásmódja továbbra is a széles ecsetvonásokból kibomló látomásos figurativitás. A *Ringispil Párizsban* valódi zsánerkép, „vidámpark-hangulat”, aggódva figyelő szülők, lovon feszítő gyermek. A tengeren suhanó „dőlt vitorlája” már valóban inkább szürreális jelenés, mint realitás.

Tánczos György – Pinczehelyi Sándor tanítványaként – keresi azt a kifejező formát, amely részben kötődik a mester kiérlelt (és többszörösen variált, megújított) képi világához, de el is akar szakadni tőle. A fotórealizmus „lágym” (szoft) értelmezésében – ami a formák elnagyolt, széles ecsetvonásokkal felvitt megjelenítésére vonatkozik –, a tanítványnak még egy „újdonsága” figyelhető meg. Míg Pinczehelyi a személyes történeteket emblematikus jelformációvá transzponálta, addig Tánczos György megmarad a személyes szférában, sőt, az elvont történelmi tudást is, a családi tradícióból merítve, ebbe a személyes, szenzuális szférába vonja be. Számára a kisgyerek a fürdőkádban (*Hahó I-II.*) és a nagyapa frontfotós csoportképe azonos dimenzióban jelenik meg, az emlékezet derengő síkján, ennyiben kapcsolódik Fehér László korai korszakához, amikor a családi háttér, a köznapi szféra adta a kiindulópontot, amely sajátos, kelet-európai toposzá vált a megjelenítés többlete, rejtett jelentésrétegének kódolása folytán. Tánczos György képeiből egyelőre hiányzik ez a „többlet”, de van esélye – tehetsége és élményanyaga –, hogy behatoljon ebbe a különleges szférába.

Balogh István Péter az évtizedek folyamán jellegzetes alkotójává vált a nyugat-dunántúli képzőművészeti életnek. Annak ellenére, hogy Budapesten született, az Őrségben, Veleméren talált otthonra, itt készülnek, részben a táj ihletéséből, érzékeny, lírai, pazar színvilágú tájképei, és különleges hangulatokat, érzelmeket, gondolatokat megjelenítő, szimbolikus-szürrealisztikus kompozíciói. Gyakorirésztvevője és kiállítója a nagykanizsai Ludvig-művésztelepnek, több helyütt is találkozhattak műveivel Zalaiban, többek közt a Balatoni Múzeumban. A Vitrinhez való csatlakozása mindenképpen nyeresége az egerszegi társaságnak, s azt is jelzi, szükség van valamiféle csoportlétre, összetartozásra. Ezúttal két képét adta be a tárlatra, egy sárgás és egy kékes tónusú festményét. A *Körforgás* sárga valórjeinek előtérben misztikus táncjelenet alakjai bontakoznak ki, mintegy utalva az élet és természet ismétlődő, nagy színjátékára. A *Nyár este volt* szembesülés az idő múlásával: egy öreg

női arc – kisvárosi díszletek között – előtt idéződnek fel az elmúlt szerelmek extatikus pillanatai. Balogh István Péter jelzésszerű, mégis karaktereket előhívó figurativitásával és a színhangulatok mesteri teremtésével, ha nem is új utakat jár, de képes élményt adni, gyönyörködtetni. És ez nem kevés!

Ágh (Töttő) Edit szintén a látomásos figurativitás jegyében alkotja tompa, pasztelles színvilágú, feketés-zöldes-szürkés árnyalatokban gazdag, grafikai elemekkel, kontúrokkal „áttört”, igényes festményeit. Az *Elmúlt évek* „révedező” hangulatot áraszt, az időben előtűnő jelenetek, az élet képei – a kezdettől a végig – úgy sorakoznak fel, mint a kártyalapok, a Nagy Kézben. A báli forgatagot ábrázoló *Hölgyválasz*, melyen a táncolók, nők és férfiak kezeinek összefűződő mozdulatsora válik sodró-örvénylő formációvá, ennél is többre vállalkozik. A hölgyek legszebbike egy öreg, gnómszerű alakot szólít táncba, akinek meglepetése, elhárító-védekező gesztusai jól felismerhetők. „A szépség és szörnyeteg” motívumát felvillantó kompozíció – narrativitása ellenére – hatásosabb lehetne, ha nem erre a kissé didaktikus szituációra volna kihegyezve.

A jelképes tárgyiasság és a „foszlékony” valóságábrázolás mestere Bedő Sándor. Élénk, dekoratív, tiszta színei, diffúz, kissé szabálytalan kompozíciói a fantasztikum, az álomszerű lét dimenziójából, tartományából kerülnek a „felszínre”, a táblakép síkjára. Mulatságosan végzetes a *Párbaj* két, „összetapadt” kékes-barnás figurája, míg a *Madarak* áramvonalas teste belefűrődik a levegő kékségébe. A festő korpusz-sorozatának egy újabb darabját is kiállította, amely már az érzéki megjelenítés helyett egy szenvedő, „könnyező” mértani alakzatot, háttérben a misztikus hallal, vetít élénk.

Nemes László három, erőteljes, megszólító színvilágú képe erőssége volt a kiállításnak. A *Katarzis* a vörös

számtalan árnyalatát vonultatja fel, hogy a megtisztító-felszabadító élmény érzelmi intenzitását érzékeltesse. A *Virágok* szintén áttételes mű: nem az érzéki látványt, hanem a festői benyomást, „átírást” akarja közvetíteni, néhány jelzésszerű utalással a valóságra. A *Zene és tér* ugyancsak arról az effektusról ad vizuális képet, amelyet a hangok szétáradása kelt a szubjektumban. Nemes képeit nem könnyű értelmezni, viszont a félabsztrakt formációk szinte „életre kelnek”, a bravúrosan felvitt, kikevert színgazdagság dinamikája nyomán.

Karner László makacsul kitart leegyszerűsítő, mitikus-archaizáló kifejezőmódja mellett. Néhány ősi, jelszerű formáció erőteljes megjelenítésével kíván hatni a szemlélőre. Színvilága is egyszerűnek tűnik, pedig jobban odafigyelve, a *Jelek* nagy, barna felülete is finom árnyalatokból áll össze. S a felület fakturális megmunkálása, karcolása, a festék rétegeinek halmozása, felgyűrődése, plaszticitása szintén szerves része módszerének. Az említett festmény sajátos, monumentalitást sugárzó mintázattá áll össze, a „jel a jelben” hullámzó íveinek egymásba hatolásától. Az *Érintkezés* is roppant egyszerű, két egymás mellé helyezett (kék) kör súrlódása, roncsolása próbálja vizuálissá tenni az elvont fogalmat. Azt kell mondanunk: nem sikertelenül. A felületen szétfutó karcolások, vonalak, szerkezetek olyan többletjelentést indukálnak, mely értelmezi a konfliktusos „kettősséget”. Budaházi Tibor szintén a jelek „érzékiesítésének” mestere, ám ezúttal két derűs hangulatú tájképet adott be, kontrasztját olykor komor és súlyos történelmi jelentéseket hordozó műveinek (*Táj, Nedves táj*). A Szombathelyi Képtárban rendezett pályáattétekintő tárlatával külön foglalkozunk. Borbás Helga *Női torzójából* az „antiművészet” iránti elkötelezettsége sugárzik. A kép töredékességével, „hiányával” – rendkívül áttételesen utal a klasszikus

Cseh Róbert:
Figura I-II.

formációra, tulajdonképpen annak blaszfémikus, csúfondáros (provokatív) megjelenítése. Viszont az *Egy kép a szélnek* mutatja a fiatal képzőművész nagyszerű festői kvalitásait. A kékes-szürkés árnyalatok által tagolt felületen – mely rendkívül finom ecsetnyomokból áll össze –, fehér (fény)rajzolatok cikáznak, sajátos dinamikát, feszültséget kelteve ebben a tömörszerű nyugalomban. Németh Klára – zománcképek és finom akvarellek után – kísérletező időszakát éli. Korábbi képein is feltűnt a zenei hatások transzponálása, ritmikus formációk elrendezésével, bestiáriumnak „szörnyecskéi” is kis négyzetekbe szerkesztve (zárva) jelentek meg. Most színes négyzetek (gyöngy?)sorát festi sajátos hullámzó alakzatokba, az újabban használt akvarell technikával. A cím – *Gamma sugarak* – utalhat az ismert amerikai filmre, de itt inkább a játékos színvariációk öröme jelenik meg. Reméljük, az analízáló, geometrizáló korszakot egy új szintézis követi majd.

Mielőtt rátérnék a szobrok, plasztikák változatos anyagára, meg kell említeni a szobrász Fischer György remek, tizenkét darabból álló rajzsorozatát, amely hű „leképezése” plasztikai világának. A szobrász jól ismert, karakteres módszere: az aránytalanítás a kifejezés érdekében. A túlzó, gyakran groteszk testformák, elnyúlt karok-lábak, fejek, eleve torzónak mintázott alakok-

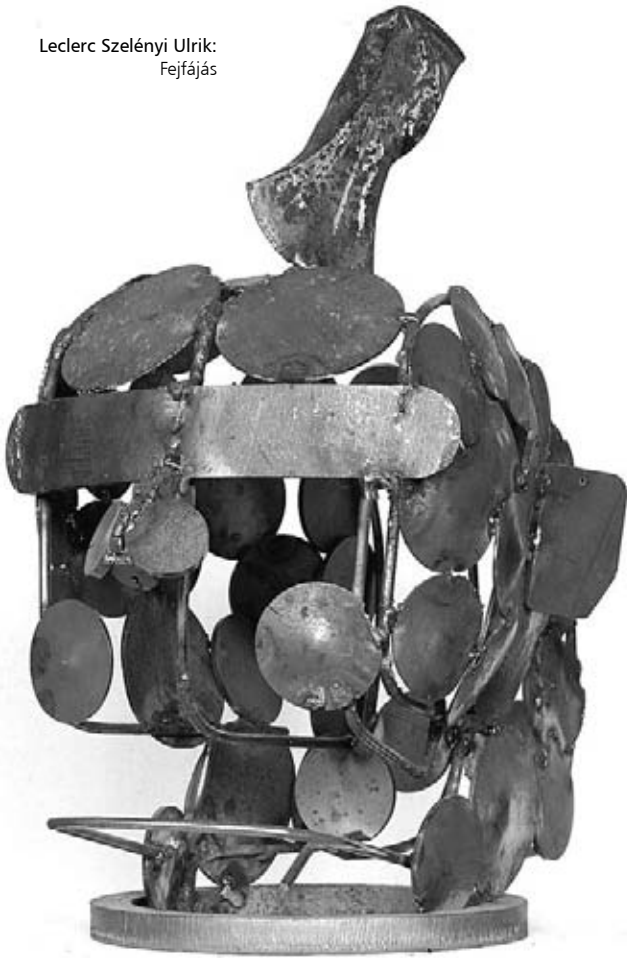
Horváth László:
Memento

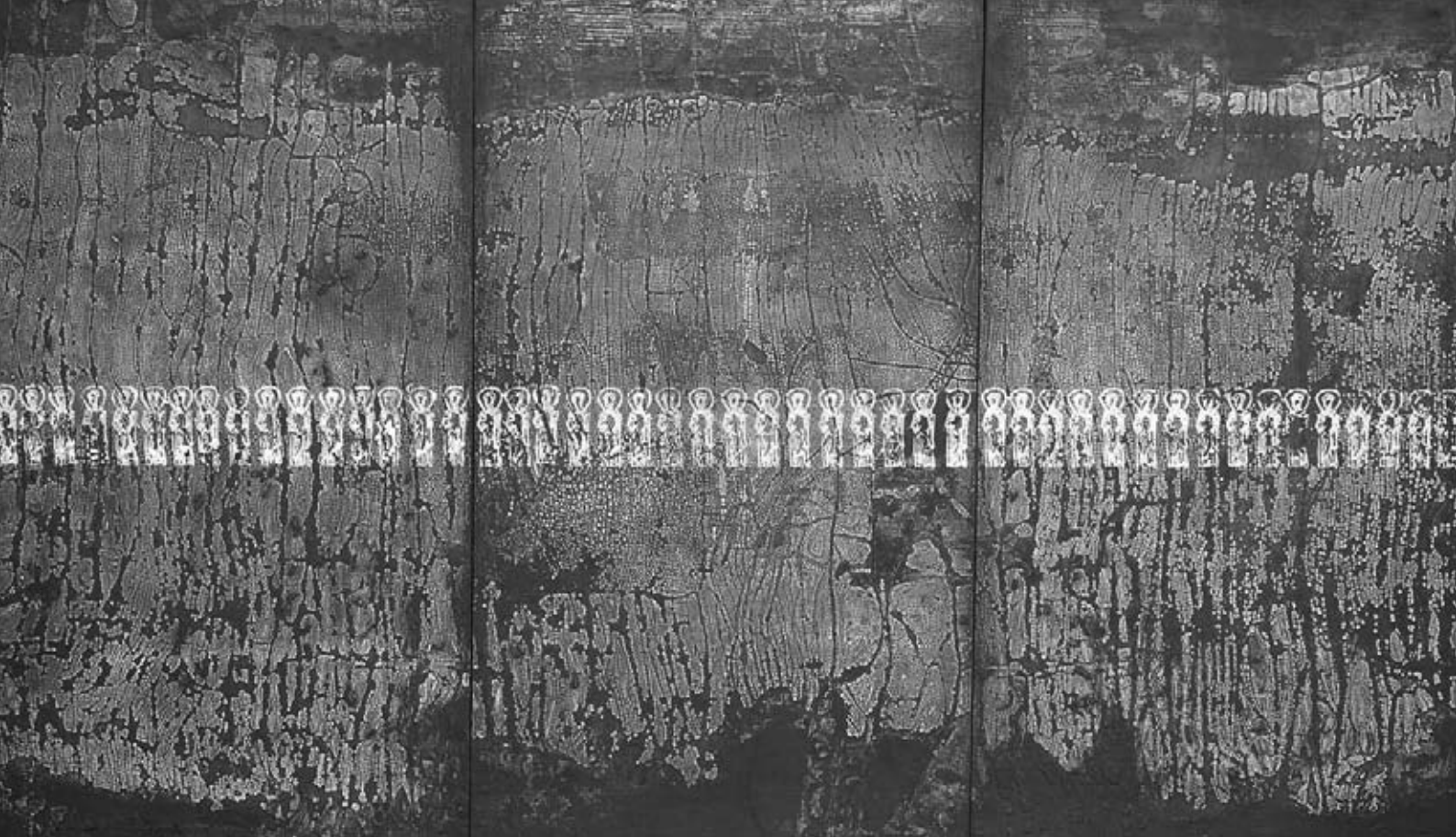
alakzatok, „beszédese” mozdulatok, pózok, szituációk – ez így együtt kiérlelt, egyéni szemléletű kortárs szobrászati teljesítmény. Ezek a jegyek ceruzarajzain is természetes könnyedséggel jelennek meg, amiből kitűnik: a szobrász grafikusként is megállja a helyét. (Bizonyítják ezt a több rangos galéria kollekciójában is feltűnő Fischer-rajzok.) A szobrászok remek anyagát érdemes Farkas Ferenc műveivel kezdeni. Az expresszív figurativitás jeles képviselője ezúttal sem tagadta meg magát: gondolatilag igényes, történelmileg hiteles bronzszobrokat állított ki a tárlaton. A *strázsa* a középkori magyar vitéznek állít emléket, aki kardját markolva kész a harcra, a *Humanisták* a kor gondolkodóinak szellemi tartását, vitázó kedvét örökíti meg. A *Maulbertsch* pedig a Zalában is sokat dolgozó barokk mester alakját állítja eléink. A szobrászművész a legszélesebb skálán dolgozik: készít köztéri műveket, kisplasztikákat, érmekeket. Minden műfajban sikeresnek mondható, mind a szakma, mind a közönség szívesen fogadja munkáit. A meggyőző mintázás, a lényegi személyiségvonásokat tükröző arckifejezés, az érzéken részletgazdag felület egyaránt értéke sokoldalú tevékenységének. Művészportré-sorozatára – mely Michelangelótól, Dürertől Schieléig, Giacomettiig terjed – egyszerre hódolat a mesterek előtt, és stílusuk felidézése-újraértelmezése, a karakterükbe való belekomponálása. Szabolcs Péter, az idősebb generáció alkotója, hasonló felfogásban dolgozik. A figurativitás elkötelezettjeként pontosságra, a téma teljes körű, érzéki-gondolati kibontására törekszik. Munkáira jellemző a groteszk szituációk, szinte poénszerű bemutatása, „tálatása”. A *Kultúra harcosa* mindenképpen e körbe tartozik. A ruhátlan férfialak lába előtt felfordított sisak(ja), szemmel láthatóan a koldulás eszköze. A kompozícióból áradó kegyetlen gúny sohasem volt aktuálisabb, mint napjainkban. A *tudós* könyvet olvasó alakja kissé közhelyesre sikerült, de a műből áradó komolyság, a görög szobrászati mintákra, „előképekre” való utalás mégis emlékeztetessé teszi. Béres János esetében a figurativitás szurreális elemekkel kombinálódik. A hihetetlenül látványos, anatómiailag pontos mintázás arra szolgál, hogy hihetővé tegye a hihetlent. A *Csillag* (egyszarvú) akár krisztusi jelképnek is tekinthető, a *Fehér éjszaka* – gyönyörűen faragott, fehér márványszobor – esetében elszabadul a fantázia, és egy rovartestű női lény (lány) siklik a „jégen”. Zavarba ejtő mű, de mégis megragadó. Hasonlóan az *Art(e)* miss címűhöz, mely esetében a finom, női formákkal vegyített rovartest, mint valami termékenység istennő áll előttünk, végletesen felnagyított potrohával. Béres János – újabb művei alapján – kétségtelenül érett, erőteljes szobrászművésszé vált, reméljük, a sikereit értékelő szakmai elismerés újabb teljesítményekre ösztönzi. Koplár Katalin három, erotikus-ironikus reliefet állított ki. A *Lébját kúra* és *Az a fránya káposzta evés* női torzói a nőiség modern idolkáinak ironikus fricskája. A *Yo-yo-*

efektus-on pedig a könnyed, játék papírgolyó „márvány” golyóvá súlyosul egy „fekete kézben”. Horváth László is következetesen építi tovább minimalista, jelképekké csupasztított plasztikai világát. Mindhárom kiállított műve (*Lelet*, *Mementó*, *Tört-fal*) az ősi, elsüllyedt rétegekből felszínre kerülő, több módon is értelmezhető tárgyak körébe sorolható. A *Lelet* emberi arcot sejtető vonásokkal szólít meg, a *Mementó* két, egymásba fonódott karikája a történelem „ördöglakataja”, míg a *Tört-fal* a rés, a hiány, a pusztulás, a folytonosság megszakadásának fura emlékműve. Ebbe a körbe kell számítani a fiatal, helyét és kifejezési formáját kereső Cseh Róbertet is. Jó néhány éve, szívósan dolgozva, nonfiguratív plasztikáival vétette észre magát. Friss, eredeti szemlélet, változatos (nem szokványos pl. műanyag) használat jellemzi műveit. A geometrizálás nála nem rideg-hideg szellemi művelet, hanem a szabályosságtól eltérített, finoman eltorzított, eldeformált tárgyak lírájának felmutatása. Ez a paradoxon ébreszt feszültséget, kölcsönöz dinamikát, „lendületet” alakzatainak. Újabban – néha így egyszerűbb, gyorsabb,

vagy a „képesség” készletésként – nagy, tagolt, formációkat fest fekete-szürkésfehér árnyalatokkal. A kiállításon bemutatott munkája (Figura I-II.) Jovánovics György gipsz kompozícióra emlékeztet. A férfi és női princípium jelzészerű, lágyan ívelő, bevágásokkal formált kettős alakzata plasztikai tehetségének meggyőző bizonyítéka. Németh János két szép, lényegre koncentráló, érdeleműs, vörös agyagmázás kerámia munkája hagyományos témát állít elénk, a maga összetéveszthetetlenül egyéni felfogásában. A népi ihletés és a modern groteszk szemlélet ötvözete mindkét alkotás. A *Várakozás* ablakban álló idős, fejkendős nőalakja az anyai szeretet, az otthon biztonságának szimbóluma, míg az *Úton* a bibliai motívum – az Egyiptomba menekülés – egyik kedves-naiv, anya-gyermekével szobor variációja. Págyi Zsóka *Mesebeli város* című mázas kerámiareliefe meggyőző, érdekes munka. (Kár, hogy csak magában áll.) Akár csak Nagy Szilvia tűzzománc *Breviárium*a. A szoboranyag kétségkívül legerősebb, meglepetést keltő kollekcióját Leclerc-Szelényi Ulrik állította ki. A mezőgazdasági eszközökből „építkező”, rurális avantgárd jegyében alkotó (autodidakta) szobrász egyre jobban magára talál. A gépi hulladékból, eldobott szerszámrészekből „konstruált”, mobilszerű alakzatai Lois Viktor vagy Kodolányi László munkáira emlékeztetnek, de megvan a saját, egyéni karakterük. A *Fejfájás* (a koponyába hasító balta) kissé direkt címet kapott, akár görög harcoss is lehetne, de így is szellemesen megoldott. A *Madár* viszont elbűvölő, mert a kecses madártest súlyos vas darabokból áll össze. A legmeghökentőbb mű a *Gondolkodó*; néhány ügyesen összeforrasztott szerszámdarab, egy motorbicikli benzintankja és máris előttünk áll egy Rodin-parafraíz, egy rurális-kedves, rovarszerű fém(cson)t váz formáció, az ismert, elmélyült pózban. A kuporgó fémember humort fakasztó hatásának nehéz ellenállni. A Vitrin csoportjában tömörült művészek – most már nyugodtan állítható – új szint hoztak a zalai és a tágabb vidék képzőművészeti életébe. Külön és együtt is színvonalas produkciókra képesek, s talán a kiadványozás, a katalógusok készülése is hozzájárul a további ismertséghez, a kapcsolatok teremtéséhez. A márciusi krosnói kiállítás vagy a bemutatkozás a szigligeti alkotóház „Sziget-Liget-Akadémia” kiállítótermében – amelyben folyamatosan számítanak a Vitrin Egyesület közreműködésére – máris új lehetőségeket teremtett. Szerveződik egy újabb ljubljani kiállítás, s a közeljövőben több nyugat-dunántúli galériában is láthatóak lesznek a Vitrin tagjaink művei. Itt, a határok mentén, az Unió elvárásai által is körvonalazódó kulturális régióban, a képzőművészet nyelve a legősibb, legegyszerűbb kommunikáció, nem kell fordítani, s az európai modernitás stílusáramlatai szinte mindenütt összehozzák a művészeket és a közönséget, a kölcsönös kíváncsiság és megértés jegyében.

Leclerc Szelényi Ulrik:
Fejfájás

Novotny Tihamér

A festett lírai emlékezés, emlékkeltés
és elmélkedés jelhalmozó emlékművei (újra s tovább)
Budaházi Tibor művészetéről (megint)

Pro primo: az *emlékezés* olyan, mint egy nagy ívű hálövetés, amelynek örökkön málló hálóvonás az eredménye. Bővebben kifejtve. A reménylett, jelképes halfogás elhajítva szétterülő, repülő koordinátahálóját, hálószerű összekapaszkodását, majd lassan ereszkedő, lyukacsos alámerülését múló időnk folyamatain hajózva, bolyongva, tudattengereink mélyéig hatolva igyekszünk figyelemmel kísérrni, majd innen törekszünk a felszínre húzni ezt a súlyoktól nehezülő, terhektől feszülő, szakadozó, foszladozó hálót, hogy a csillámló habok tetején táncolva megláthassuk végre a művelet mindig elillanni kész, látszólag mindig megragadható, ám a valóságban mindig megfoghatatlan eredményét.

Pro secundo: az *emlékkeltés* mindig jelfelmutatás és jelismérlés. Olyan művelet, amelynek számain az egyben és az ezeregyszer ismételt egy végtelenbe futtatásában kell keresnünk. Így ennek lényege az „1 + (n x 1)” képletben realizálható.

Pro tertio: az *elmélkedés* a gondolkodás azon

utópisztikus vonása, amellyel megpróbálunk összhangot teremteni az emlékezés, az emlékkeltés és a jelenvalóság megfoghatónak ítélt és megfoghatatlannak vélt tényei és jelenségei között.

... „Hej, halászok, halászok, mit fogott a hálótok?” ...

... „Nem fogott az egyebet”, Budaházi képeket...

Hát, nézzük először a „lekapart” ténypikkelyeket! Budaházi Tibor 1954-ben született az erdélyi Kőszegremetén. Középfokú tanulmányait szatmárnémeti Képzőművészeti Gimnáziumban végezte, majd Magyarországra telepedése után, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola rajz szakán szerzett diplomát. 1986-tól Zalaegerszegen él és dolgozik. Tagja többek között a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Festők Társaságának és a Magyar Papírművészeti Társaságnak. Egyéni és csoportos tárlatok során megfordult már sok magyarországi és számos külföldi

kiállítóhelyen. Több elismerés tulajdonosa, amelyek közül talán a legfontosabbak: régiójának az ún. Vajda Lajos-díja 1999-ben; a Magyar Grafikáért Alapítvány díja 2000-ben; a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának díja 2001-ben; a IV. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés díja 2008-ban. Jelen pillanatban pedagógusként keresi a kenyerét egy Mindszenty Józsefről elkeresztelt zalaegerszegi katolikus iskolában...

Ha jellemezni akarnám őt, azt kellene mondanom, hogy Budaházi Tibor a megszokottnál talán egy kissé titokzatosabb, rejtőzködőbb, nehezebben megfejthetőbb ember, mint mások, mert mindig csak félig feltáruló a személye, a személyisége. Lényének egyik fele áttetsző, mint a tiszta víz vagy az üveg, másik fele pedig, mint a sötét szurok, áthatolhatatlanul fekete.

Ugyanakkor lelki tartalmakban és municiókban igen gazdag alkotószemélyiség. Egyszerre nyílt és zárkózott, szétnyíló mezőkre szaladó és szakadékos völgyekbe húzódnó lény egy olyan emberé, aki újra és újra bámulatra méltó fizikai és szellemi energiákat képes mozgósítani és működtetni céljai elérése érdekében...

Valószínű, hogy életrajzi mozzanatokkal is magyarázható (pl. nem mellékes tény, hogy édesapja észak-erdélyi tanító volt!) az a zsigeri szeretet, amellyel a magyar és az egyetemes irodalom, történelem és kultúra felé fordult és fordul. Célratörőbben fogalmazva, leginkább a beszédes

származási hely „historizáló-históriai” szelleme határozta és határozza meg rögeszmés érdeklődést a kézírásos kultúrák nagybecsű és hétköznapi tárgyai és jelenségei iránt. Tehát mint képzőművészek az írásos képek, a kézzel rótt vagy rajzolt, illetve a nyomtatásban terjesztett könyvritkaságok, a különféle személyes feljegyzéseket tartalmazó kemény- vagy puhaborítás, kockás és vonalas családi füzetek, a zsinórral átkötött, kopottas iratsomagok, és a megsárgult, összehengergetett cirkalmas oklevelek és okmányok, az ódon kódexlapok, az avittas, faragott faládikákban rétegződő, sűrűsödő privát történelem borítékítkai, a szakadozó, feslő, töredező levélpapírokról felkelthető emlékezetszilánkok jelentik a kiindulási pontokat, a forrásvidékeket, a kutatási és megvizsgálandó területeket.

Úgy gondolom, hogy ez az érdeklődés egy tipikus, teljességgel *kisebbségi* alapokon álló értelmiségi szemléletnek felelt meg abban az ún. erőszakosan románosító Ceaușescu-i érában. Azonban más perspektívából vagy oldalról nézve a helyzetet, élete és munkássága bizonyos értelemben ma is ugyanennek az életérzésnek és létformának a fordított, azaz *többségi* (!) alapállásból történő folytatásaként értelmezhető.

Ez tehát az ő *itt* és *ott*-ja, *itt* és *most*-ja, *itt* és *mást*-ja, irányelve és építkezése. Előbányászni, felkutatni, létrehozni, kifejezni, közölni valami olyasmit, ami az alkotóelmében, a fejben, mint többszörös emlékréteg,

mint képlékeny időképzet már vagy még (!) készen áll a vizualizálható közvetíthetőségre. Előkaparni, kivakarni, ledörzsölni, feltépdesni, felmutatni, feltárni, lepucolni, átvilágítani, összerakni, újraalkotni, hozzáadni, visszaidézni az emlékezetből, a kultúrtörténeti hagyományból azokat az üledékrétegeket, amelyeket befedett, eltakart, elhomályosított, szétmárt, szétmállasztott az idő és a feledés.

A roncsolás és a roncsoltság, a töredezettség és a kiegészítés folyamatelemző, történetteremtő és történelemidéző, posztmodern esztétikája ez! Ahol a múlt levedlett, áttetsző kígyóbőreinek töredékeiből, többszörösen felhasznált „palimpszesztjeiből” épül fel egy olyan világ, amely a „romlás virágaival”, a dolgok állandó és folyamatos entrópiáival emlékeztet bennünket az egykor volt szépséges és *legendás aranykor*, az *aurea aetas* valamelyikére.

Budaházi Tibor átélkesült és átszellemült, szakrális elődeit a középkori névtelen illuminátorokban és iniciáléfestőkben, a kódexmásoló szerzetesekben, profán előképeit pedig többek között a francia újrealizmus azon „plakátosaiban” fedezhetjük fel, mint például Mimmo Rotella, Raymond Hains, Jacques Villeglé, Francois Dufren és Gil Wolman, akik igazi plakáttöredékeket, városi üzenetrögöket, megszagotott és letépdesett információk üledékrétegeket, „verista” falragaszokat gyűjtögettek, s „fejlesztettek”, roncsoltak tovább. Majd be is vitték azokat és fonákjaikat műtárgyak gyanánt a *neodadaista* és *újrealista* szellemiségű galériákba.

Vagy fellelhetjük ennek elképesztően gazdag párhuzamait és rokonlelkű megnyilatkozásait M. Novák András festett-ragasztott, kollázsolt képeiben, illetve Frey Krisztián vagy Lakner László gesztus-írással festményeiben, és egy átszellemültebb, spiritualizáltabb változatát például a román Ion Bitzan újrarajzolt, újrafestett és újraértelmezett középkori „tulajdonjogi dokumentumaiban” is.

De hasonló viszonyítási pontként emlegethetnénk a Marosvásárhelyen élő kortárs, Szabó Zoltán Judóka az emberi agy, a koponya, a Szent Korona, a székely kapu vagy a Kárpát-medence összefogó, befogadó formáira, „leit-motívumaira” épülő, a rajz, a gondolatjegyzetelés, a festés, a kollázs, a montázs és a frottázs technikáját egyszerre használó, töredékmotívumokból leülepedő, összerendeződő koncepciózus műtárgyait és installációit, amelyek egy modern önazonosság-tudat korszerű képzőművészeti megfogalmazásai is egyben. A példákat sorolhatnánk...

[Érdekes művészettörténeti adalék, hogy éppen Romániában, a Bukaresti Építészeti Egyetem Kiállítótermében rendezték meg, 1980-ban azt a képzőművészeti seregszemlét (*Sciereea* címmel), amely a vizualitás és az írás, pontosabban a szó szoros értelmében veendő *írás-kép* kortárs jelenségeivel, mint például a kép-kottairás, képvész, gesztus és kalligráfia, konceptuális szövegalkalmazás, valamint az individuális mitológiák jelépítő nyomhagyásainak és nyomteremtéseinek stb. problémáival foglalkozott. Nem véletlen, hogy ennek a demonstrációnak az egyik hasonló szellemiségben alkotó művésze és résztvevője, a szintén Magyarországra telepedő Butak András volt. Budaházi Tibor művészete tehát (legalábbis látszólag!) az egyik szálon ide is köthető.

Tudomásom szerint a (jel) írás és a (festői) rétegzettség, a betű, a szöveg és a kép, a kollázs-dekollázs, a tépés-kaparás, a szakítás-vakarás, a dörzsölés-vésés jelenségeit körültekintően, országos jelleggel feltérképező kezdeményezés Magyarországon még nem történt. Kivételt képeznek a Magyar Festők Társasága által szervezett *Kollázs '98*; *Betű a képben – Paul Klee emlékezte*, 1999; *Magyar kollázs*, 2004; vagy a Papírművészeti Társaság által szervezett kiállítások (*Papír, anyag, felület, tömeg*, 2001; *„Emlék”*, 2003). Természetesen ezeken a tárlatokon Budaházi Tibor

is részt vett, ami többszörösen is igazolja és kirajzolja működésének területét és műfajainak határait.]

Budaházi Tibor azonban grafikus-, szobrász- és objektművészeti tevékenysége mellett elsősorban festő, sokszor borongós, melankolikus, mély lírai hangulatokkal, szent érzületektől, meditatív átszellemültségektől megszállottan, megáldottan. Festészetében a *kontamináció*, azaz az összekeverés, a vegyítés, a beszennyezés mozzanata egyszerre jelentkezik a teremtés, az új aspektusok, látványok, arculatok, felületek létrehozásával. A rendezetlenség, a szétszórtság, a bomlás természete az összevarrás, az összeforrasztás, a megóvás, a hozzáadás, a kiegészítés, a helyrehozás, a megörökítés eszméjével. Az idézés-technika az egyéni meglátással, a „*kimerülés művészete*” a feltöltődés, a kiemelés artistikumával, a véletlenszerű rátalálás mozzanata az életre keltő beleélés, az azonosulás vágyával.

Megfigyelhetjük, hogy művei néhány alaptéma köré csoportosulnak.

Úgymint:

- pseudo-kézírásos levél-, okmány-, kódex- és ikontörödékek szubjektív megjelenítése;
- régészeti feltárásokra, festmény- vagy tárgyre Restaurálási műveletekre utaló vagy emlékeztető felületrétegek létrehozása;
- nevesítetlen absztrakt expresszionista kompozíciók pasztózan konkrét megfestése;
- jelkiemelések (például latin, görög, kettős és András-kereszt, vagy „X” motívum, háromszög, /piramis/, négyzet, kör, /henger/, ellipszis) hangsúlyteremtő, rámutató alkalmazása;
- ismétlődő felület-, terület- vagy vonalstruktúrák (például csíkozás, vonalkázás, négyzethálózás, tárgyberagasztás) konstruálása.

Ezek a témák, valamint eszköz-, index-, ikon- és szimbólumrendszerek természetesen egymással is kereszteződnek, variálódnak, és egy kimeríthetetlen, végtelenül gazdag rétegvilágot alkotnak.

Szerszámait, technikai leleményeit, anyagait tehát egyetlen cél, a rétegződés elérésének érdekében veti be. Műveleteivel persze – mint például a lazúros színfelületképzés, festékanyag-felhordás, folthatóság, bőrsődés, repedeztetés, törlés, be- és visszadörzsölés, meghagyás, lefedés, átfestés, beragasztás, visszakaparás, ráírás, roncsolás, karcolás, lenyomatképzés, aranyozás, lazúrozás, léptékváltás – az érzéki rétegződés fogalmának néhány új színimáját is létrehozza. Például üledékesség, töredezettség, transzparencia hatás, áttetszőség, átlátszóság stb.

Maga a rétegződés viszont a felaprózható, mégis végtelen időnek, a bekövetkezett, az eltelt, a telő, a beteljesülő, a tárgyán dolgozó, az ítélező időnek, az emberi történelemnek és az isteni igazságnak, az égi és földi „szerelemnek”, a mulandóságnak és az örökkévalóságnak a fizikai, az esszenciális és az esztétikai képzettársítása. Ettől a megjelenített kettősségtől, ettől a rafinált dichotómiától olyan szépek, olyan megkapóan szomorúak és hősiekek, olyan hiábavalóan magasztosak, fenségesek és tanulságosak képei.

Festményeinek, grafikáinak és (könyv) objektjeinek, terméveinek egyszerre anyagszerű és spirituális történetei, történései, materiális igazsagai és lelki tanulságai, tárgyszerű konkrétumai és érzelmi következményei vannak! A festékanyagok bőrrétegei, a motívum- és a kalligrafikus írástörödékek, a beragasztott, s csak itt-ott olvasható újságpapír fragmentumok, a sejtetésbe burkolódzó ember(kéz)jegyek, a fényként vagy árnyékként előszivárgó szellemképek és a valószerű, mitizálható formaképződmények írják, mondják, vizualizálják és vizionálják ezt a történetet. Vagyis a művész belsővé tett, s ennek következményeként a lélek mélyrétegeiből felszínre szökő, s a tudattalan feneketlen tengeréből szigetként kiemelkedő érzelmi és mikro-képei színezik oly megkapóvá ezt a kikristályosodó, visszahívhatatlan éntörténetet.

Az időfolyamat kitágul, múlt, jelen és jövő találkozik, munkálkodik a művekben és a műveken. S az alkotások leginkább az elvonatkoztatás nyelvén szólnak meg. Mesélnek magáról Budaházi Tiborról, az ősről, a történelem sodrába került hétköznapi emberi sorsokról. Beszélnek írásjelekben és jelképekben fogalmazott őselemkről (Földről, Vízről, Tűzről és Levegőről). Kalligrafálnak imádságokról, szimbólumokba csomagolt szentháromságos Istenről (Atyáról, Fiúról és Szentlélekről). Vallanak az emberi élet leglényegesebb titkairól... s a töredezett, esendő mivoltában is megmaradni igyekvő, szenvedő magyar kultúráról, az Ómagyar Mária-síralomról, (...), a „Népek Krisztusa, Magyarország”-ról (...), és Jan Palachról, Bauer Sándorról és Moyses Mártonról...

Mert nála a mű: jelhalmozó emlékmű: az emlékezés, az emlékkeltés és az elmélkedés (szent) hármassága...

Íme tehát az 55 éves Budaházi Tibor képzőművész kísérletműve a Szombathelyi Képtárban (2009. január 29 – március 1.) Dr. Gálig Zoltán irányításával megrendezve: 151 mű (táblaképek, egyedi grafikák, objektok, könyvtárgyak, pecsét- és termévek) az 1985-2009 közötti időszak terméséből válogatva...

Kostyál László

TENDENCIÁK 2009

A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének kiállítása a Balatoni Múzeumban

Talán az egykori Balatoni Tárlatok is mintául szolgálhattak a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége ama törekvésének, hogy a Balaton-part egyik legfrekvenciáltabb kiállítóhelyén, a Balatoni Múzeumban tagjai munkáiból rendezett festészeti tárlatot a későbbiekben biennáléként tervezni rendszeresíteni, és nemzetközivé bővíteni. Pontosabban a tagok – ezen belül a festő szakosztály – egy részének anyagáról van szó, hisz a harmincnegyzet kiállító művész a tagságnak csupán szűk tíz százaléka, a szervezők (Miskei László és Haraszi László) szándéka szerint azonban reprezentáns tíz százaléka. És valóban: két Kossuth- és tizenhat Munkácsy-díjas alkotót, Erdemes és Kiváló Művészeket vonultat fel a tárlat, melynek fajsúlyát a különböző címbirtokos résztvevők magas száma is bizonyítja. Habár a Szövetség ma mást jelent a művészeti életben, mint kéthárom évtizeddel ezelőtt – amikor tagjai kiválasztottak és elismerten is a szakma elit klubjához tartozónak érezhették magukat –, a kiállítás bizonyos értelemben ma is a magyar képzőművészeti élet krémjének megnyilvánulása, üzenete ezért különös hangsúlyt kap.

Éppen ezért a tárlat bemutatása kapcsán nem azt tartom elsődleges fontosságúnak, hogy a kiállított alkotások által képviselt kortárs trendeket vegyem górcső alá, bár természetesen ez sem lenne érdektelen. A jelen esetben azonban inkább azokra a közös vonásokra koncentrálok, amelyek a kiállítás arculatát megteremtik (végső soron ezek is egyfajta tendenciák), s amelyek összességükben a tárlat üzenetét hordozzák. Készséggel elismerem, hogy ezek némileg önkényesen kiemelt jellegzetességek, s azt is, hogy nem vonatkoztathatók valamennyi alkotóra, illetve alkotásra, de mégis alkalmasnak tűnnek az anyag egészére vonatkozó következtetések levonására, s ezt

továbbszöve bizonyos mértékű általánosításra is. Óva intek persze attól, hogy a konklúziókat túlzottan konkrét jelentéssel, vagy akár túlzott jelentőséggel ruházzuk fel, de jelzés értékkel feltétlenül bírnak. Különösen akkor, ha hajlamosak vagyunk annak feltételezésére, hogy a megnyilatkozó művészek (vagy jó részük), mint mai magyar intellektüelek, egyetértenek André Malraux ama véleményével, mely szerint „minden ember annyit ér, amennyit a világon változtatni képes”, s így maguk is egyfajta véleménynyilvánításra törekednek, amely egy kiállítás formai-kompozicionális standardjaiból a narratíva közös elemeire vonatkozóan kiolvasható.

A tárlat első szembetűnő jegye (amint ezt több látogató meg is jegyezte) a realista-naturalista ábrázolások hiánya. Ez hosszú időn keresztül kevésbé lett volna említésre méltó, azonban az utóbbi években feltűnően megsokasodtak a látványelvű, nem ritkán fotorealista képek a kiállítóterekben. A „klasszikus” képi kánon követői többé-kevésbé egyértelműen látják a világot. Amit látnak, azt ki is mondják, sokszor szenttelenül, értékelő megnyilvánulás nélkül dokumentálva a látványt, magán a festői eszköztáron túl csupán a témaválasztással és a képalkotással orientálva a nézőt, amivel azonban éppen a kívánt hatást érik el. Az elvontabb, kódolt fogalmazásmód – amely akár látványelemeket is tartalmazhat – inkább csak sejtet, s többet bíz a kép előtt álló asszociációira. A felhasznált szimbólumok jelentős része nem általános érvényű jel, hanem valamilyen magánmitológiához tartozik, más képek esetében jelentése akár meg is változhat. A művész ilyen esetben óvakodik a kategorikus véleménynyilvánítástól, emócióit, meglátásait rejtjeles megfogalmazásban hagyja feloldódni a kompozícióban. A bonyolult, összetett, nehezen megmagyarázható valóság többféleképpen

értelmezhető megfogalmazásokat generál, és a kép belső egyensúlyát sokszor a formai jegyek hangsúlyozása felé tolja el.

A tárlaton gyakran ismétlődő elem a feszes, konstruktív jellegű kompozíció. Bizonyos mértékig tekinthetjük a rendre, kiszámíthatóságra való törekvés kivetülésének. A horizontális és vertikális képi erővonalak struktúrája az alkotó tiszta és rendezett viszonyok iránti elkötelezettségének egyfajta leképezése. A komponálásmódban megnyilvánuló vizuális szimbólum, amelynek hangsúlyos és ismétlődő jelentkezése a rendezettség és a harmónia környezetbeli hiányára hívhatja fel a figyelmet. Jelen esetben összefüggésben van egy másik kulcsfogalommal, a töredezettséggel. Jó néhány alkotás felülete összetört, elhomályosult, de szét még nem esett tükör hatását kelti. „Minden egész eltört, Minden láng csak részekben lobban...” – írta talán hasonló élményekből kiindulva Ady Endre (*Kocsi-út az éjszakában*). A valóság csupán mozaik-kockákból rakható össze, teljességében nem ismerhető meg. Ahol rend van, az látszólagos, virtuális rend, a valódi rendnek csupán fikciója, vagy egyfajta rekonstrukciója. Az összerakott darabokat a művészi akarat tartja össze, belső kohéziójuk megszűnt, önmaguktól ismét szétesnének. Egy másik asszociációs síkon az is felmerülhet, hogy a sok pozitív részecskéből nem áll össze feltétlenül pozitív egész. A jó összetevőkből kialakuló összesség eredője – Karinthy Frigyes *Barabás* c. novellájának vizuális parafrázisaként – valamilyen módon negatívba csap át.

A töredezettségben az egység hiánya nyilvánul meg, és ezt az érzést erősíti fel egy másik hiány is, nevezetesen az erőteljes színek hiánya. A tüzes koloritok többnyire energikus emóciókat takarnak, intenzív hangulati vagy érzelmi megnyilvánulást tükröznek, kisugárzásuk lényegesen jelentősebb a visszafogott színvilágú képekénél. A színek tompasága jelentést hordoz, nehezen verbalizálható, elsősorban érzelmi síkon megnyilvánuló jelentést. Valamiféle titokzatos melankóliát, a meditációra való hajlam megerősödését. A széles gesztusok elsősorban az érzelmek, a kisebb amplitúdójú, magyarázó kézmozdulatok az értelem megnyilvánulásai, s hasonlóan van ez a színhasználat esetében is. A kiállító művészek nagy részének elsődleges törekvése nem az öröm, a harag vagy a bánat kifejezése, hanem az útkeresés, a „miért”-ek megválaszolása.

A válaszkérésnek megnyilvánulása a visszavisszatérő archaizálás. A megoldás talán a múltban rejtőzik. Visszatekintve esetleg még felvehető újra az elvesztett fonál. Az egykori civilizációk vagy a közelmúlt kvázi lenyomatai tűnnek fel a képek egyikén-másikán, akár egy-egy szimbólum, akár csak egy vakolt felület formájában. A lenyomat megmaradt, de létrehozójuk már elenyészett. A helyreállított történelmi ív egyik végén a hajdani mester alkotása, a másikon a mai mester áll.

Vajon utána – utánunk – milyen lenyomat marad? Vajon a majdaniak ránk visszatekintve keresik majd az általunk meg nem lelt válaszokat? Vagy a megoldás magában a kontinuitásban rejtőzik? Az eddigiekhez hasonlóan ezután is képesek leszünk gondjaink megoldására? Talán igen. Igen, mert tudjuk, akarjuk tudni, hogy honnan érkeztünk, s éppen ennek révén nyílnak esélyünk kijelölni a további irányt is.

Persze mégis lehetséges, hogy az egykoriak tudtak valami olyat, amit mi nem ismerünk. Kultúrájuk ránk maradt, feltárva sem feltétlenül megértett lenyomatai hordozhatnak fontos információkat. Az archaizáló mentalitás többnyire bizonyos mértékig misztikumra való törekvés is. Titokzatosság, sejtelmesség lengi körül, a letűnt korok – kvázi vagy valós – rekvizitumait leképező művész a beavatott tudós szerepét is magára ölti. Egyfajta közvetítő szerep ez, a válasz forrását megmutató, s nem adekvát megfogalmazását nyújtani tudó entellektüel. Az utolsó, döntő lépés ránk marad.

A tárlaton visszatérően feltűnő motívum a – lehet ajtó vagy ablak – nyílás. Konkrét képi jel, szimbolizálhatja akár ezt a végső és legfontosabb lépést. A nyílások azonban különbözőek, az egyik esetben mintha el lenne falazva, s csupán a körvonalai jelennek meg, a másik esetben be van csukva, esetleg azonban átláthatunk rajta. Vagy minket lehet látni rajta keresztül? Mit választ el? Egyáltalán: elválaszt, vagy összeköt? „Kint” vagyunk, vagy „bent” vagyunk? Hová lehet belépni? A túoldalón sötét van, vagy világos? Várnak minket, vagy elkergetnek? Ilyen és hasonló kérdéseket vet fel a nyílás-motívum. A fal folytonosságának hiányával választási lehetőséget jelent, aminek csak az egyik „vagy”-ját ismerjük. Ha átlépünk, a bizonytalan vár. De a nyílás egyszersmind vég és kezdet jelképe is. Valami lezárul, és valami új elkezdődik. Mint ilyen, nem csupán fizikai, hanem időbeli határt is szimbolizál. Múlt és jövő határát. Ha így tekintünk rá, mondhatjuk, hogy nyílások egész során haladunk át nap mint nap. Évről évre. De *azon* a nyíláson csak egyszer lehet átlépni, akkor viszont meg *kell* tenni. A bizonytalanságot tükröző kérdés-sort megpróbálhatjuk megválaszolni, spekulálhatunk akármennyit, de a nyílás ott van, megkerülni nem lehet. A művész segít a kérdés megfogalmazásában, de a választ nem adhatja meg. Erre csak magunknak van lehetőségünk.

Mindezek a filozofikus gondolatok, felvetések és kérdések, az alkotók töprengései és meditációra invitáló gesztusai a képek lényegéhez tartoznak. Az őket foglalkoztató problémák napjaink kínzó kérdései, egy részük ugyanakkor mélyebb és általánosabb morális síkokat érint. A szinte minden esetben letisztult vizuális megfogalmazás, kikristályosodott képi világ elősegíti a közös gondolkozást, és izgalmas párbeszédre hívja a tárlatlátogatót.

Szigethy Gábor

Móser Zoltán pár-beszédei

Olykor az életrajzi adatok önmagukban is jellemzik egy alkotó ember életútjának buktatóit, viszontagságait. Móser Zoltán 1946-ban született, első önálló kötete 1988-ban jelent, jelenhetett meg. Az elmúlt húsz évben ezt negyvenkét könyv, album követte. S amikor azt kérdeztem tőle most megjelent fotóalbuma – a *Pár-beszédek* – bemutatóján: *Hogyan bírja ezt a munkatempót?*, tétován mosolyogva csak annyit mondott: *Negyven év munkájából élek.*

Huszonhét évig dolgozott egy középiskolai kollégiumban, tanított általános iskola alsó és felső tagozatán, aztán a tanítóképző főiskolán, végül a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán, és a tanári munkával eltöltött évtizedek alatt folyamatosan, megszállottan gyűjtötte alkotómunkája nyersanyagát: olvasott, jegyzetelt, kutatott, írt, fényképezett.

1988-ban megjelent az első könyve (*Tulipán és kereszt – Írások Kodály Zoltánról*), és azóta sorjáznak – évente néha három, négy – roppant változatos tematikájú kötetei: tanulmányok, esszék, néprajzi munkák, fotóalbumok.

A *Pár-beszédek* előjáró beszédében így ír: „Gyermekkori kedves játékunk volt a bújócska, amikor elbújunk valaki szeme elől, de ugyanakkor láthatóak is vagyunk ott – meg valahol és valakinek. Azt hiszem ilyen a fotó: elbújik benne az Idő, miközben látunk valamit. Egy képet.”

Móser Zoltán új fotóalbumában ugyanabban a pillanatban mindig két képet látunk. A könyv páros és páratlan oldalán egymással szemben, egymás mellett két fénykép. Nem egy időben készültek, nem egy helyen. Más-más pillanatban, más-más helyen bújtt el e képekben az Idő.

Kép-pár: pár-beszélnék a nézőben.

Keresztény székesegyház és moszlim mecset égre magasodó épülettömbjei. Szikár, díszítetlen falak, mértani pontossággal illeszkedő téglasorok, zárt ablakok – beláthatatlan világ: Ravenna. Egymásra kerekedő kupolák, tornyok, árkádok, erkélyek, kőcsipkerácsos ablakok – kiláthatatlan világ: Isztambul.

Omladozó falusi házak, rogyadozó kerítés, sáros úton öregasszony ballag kifelé a képből, hátán hatalmas zsákkal – a Nógrád megyei Rimócon állt meg útközben

valamikor egy fáradt asszony. Talán nincs ereje tovább lépni – áll az idő. Sienában évszázados kőfaragásokkal díszített templomkerítés, mögötte, az utca túlsó oldalán étterem terasza, asztalokon vakító fehér abroszok, dél van, földhözragadtak az árnyékok. Napszemüveges nő álldogál tétován, nem tudja, merre induljon el – áll az idő.

Lelesz (ma már Szlovákia), premontrei kolostor, komoran egyszerű, boltíves szobasorok, fehér fényben izzó ablaknyílás. Assisi, terméskő falak övezte széles lépcsősor, fönt derékszögben fal zárja a lépcsőfordulót, boltíves fülkében parányi szentkép, az ódon falakat barátságosan süti a napfény. Leleszen a mindennapi élet komor, befelé mozduló; Assisiben vidám, kitárulkozó. Leleszről elmenni, Assisiben maradni könnyebb.

Képek pár-beszéde: gondolatá sűrűsödik bennünk az Idő.

Újra és újra végiglapozom az albumot. Hosszasan merengek az egyik kép-párt nézegetve, átsuhanok a másikon.

Jászárokszállás, egyforma házak rendtartó sora a vízparton. Metrikus árkádsor az üzbeasztáni Hivában. Más táj, más kultúra, másfajta fények, másfajta emberek: a rend csendje mindkettőben közös.

Torockón egymás mellett szépen felújított emeletes házak sora, a végtelenül széles úton szalmával megpakolt lovas kocsi ballag hazafelé. Majkon a hajdani kamalduli szerzetesek omladozó házikói, az ablakok csukva, a kerítés tövét fölverte a gaz. Házsorok itt és ott: kibújik belőlük az Idő.

Csukott szemű fejkendős parasztasszony, mintha lehunytt szempillái mögött mosolyogna benne a gondolat. Ezeréves Krisztus-fej egy belgiumi bencés kolostorban, a szigorú arcú Jézus szeme csukva: *Consummatum est* – közeledik a Feltámadás.

Képek pár-beszéde: gondolatok születése.

Azért remek könyv Móser Zoltán fotóalbuma, mert ha időről időre levesszük a könyvespolcra, ha belebelepazunk, mindig más kép-pár kényszerít majd arra, hogy megpróbáljuk megtalálni benne az elbújt Időt.

Talán megtaláljuk, talán nem. De a képek pár-beszéde mindig arra fog készíteni: keressük az elbújt Időt, legyünk kíváncsiak a múltira, a jövőre.

És kezdjünk el pár-beszélni a jelen Idővel.

*„Ha kész a mű, ott belül
a dermedés felenged,
olvad a fagy,
a lélek szárnyalni kezd,
új szelekbe kap a bárka, a vitorla.”*

(Bence Lajos)

Gyutai Csaba

Országépítés Erdélytől Lendváig

Makovecz Imre 1935-ben ugyan Budapesten született, mentalitásában mégis igazi zalai embernek tekinthető. Életének első tíz évét Nagykapornakon, nagyszüleinél töltötte, ahol megismerkedett a vidéki élettel, a paraszti munkákkal és megérintette a hely szelleme, nagy hatást tett rá a csodálatos táj és a zalai gondolkodásmód. Később mindezekért szívesen jött vissza dolgozni, tervezni, építeni megyénkbe. A Műszaki Egyetem elvégzése után kezdeti munkái, mint a berhidai vendéglő, vagy a velencei Cápa étterem még markáns, expresszív formákat mutatnak, a modern skandináv építészeti felfogást követve. A 60-as évek második felétől formálódik és kezd sajátossá válni építészeti eszköztára, melyet a természetes anyagok használata határoz meg: a kőé, a fáé, a nádé. Ez a folyamat már erőteljesen jelentkezik a tatabányai csárda

épületén. A 70-es évek elején - az 1973-ban átadott sárospataki Művelődési Házra gondolhatunk - már teljes vértetében áll előttünk a makoveczi alkotói világ, amely az épületek belső térrendezésében sok faelemet használ, gyakran megmunkálatlanul teljes természetességében is. Néhány ég felé törő forma, a sajátos szakrális jelképrendszer és a nagy belső térrendszer sajátos stíuselemekké alakulnak. A 80-as évektől számos zalai épület tervezését vállalja: Bakon és Zalaszentlászlón Faluházat, Pethőhenyén templomot tervez, 2004-ben pedig Lendvára színházat álmodik. A világsikert a sevillai világkiállítás magyar pavilonja hozza meg számára, mely a világ legjobb építészei közé emeli. Az elmúlt években szívesen vállalkozott határon túli magyarok területeken településképet meghatározó épületek tervezésére - az erdélyi Csíkszeredán és Vargyason templomot tervez, a felvidéki Komáromba városközpontot varázsol. Tanítványai, követői, tisztelői létrehozzák a Kós Károly Egyesülést. A névadás nem véletlen, hiszen Makovecz Imre Kós Károlyt, vagy ahogy az erdélyiek ma is nevezik, az utolsó erdélyi polihisztort, szellemi elődjének tekinti. Kós amellet, hogy az egyik legjelentősebb magyar néprajzkutató volt, a székely népi építészet formáit felhasználva sajátos, de jellegzetesen magyar építészeti stílust is teremtett. Szép példa erre a Gyimes és Úz völgyében található magyar határlaktanya kialakítása, a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum megtervezése,

vagy éppen a budapesti állatkerti pavilonok és az óbudai református parókia épületeinek megépítése.

Kós Károly mindezek mellett még jelentős író is volt, a nevét viselő - a makovecki iskolát követő - építészcsoporthoz szakmai folyóirata egyik regényének címét, az Országépítőt vette fel. Ez sem véletlen, hiszen elbeszélő művében az erdélyi alkotó nem csupán Szent István életrajzot írt, hanem azt a gyötrelmes, nehéz, mégis minden igaz magyar ember lelkét megérintően szép folyamatot is plasztikusan ábrázolja, amelynek eredményeként első szent királyunk új országot teremtett, országépítő lett.

Makovecz Imre is a nagy elődhöz hasonló teremtő személyiség, a sajátosan egyéni építési arculat mellett kiváló irodalmár (több kötete is megjelent), markáns, konzervatív politikai gondolkodó és grafikusokat megszágyenítő tehetséggel rajzol, illusztrál. A házsongárdi temetőben nyugvó Kós Károly méltó utóda, ő is egyetemes tudós, művész, országépítő polihisztor. 1989-ben zalaegerszegi kiállításán már találkozhattunk terveivel, rajzaival. Akkor így fogalmazott:

„ - otthonokat, egyesületi házakat, templomokat kell építenünk önmagunknak

- a szemetet, a szennyvizet, útjainkat nekünk kell kezelni, ahogy magunk tettük azt évszázadokon át, vegyük birtokunkba saját utcáinkat, falvainkat, városainkat, gyárainkat, földjeinket, vegyük birtokunkba mindazt, ami a miénk, HAZÁNKAT”

Ő tartotta magát a 89-es elveihez. Minden épületének lényege, hogy közösséget teremtsen, hogy az építész a

saját eszközeivel szolgálja, összefogja a helyi társadalmat. Ezekben az épületekben van valami szakrális nyugalom, egyszerűen jó bennük lenni. Épített templomot, házat, művelődési otthont, színházat, országot, hazát. 89-ben még bízhatott az új honfoglalásban, azóta egy illúzióval szegényebbek lettünk, a víz és a levegő kivételével szinte minden idegen kézre került széles e honban.

Az idei januári egerszegi tárlat megnyitójára egy újabb üzenetet küldött, amely a polihisztor építész világszemléletének, művészi hitvallásának summázata:

„A magyarországi élő építészet falvak és városok újjáélesztésével foglalkozik Csengerőtől Dunaszerdahelyen, Veresegyházon, Komáromon át kis falvakig. Szemléletének lényege, hogy a haszon és agresszív tülekedés helyett, egy enervált pénzhatalom helyett, az eljövendő új világot képviselje. Így építünk családi otthonokat, templomokat, közösségi épületeket Lendvától Csíkszeredáig. Az eljövendő kor képviselőiként elvisszük a pénz és fegyver birodalmának kirekesztő és fullasztó létfeltételeit.

A mélyből kibontjuk és megjelenítjük azt az érvényes világot, amely a népdal, a népművészet ősi, máig érvényes világa.”

A makovecki univerzum nem valami ál-népies, avittan magyarkodó, nacionalista világ, hanem a „a mélyből kibontott, a népművészetben alapuló érvényes világ”, akárcsak a Kós Károly-i örökség, a mi világunk: igazi magyar világ.

Ezért érezzük közel magunkhoz, ezért szeretjük, ezért a miénk az egyetemes tudású Mester művészete.

Művészeti iskolások „Önarckép”-pályázata és kiállítása Zalaegerszegen

A zalaegerszegi Keresztury ÁMK második alkalommal hirdette meg a művészeti képzésben tanuló középiskolások számára az „Önarckép” pályázatot, 2006 után, melyen főként a dunántúli művészeti gimnazisták és szakközépiskolások vettek részt. 97 alkotó 135 alkotásából választotta ki a zsűria a legjobbakat. Amunkákat Vincze Ottó Munkácsy-díjas festőművész és Bárdosi József művészettörténész bírálta el. Az alkotásokból az intézmény Gönczi Galériájában nyílt kiállítás, március 5-én, melynek megnyitóján adták át a díjakat az első, második és harmadik helyezetteknek, valamint a hét különdíjasnak. A zalaegerszegi önkormányzat és más szponzorok jóvoltából komoly összeget kaptak a diák-művészek. A változatos anyagban szerepeltek rajzok, sokszorosított grafikák, festmények és szobrok. Az I. helyezett Tóth Alexandra lett, a zalaegerszegi Ady Endre Művészeti Gimnázium tanulója, a II. díjat Helmecci Zsuzsanna, a győri Tánc-és Képzőművészeti Iskola diákja nyerte el, a III. díjas Rochmann Nóra, a Pécsi Művészeti Szakközépiskola növendéke. Zalaegerszeg Város díját Drabik Tamásnak, az Ady Endre Művészeti Gimnázium tanulójának ítelték.

Részletek Vincze Ottó festőművész, a zsűri elnöke a megnyitón elhangzott értékeléséből:

Tóth Alexandra (Zalaegerszeg)

Rögtön a pályázati anyag első szemrevételezésénél felkeltette a zsűri figyelmét a zalaegerszegi pályázó festménye, illetve az a tény, hogy valaki, feltűnően fiatalon, 16 évesen, minimális eszköztárral maximális

mélységet fejez ki portréjában. Ez az alkotói magatartás amennyire keresetlen, annyira mély. Reduktívan, biztos esetmozgással foglalja össze a képet, láttatja a lakonikus közlés ellenére sem elhanyagolható részleteket is. A tömör kifejezőmód könnyed, magabiztos formaalakítással párosul, ahol a mondanivaló kevés, lényegre törő eszközzel fogalmazódik meg. Nem érezzük a képen, más festői attitűd mély nyomot hagyó hatását, sem aktuális divatot, manírt, vagy frázist. Ahogy Bárdosi József fogalmazta: mindenfajta modorosság nélkül készült műről van szó, amelyet nem köt gúzsba a megszerzett tudás. Mentés a túlképzettségől, viszont kifogástalan formaérzékkel dolgozik. Szinte azt lehetne mondani: hibátlan.

Helmecci Zsuzsanna (Győr)

Az én számára nincs fontosabb, mint saját személyiségünk meghatározása, melyet sokféleképpen fejezhetünk ki. Egy egészséges tizenéves, ha az illető lány, személyiségének jegyeit, karakterét gyakran külsődlegesen ragadja meg. Mennyire fontos a frizura, a haj színe, a zöld sál, ami a kép legintenzívebb koloritjaként erősíti fel az ugyanilyen színű szempár tekintetének szuggesztivitását.

Az említett korosztályban a viselet fontossága, hangsúlyozása azon külsődleges eszköztárhoz tartozik, melyen keresztül az ember közelebb próbál jutni a saját személyiségéhez. Mellékes pszichologizálás – mondhatnánk. Ami viszont nem mellékes, hogy Helmecci Zsuzsanna mindezt profi módon meg is festi. Az ecsettel való bánásmódja, színekkel, formaképzéssel, korrekt és perfekt.

Rochmann Nóra (Pécs)

Munkája értékelésekor a pontos rajtudás volt a meggyőző, mely mégis túlmutat a stúdiium követelményein. Korrekt következetességgel végigvitt ceruzarajz, ahol a vázlatosan hagyott, jelzésszerű részletek nem jelentkeznek érzékeny hiányként, csupán a hangsúlyt kapott arc szépen megfogalmazott karakterisztikai jegyeinek rendelődnek alá. A ceruza a legpuritánabb eszköze a képzőművészetnek, éppen ezért egyben a legnehezebb is. Barcsay szerint a ceruza nem engedi meg, amit a szén, vagy pasztell, nem lehet a problémákat elnagyolni, elkenni, a festőiség látszatával takarózni. Rochmann Nóra grafikájának legnagyobb erénye, hogy a ceruzarajzzal kapcsolatos követelményeket maradéktalanul megvalósítja. A rajz kvalitásai önmagukért beszélnek.

Drabik Tamás (Zalaegerszeg)

Azt mondhatnánk, festői, pasztózus, expresszív felületképzés felé viszi el háromdimenziós alkotásait. Szobrászati munkái maszkszerűek, melyekről nehéz eldönteni, hogy eltakarják, vagy felfedik az arcot. Alapvetően kétféle szobrászat létezik. Az egyik olyan anyagot talál, mely a természet egy kitüntetett pontján létezik, a kő, a fa, ezen anyagok kiválasztott kubusa nem helyettesíthető egymással, nem cserélhető fel. A szobrásznak nincs más dolga, mint hogy a felület képzésével tömeget adjon ennek az anyagnak, és feltárja belső szépségét. A másik típusú szobrászat

önthető, homogén anyagokkal dolgozik, gipsz, fém, műanyag, stb. Ezek az anyagok, a szó jó értelmében véve „felületesek”, bármely adott kubusát vesszük ezeknek az anyagoknak, azok egymással felcserélhetőek, lehetnek belül üresek akár, belsejükből nem sugároznak energiát a felszín felé, mert az anyagnak nincs belső energiája. A plasztika a felületen jön létre, így alkalmas olyan felületi játékokra, amelyekre az előző csoport anyagai nem. A maszk is az arc felülete.

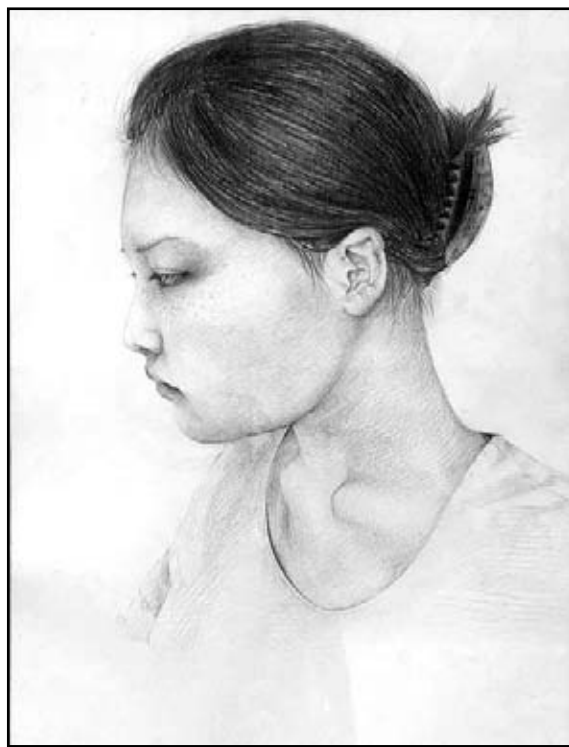
Összegzés

Végül zárszóként arról, hogy mennyire nem könnyű vállalkozás a jó portré... Készítésekor óhatatlanul beszűrömlik a képbe a lelkiállapot, mely nagyban meghatározza az alkotó viszonyát önmagához és a világhoz. De nem csak az alkotóé. Az alkotó lelkiállapota, finom belső rezdülései mélységesem befolyásolják a végső megformálódás alakulását, magát a végeredményt. Vagyis elkészült képet-szobrot. Ahogy a képzőművész-jelöltek e második zalaegerszegi találkozásán is kiderült. A reagálás alapján elmondható: mind a diákok, mind a tanárok körében jó visszhangot keltett ez a kezdeményezés. Egyértelműen mutatja ezt a megmérettetést felvállaló diákok számának növekedése, a színvonalas tárlat, valamint a felkészítő tanárok pozitív hozzáállása. Mindez a feljogosítja szervezőket, az elbírálókat, mindazokat, akik az új művészgenerációk nevelésben érdekeltek, hogy van értelme, létjogosultsága a folytatásnak.

Püsök Lilla
(Zalaegerszeg)

Linómetszet

Révész Anna
(Pécs)

Ceruzarajz

Tarján Tamás

A SZÍNÉSZKIRÁLYFI

*Kilencven éve született
Gábor Miklós*

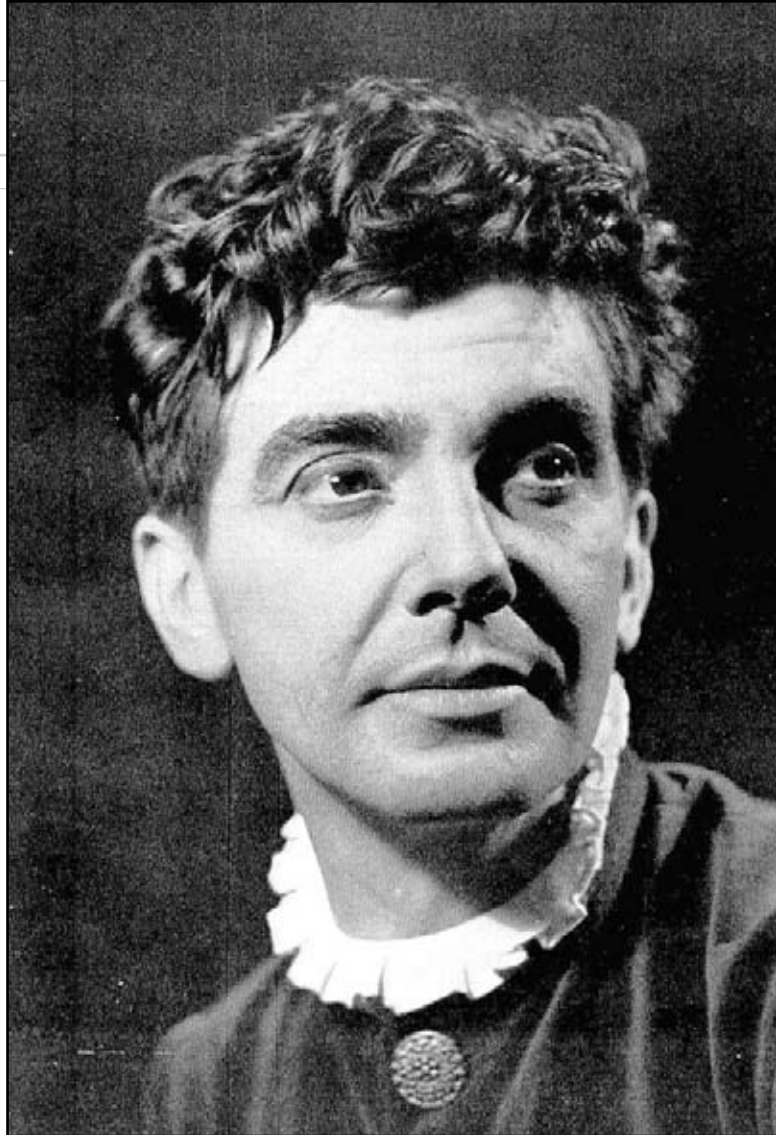
Hanyas vagy?

Szilágyi György híres monológjának, a groteszk fájdalmű történelmi számvetésnek az ismétlődő kérdésére 1928 a válasz. 1925-ös születésű színművész, Kálmán György adta elő: a Major Tamás rendezte *Az ember tragédiája* Lucifer-szerepe (Nemzeti Színház, 1964) óta a hűvös, felülemelkedő kívülállás, az önmagát sem kímélő rezignáció ikonikus színésze. A *színpadi* (tehát nem a mozgóképi) esztétikai hatást, népszerűséget tekintve az ezerkilencszázhatvanas évek elején-közepén Kálmán György az 1962 óta (Vámos László Madách színházi színrevitelében) Hamletet alakító, 1919-ben született Gábor Miklós udvarába lépett. Az 1956 utáni értelmiségi-művészi lesújtottság csak lassan oszló hiábavalóság-érzetének, fájdalmas spleenjének ők ketten váltak legismertebb, legtöbbet kifejező színész (színpadi) hordozóivá. A cselekvés – a bosszú, a megbocsátás, a hatalomváltás, a nemzeti és személyes függetlenséget őrző új típusú uralkodás – trónra sosem lépő kijelöltje, a reneszánszból fakadt újkori humanitás egyik legnagyobb szabású gondolkodó felkentje, Hamlet; és a hitevesztettségéből egy új – a látszat ellenére is Ádámért, Éváért, az emberért való – hitet létrehozni próbáló, fényhozó sötét démon, Lucifer. Két antropológiai mintakreatúra.

Hanyas vagy?

Ha valaki – nyilván nem különösebben fiatal ember – színháztörténeti közelítésben kívánná meghatározni magát (szellemi életterét, életidejét), fogalmazhatna úgy (amennyiben emlékei, tapasztalatai engedik): abba a korosztályba tartozom, amely frissiben megnézhettem, vagy legalább később színről színre látta a Madáchban, a Nemzetiben Gábor Miklós Hamletjét, Kálmán György Luciferjét. Természetesen e két nagyszerű név kiemelése nem jelentheti, hogy az említett előadásokat egyszemélyes produkcióknak tekintsük. Greguss Zoltán pökhendin terpeszkedő, nagyhangú despota Claudiusa, Sinkovits Imre minden változás, előrelépés nesztét sejtve történelmi ugrásra kész Ádámja (továbbá a női főszereplők) nélkül Gábor és Kálmán színháztörténetet író kivételessége sem érvényesülhetett volna.

Gábor Miklós jellegzetesen 1956 utáni Hamletet formált Vámos rendezésében. Ereiben, izmaiban a hat évvel korábbi történések vibráltak, a fiatal

hős ragyogó értelme mindig – közvetlenül, jelképesen – a bukott forradalom eseményeihez visszakanyarodva tekintette át Claudius Dániájának zsarnokságát. A dús rendezői és színészi koncepció persze ennél külsőbb, lekötetlenebb gondolati tartományokat is becserkészt: 1956-ból – az eleven emlékezésből kiindulva analizálta és modellálta az elnyomatást, mellyel szemben még a hamleti kaliber is csupán a költőien magas rendű igazságot, nem az eredményes tettet mutathatja fel. A Madách *Hamlet*-előadása e körvonalait az 1968 utáni visszapillantás révén rajzolta ki még egyértelműbben. Akkor már azt érezkelhette a néző, hogy az ezerkilencszázhatvannyolcasság mint fejlemény nem „jósódott” – valószínűleg nem is jósódhatott – meg Gábor Hamletjének ezerkilencszázötvenhatosságában. A Madách színházi Hamlet a helsingőri önkényuralom alávettette volt, nem pedig a megrendő Európa helyét hiába kereső vándordíákja.

A kétprodukció (*a Hamlet és Az ember tragédiája*) olykor részben vagy egészben sugárzott televíziós felvételei, az előadásokról és az alkotókról írott számos tanulmány és néhány könyv valamelyest a fiatalabbakat is beavathatta, beavathatja ebbe a sajtóságos időkjelölő, *krónikázó* élménybe. Hamlet és Lucifer viszont mintha

túlzottan is rátapadt volna Gábor Miklós, illetve Kálmán György művészegénységére. Teljes hátralevő – még hosszú és gazdag – pályájukon viszonyítási alap maradt akkor is, amikor az összehasonlítás épp nem kedvezett színészek, szerepnek; vagy nem volt rá épp semmi szükség.

A kilencven esztendeje született Gábor Miklós – aki felé 2009 áprilisában kitüntetett emlékező figyelemmel fordult szülővárosa, Zalaegerszeg (s ott egykori művészközösségeinek egyike, a Hevesi Sándor Színház), valamint az egész kultúraszerető ország – nem vívta ki magának a *színészkirály* jelzőt. Az ezerkilencszázötvenes évek színészi és filmszínészi regnálása (a Bessenyei Ferenc, Soós Imre és mások körében megélt, *megalkotott* fiatal színészi-filmszínészi ragyogás) után Gábor lassan a viszonylag kevesebbet foglalkoztatott filmszereplők egyike lett (bár még ez is nem kevés feladatot, értékes filmeket jelentett). Hamletjének óriási sikere, nimbusza ellenére a Madáchban kezdetét vette a konfliktussorozat, a művészi elégedetlenségnek az az állapota, mely a színművész nevezetes színházcseréihez (és emlékező, gyónó, elemző irodalmi munkásságának felerősödéséhez) vezetett.

A hatvanas évek elejétől a hetvenes évek közepéig tartó időszak színészkirálya Latinovits Zoltán volt – ha a politikával átszőtt művészi küldetéséből, a magáról mindig intenzív-agresszív jeleket adó kétségtelen zsenialitásból, valamint (s tán legfőképp) a filmszalagon megörökített alkotói tevékenység sokszínűségéből indulunk ki. Latinovits az 1960-as évtized során mintegy harminc filmben szerepelt. 1974-ig újabb tizenegy filmes munka következett, majd 1976-ban bekövetkezett haláláig még három jelentős figurát formált meg a vásznon. Összesen negyvennégyet. A politikai-szakmai száműzetését követően a filméletbe 1965-ben visszatért Mensáros László – aki a jelzett korszak Latinovitsnál hűvösebb, valamelyest szűkebb regiszterű filmfőszereplő-idolja lett – ugyanebben az időbontásban hozzávetőlegesen tizenhét plusz tizenhárom plusz kettő, azaz összesen harminckét filmalakot vett birtokba. Vele, Mensárossal közelítően azonos számú filmgyári díszpót kapott ekkoriban – főleg főszerepekre – a férfi színészek gárdájából Avar István, Kállai Ferenc, Molnár Tibor, Sinkovits Imre, Szirtes Ádám, Tomanek Nándor. Epizódfeladatokra még többet is a „felbukkanó arcként” szinte nélkülözhetetlen Farkas Antal, Gyenge Árpád, Siménfalvy Sándor. Ebben a körben Gábor, akinek 1960 és 1964 között még hemzsegtek filmszerepei, már nem számított az egyértelműen preferált filmhősök közé, bár – ha ez lenne a feladatunk – olyan klasszikus alakításairól lehetne itt szólnunk, mint Szabó István kamerája előtt az *Apa* címszerepe (1966), vagy Kovács Andrásnál a *Falak* (1967) vívódó vezető kádere.

Midőn Latinovits Zoltán 1976 nyarán elhunyt, Juhász Ferenc néhány héttel később megjelent monumentális költeménye, a *Latinovits Zoltán koporsója kívül-belül teleírva, mint az egyiptomi múmiabábok* a gyászban hitelesítette a színművész teremtő tehetségének kivételességét, monumentalitását. Nem sokkal utóbb napvilágot látott Nagy László ugyancsak nagyszabású siratóverse is, a *Gyászom a Színészkirályért*, mely végképp bevészte a köztudatba az *epitheton ornanst*. Kérdések, önmarcangolások, múltfaggatások burjánján át haladt előre a búcsúztató rapszódia: „Eb voltál, vagy nagyranőtt Krisztus? / Csak jó ripacs, vagy színészkirály?” A kulcsszót, a *király* szót a versbeli költő-beszélő alattvalói elköteleződése, elszegődése, valamint a fejedelmi alak néven nevező, felnövesztő, ellentétező jellegű, ismétlésekkel tudatosító létbe-emelése nyomatékosította: „Latinovits Zoltán, gyere el hozzám / nyári ruhádban, a gyöngyfehérben, / hozzám, vagy értem, hozzám, vagy értem, / te kísértetnek is örült király!”; „Csönd vagy te, csönd vagy te, Színészkirály, / te jajtalan immár, de bennem baj van...”; Légy forgószél, örült Színészkirály, / az legalább, ki a nagyranőtt sírból / szél-Krisztusként ragyogva kiszáll – / bömböly magadra, hogy vivát, vivát, / hahotázd meg a gyászbaborúlat – / a mazonkerék-nagy koszorúkat / gurigáld a versemen át!”

A színészkirály szélsőséges jellemzése, Krisztus királlyal történő azonosítása, a király, színészkirály minősítés nemegyszer nagybetűvel történő írása szentesítette Latinovits Zoltán színészkirályságát, hozzájárult későbbi, részben szakrális kultuszához (mely a kultusz kutatásnak is ad még tennivalót). Szigethy Gábor rendező-színháztörténésszel, az életmű egyik legjobb ismerőjével és odaadó gondozójával az élen szakemberek is a köztudatban tartották, tartják a Latinovitsra – csak őreá – értett Színészkirály szót.

Gábor Miklós tehát napjaink, az emlékező jelen számára a színészkirályok *egyike* korából, de nem a színészkirály. Nem a *Színészkirály*.

Aminthogy nem is volt az. Nem az volt.

Ő a *színészkirályfi* volt.

Legnagyobb alakításai között a Shakespeare-szereptől megjelölve: Hamlet, dán királyfi. De – a dokumentumok ebben a korábbi, ezerkilencszázötvenes évekből is megerősítenek, a tapasztalatok, emlékek a múlt évszázad utolsó harmadából is ezt támasztják alá – Gábor Miklós nem az uralkodói beérkezettesség lelki és szellemi állapotában adta át magát szerepeinek. Nem a játszott figura létének, igazának végérvényességét, cáfolhatatlanságát emelte ki. Készülődő, érlelődő, tépelődő volt szerepeiben – nem kész, beérett és határozott. Királyfi, nem király. Királyi királyfi.

Színészegénységének, játékának egyik legemlékezetesebb adottsága a nyilván személyes alkataival, sorsával (a háborús évekkal, a színházi-

társulati konfliktusokkal, magánéleti fordulatokkal) is magyarázható, alig palástolt sérülékenység. Gábor szeme villanása a legkeményebb, legvagányabb szerepeiben is a leselkedő veszélyeket kereste. Ha nem ott kívül – akkor itt belül a viaskodás, fenyegetettség magyarázatát. Gyönyörű hangja férfias zengésében is őrizte a fiúskamaszos intonációt. Mint akinek torka még nem érett be; mint akinek lelke mutál.

A sérülékenység – ha könyveit, naplóját olvassuk – fakadhatott abból is, hogy negyvenedik-negyvenötödik életéve táján egyértelműen felismerte, ifjan mennyi sérülést okozott ő maga pályatársainak, szeretteinek és magamagának is. Nemegyszer már túlzásba vitt önostorozás csap ki a szövegekből. Máskor az időskori zenitjére érkezett férfi sem látja át teljességükben sértés, sértődés, sérülékenység (súlyosabb kifejezésekkel is illelhető) viszonyait. A lelkiismeret-vizsgálat, az írásbeli penitencia (akár bocsánatkérés) igazát mi sem jelzi jobban, mint hogy az emlékező (múltbeli írásait kommentálva közreadó) Gáborban éppenséggel megmaradt a sértésre való hajlam. Nem pusztán múlt időben – mérlegkészítéskor a jelenben is tudott horzsolni.

Bár a Hamlet a legtöbbet felemlített remeklése, Gábor Miklós a *VII. Gergely* címszerepével az egyik legjobb Németh László-színész is lett (Timár József és Bessenyei Ferenc mellett). Ez esetben sem lenne indokolatlan sértés és sérülékenység említése a szerepértelmezés mozgatójaként (Németh és Gábor alkati rokonságára, sebző igazságaira és igaztalanságaira célozva). Ő volt az első autentikus színész Sarkadi Imre utolsó darabjainak (*Elveszett paradicsom*; *Oszlopos Simeon* – színmű Sebők Zoltánja bizonyos fokig előképe, előiskolája lehetett a Hamletnek is). Füst Milán drámaírói (újra)felfedezésében szintén kiemelkedő az érdeme (*Negyedik Henrik király*; *Catullus*). Az említett Füst- és Sarkadi-darabok mind Pártos Géza rendezései a Madách Színházban, 1961 és 1968 között).

A pompás repertoárból nem feledhető, hogy kiváló George Barnard Shaw-szerepekkel ajándékozta meg közönségét Gábor Miklós. A ráhangolódozó emóciónak s a mindkettejüket – írókat és színészt – kísértő többelkűségnek köszönhetően is. Méltatlanul árnyékban maradt – problematikus, mégis életmű- és gondolkodásmód-összefoglaló – szerepnek bizonyult 1990-ben, Babarczy László rendezésében (Játékszín) az

agg Lukács Györgyről mintázott figura (Eörsi István: *Az interjú*). Gábor Miklós, a színész-író haláláig, 1998-ig egyre inkább annak az elvi-erkölcsi probléma-újraélelésnek áldozta idejét, amely – más tények, más sorsút folytán – az öreg Lukácsot is átjárta, újraértelmezések ösvényeire készítette őt.

Gábor Miklós az újabb kori magyar színház nagy újrakezdőjeként, törhetetlen bátorságával is mértékadó színészszemélyiség. A színészet és a rendezés közötti részleges váltás is önmaga alkotói újrafogalmazásába illeszkedett. Nem bizonyos, hogy valamennyi társulatváltó, feladatkereső döntése helyes volt. De a Ruszt Józseffel kötött – a város színházának és közönségének máig sokat jelentő – kecskeméti szövetség, utóbb a Népszínház-beli együttműködés, az emlékezetes zalaegerszegi kitérő (a Lucifer-remekléssel Gábor is részese lett a színház-[be]avatásnak), a Tókés Anna által megjósolt visszakanyarodás a Nemzeti Színházba, vendégszereplés a Játékszínben, a Független Színpad felkarolása, végül tagság a Budapesti Kamaraszínházban: az értelmiségi, a művész vágója, amely helyett (vallomásai szerint) nem választhatott mást. Kereste önmagát és közösségét – s menekült is egy kissé önmaga és a közösségek elől. Ha a nagyszabású „előtörténetet” figyelmen kívül hagyjuk (1941-től: Madách Színház, 1945-től: Nemzeti Színház, 1954-től: ismét – de már egy másik – Madách Színház), Gábor Miklós 1975 és 1994 közötti szerződés-kötései (és szerződés-nem-kötései!) két-három színészi próbatételül is elegendők lennének. Filozofikus hajlandósága, logikus életközéltétele, nagy műveltsége, sokszor udvariasan féken tartott szókimondása, állandó vitakészsége, a konvencióktól való idegenkedése, önmagát is a maximalizmusnak alárendelő tökélyvágya, domináns önkritikája, kései éveinek betegeskedése is átcsillámló fiatalossága, s mindenekelőtt hasonlíthatatlan talentuma valamennyi állandó és alkalmi társulatának nagy nyereségül szolgált.

Ő nem került azon művészek, színészek koszorújába, akiknek régen kapott első Kossuth-díját a rendszerváltozás utáni kulturális politika egy újabb Kossuth-díjjal legitímálta, erősítette meg. (Gábor 1953-ban nyerte el a legmagasabb kitüntetést.) Pedig pályájának mindvégig megőrzött dinamikája, katalizáló jellege folytán bizonyára megérdemelte volna.

Így maradt (életkortól függetlenül) a természettől való rangja: színészkirályfi.

Holecskó Orsolya,
Szemenyei János

Szemes Béla

Tévelygések és megigazulások, avagy U&H *Szerb Antal Utas és holdvilág című regényének adaptációja a Hevesi Sándor Színházban*

Időnként szembesülhetünk vele, hogy kortárs színpadi szerzők mára már klasszikusnak minősíthető, az epika műnemében (regény vagy kisregény formában) sikeres irodalmi szövegek, színpadi előadásra szánt dramaturgikus átdolgozására tesznek kísérletet. Többnyire általánosítható tapasztalatunk: a szépirodalmi műveket adaptáló szövegkönyvek hatásértéke rendszerint elmarad az eredeti alkotásoktól, amelynek elsődleges oka, hogy – az adott műfajban a befogadó számára megismert és etalonnak elfogadott, alaplűnek tekintett regényen/kisregényen túlmenően – szerzőjüknek kevésbé sikerül a plasztikus leíró és elbeszélő szövegeket drámai sűrítetttségű, atmoszférikus színpadi beszéddé és jelenetekké formálnia. Szerb Antal nagyszerű, már-már bestsellerként ismert, a szépirodalom és a ponyva határmezsgyéjén húzódozó Utas és holdvilág című regényét Forgách András alkalmazta színpadra, amelynek bemutatójára az idei évadban többek között az egerszegi színház is vállalkozott.

Szerb Antal négy – tartalmában és szerkezetében koherens – fejezetben (Nászút, A bujdosó, Róma, A pokol kapuja) Utas és holdvilág (1937) címen írta a meg az önmagával küszködő, a világban helyét kereső, emberi kapcsolataiban eligazodni akaró individuum, a polgári életforma biztonságából kitörni vágyó, az Ulpius-ház értékrendje után vágyakozó, ugyanakkor a „normális élet kereteibe beilleszkedni látszó” (a 36 éves korában házasságot kötő és itáliai nászútra utazó) Mihály sajátos életszakaszának történetét. A főhőssel megtörtént konkrét eseményeket

(magát a regény primer cselekményét) folyton-folyvást átszövik a csak pszichoanalízissal feltárható bonyolult lelki folyamatok, a freudizmusból eredeztethető „tett-váltások”, a különböző életfilozófiai eszmék és magatartásformák megnyilvánulásai. Ifjúkori életére és sorsára nyomatókos erővel hat az Ulpius-testvérek (Éva és Tamás), létezés- és viselkedésfilozófiája, a diáktárs, Szepetneki János és Ervin személyisége. Valójában ezek az alakok térnek vissza (néhány markáns személyiséggel kiegészülve Ellesley doktor, Millicent Ingram, Waldheim Rudolf) a „felőtt Mihály” itáliai utazása során is: amely azonban nem csupán egy valóságos földrajzi tér bejárása, hanem nosztalgikus/romantikus barangolás, amelyet az ifjúság élményeinek keresése, a halál misztikumának többszöri megidézése (Ulpius Tamás öngyilkossági kísérletei, Waldheim Rudolf vallástörténész halál-teóriája) hat át. A mű címe is a valóságos és a mitikus/szimbolikus kettősségének kontextusában értelmezhető: az első része Itália földrajzilag hitelesíthető tájain barangoló hús-vér regényhősre, az utóbbi a különféle mitológiákban eltérő jelentéssel bíró égitest valamelyik jelképes értelmére utal. (Valószínűleg itt a hold(világ) több szimbolikus értelmezése együttesen jelenik meg: Mihály számára „a létezés új módozatainak a jelképe, átmenet az életből a halálba és fordítva”, a bolyongó utazó „jőtevője és vezetője”, az „álomnak és a tudatalattinak” a jele.) Szerb Antal „lélektani” és „utazási” regényének cselekményét Holdvilág és utasa címmel (eredetileg csupán U&H) formálta színpadi történeté Forgách András. Szerb regénye és Forgách darabja címének szórendi felcserélése csupán formális megoldás. A regény és a szövegkönyv ismeretében megbizonyosodhatunk róla, hogy a dramatizált szöveg minden fontosabb elemében igazodik a mű eredeti tartalmához, az eltérés csupán annyi, amennyi dramaturgiai okokból (egyes cselekménymozzanatok, szituációk kiemelése, színpadi értelemben lényegtelenebbnek tűnő részletek elhagyása, stb.) feltétlenül szükséges. Ezért sincs Forgách szövegkönyve és az előadás szempontjából lényegyet érintő jelentősége, hogy a darabban a szerző megfordította a cím szórendjét: a „holdvilág” nyelvi egység kiemelésével – a cím első szavaként szerepelteti – funkcionálisan megőrizte annak Szerb Antal-i szimbolikus jelentéstartalmát, többértelműségét. Sőt a szöveg szintjén, a dialógusokban nem egy alaklommal majdhogynem szövegűen használta fel, tekintette kiindulási pontnak a regény stílusfordulatokban gazdagon árnyalt mondatait, annak ellenére, hogy a színpadi nyelv az élőbeszéd sajátosságaihoz áll közelebb. Ennek megfelelően a darab szereplői is ugyanazt az utat járják be, mint Szerb Antal hősei. Ugyanakkor a regényhez képest mégis hiányérzetünk támad, ugyanis érzésünk szerint a színpadi műben a szerző nem mindig jó érzékkel tesz különbséget a lényeges és lényegtelen elemek között. (Elnagyolt képet kapunk az Ulpius-

ház miliójéről, keveset tudunk meg Tamás és Éva egyéniségének mélyebb rétegeiről, marginális szerepet tölt be a főhős sorsára kiható „velencei sikátorok”, „ravennai mozaikok”, és a „sienai primitívek” metaforikus jelentése.)

Forgách András darabja két, nagyjából azonos időtartamú felvonásban jeleníti meg a történetet. Természetesen jelennek meg benne a regény személyiségükben egymástól merőben eltérő, de valamennyien erős karaktert képviselő kulcsszereplői: Mihály, a polgári értékrend biztonságából kitörni vágyó, lázadó fiatalember, aki aztán csillapíthatatlan nosztalgiával meglett férfiemberként is lázasan keresi a vágyott, de meg nem valósult ifjúkori álmait beteljesülését; az életet (a halált is) színjátéknak tekintő, a konvenciókat semmibe vevő, egymásért már-már „abnormális érzéki túlfűtöttséggel” rajongó Ulpius-testvérek (Tamás és Éva); az élet nagy hazárdjátékosa, Szepetneki János; valamint Ervin, a hitbéli metamorfózison (zsidóból kereszténnyé lett, majd szerzetesi életet vállaló) átesett fiatalember. Mellettük nem kevésbé fontosak, mert igazi egyéniségek: az olaszországi körút során színre lépő emlékezetes figurák: a másvilágtól rettegő Ellesley doktor, Millicent, a „sienai primitívek”-et megismerni vágyó, művészettörténetet hallgató amerikai lány, vagy Waldheim, a különös életviteléről elhíresült tudós alakja.

A cselekmény azonban a darabban is „in median res”, a regény első soraival kezdődik: a narrátor által elmondott szövegrész („A vonaton még nem volt semmi baj. Velencében kezdődött a sikátorokkal.”) a nászútra Olaszországba utazó házaspár, Mihály és Erzs közötti viszony alakulását vetíti előre. A bonyodalom okozója: továbbutazásuk során a férj tévedésből (a fatális véletlennek tulajdonítja az esetet, ezért különösebben nem bánkodik rajta) rossz vonatra száll fel, így kettejük sorsa szétválik. Ettől kezdve az idősíkok váltakozása, a múlt (az ifjúság) emlékeinek és a jelen valóságának egymásmellettsége határozza meg a darab kompozícióját. A folytonosság érzete, a jelenen átszűrődő múlt a szöveg szintjén is megjelenik: a különböző idődimenzióban zajló eseményeket lezáró mondat több helyütt is, a másik idősíkban játszódó történetben nyitómondatként szerepel.

A filmszerűen pergő, sok apró jelenet (Mihály viszontagságos életének különböző etapjait bemutató) vezet el a darab végső kifejtéséhez: a főhős, apja hívására visszatér a polgári létformához. A darabot a narrátor regényből vett mondatai zárják, amelyek formailag keretet adnak Forgách drámájának, de „tévelygéseit” követően a jövőt, az optimistán hangzó életfilozófiát is kijelölik Mihály számára: „Életben kell maradni. Élni fog ő is, mint a patkányok a romok közt. De mégis élni. És ha az ember él, akkor még mindig történhetik valami.” Szerb Antal Utas és holdvilág című regényének színpadi

átdolgozása elmaradt a várakozástól. Forgách András szövegkönyvi adaptációja – noha ügyesen oldotta meg az egyes jelenetek közötti váltásokat – Szerb regényéhez képest töredékesre sikeredett. Nemcsak azért, mert a történet a színpadon nem állt össze egységes egészzé, azért is, mert az egyes jelenetekből hiányoztak azok a drámai sűrítési pontok, amelyek a színpadi művek estében elvárható feszültséget/atmoszférát markánsan képviselhetek volna. Talán ennek hiánya és a jelenetek megkomponáltságának szövegbeli hiányossága okozta, hogy egy kitűnően megírt regény töredezett epikus változatát láthattuk a színpadon.

Forgách András darabjának a Hevesi Sándor Színházban megtartott ősbemutatóját Bagó Bertalan állította színpadra. A korábbi darabjaihoz képest érezhetően visszafogottabb színpadi eszköztár alkalmazásával, ezúttal kerülte a meghökkentő megoldásokat, ügyesen használta ki a szöveg felkínálta színpadi lehetőségeket. A tágas színpadtér elrendezettsége, a fény-árnyék kettősségének kontrasztja, a vetített háttérképek, a funkcionálisan csupán jelzésszerű, puritán eszközök és kellékek, a találó szereposztás (még ha valamennyi nem is a rendező eredeti ötlete) Bagó szakmai felkészültségét dicséri. Az előadásban – a szereplők életszakaszát reprezentálva – párhuzamosan osztotta ki a szerepeket, így az idősíkoknak megfelelően az adott figurát más-más szereplő alakította.

Az előadásban nyújtott színészi teljesítményekkel a színpadi szöveg gyengeségeinek ismeretében nincs különösebb kifogásunk. A jelentős szerepekben Urházy Gábor László (Mihály) a szövegkönyv alapján elvárható maximális teljesítményt nyújtotta, az első pillanattól kezdve hitelesen formálta meg a középkorú „főhős”, kételyekkel teli, az élet dolgaiban tévelygő, nosztalgikus Mihály alakját. Nagy Péter játéka, a fiatal Mihály szerepében, a lehetőségek hiányában is, hozzá képest erőtlenebbnek tűnt. Ligeti Kovács Judit (Erzsi) a gazdag férjétől elvált asszonyt alakította, aki újdonsült férjével, Mihállyal utazott olaszországi nászútra. Alakítása a regénybeli figurájához képest mérsékeltebb és súlytalanabb egyéniség benyomását keltette. Szemenyei János (Ulpius Tamás szerepében) játékában csupán nagyobb vonalaiban kaptunk képet Ulpius Tamás dekadenciára hajlamos személyiségéről. Holecskó Orsolya (Éva) a színpadon alapvetően megfelelt az elvárásainknak, bár a figura mélyebb jellemvonásait nem adta vissza számunkra. Az átlagot felülmúlta, ezért külön figyelmet érdemlő Kiss Ernő (Szepetneki János), a figura alapkarakterét kezdetektől fogva hitelesen visszaadó és Szegezdí Róbert (Páter Severinus) mély átéltségről tanúságot tevő szerepformálása. Velük egyetemben az eljátszott személyek alapkarakterei meggyőzően köszöntek vissza Kricsár Kamill (Ellesley doktor), Kovács Olga (Millicent Ingram) és Szakács László (Waldheim Rudolf) által színpadra vitt figurákban. A Hevesi Sándor Színházban bemutatott Holdvilág és utasa című darab dramaturgiai gyengeségei ellenére is sokféle üzenetet közvetít a nézők számára. Ahhoz azonban, hogy annak bármely szegmensét megértsük, feltétlenül szükséges Szerb Antal kitűnő regényének elolvasása.

Ligeti Kovács
Judit,
Szakály Aurél,
Mester Edit,
Kiss ERnő

Kabdebó Tamás

Péli Zsófia: Tíz rózsaszírom – novellák

Péli Zsófia, a nőélet útjának felén egy tíz novellából álló kis kötetet publikált. Az írást nagyszüleinek ajánlotta, akik közül számosan emlékeznek a szerzetes debreceni Bán tanár úrra. Zsófia is ebből az alföldi nagyvárosból indult el, először magyar-angol szakon szerzett diplomát, majd olasz szakon is. Tanított, idegenforgalmi kalauz volt, könyvtári kisegítő, lett és maradt olasz zeneszerző férjének társa. Járt Európa sok vidékén, megtelepedett Firenzében, aztán – férjével együtt – áttette székhelyét Siena-ba.

Ez a bevezető részben utal arra is, ami Zsófia írásainak sajátja: a novellák nem helyhez kötöttek. Bár a szereplők magyar névre – olykor nevekre hallgatnak –, a háttér nekünk, olvasóknak kell felépítenünk, hogy elhelyezzük őket. Baj ez? Nem, csupán szokatlan és bizonyos értelemben eredeti stíl-megoldás. Egyrészt tudjuk azt, hogy a való élet magyarjainak csaknem egyharmada az országhatárokon túl él, másrészt a problémák, melyeket a novellahősök megélnék, egyszerre specifikusak és általános érvényűek. „Utazom. Már megint. Vándorként.” – mondja, monologizálja az első írás. (Hőse? Hősnője?) E költői kis röppenet oly mértékben általánosít, hogy csak találgathatunk.

A második írás már lokalizál: nem az országot hozza be a képbe, hanem a színteret és a cselekményt: a gyermekgondozást. És ami történik, az egyszerre váratlan és megdöbbentő – a szerző igen éles léleklátására vall. Ez a képesség aztán, mint a dinamó fel-felvilágító fénye, csaknem minden további írásban felviláglik. Erre kell összpontosítanunk, hiszen az élénk, sőt létszerű és drámai jelenetek, a párbeszédok pörgése mögött a leírás vázlatos. Baj ez? Nem baj, mert ez is stílus-sajátság. A tíz novellából nyolc könnyen átalakítható lehetne hangjátékká. Azt mondanám, a 7. jelzésű novella, mely a kötet leghosszabbja (49-71 lap), szinte követeli, hogy belőle hangjáték/rádiójáték is legyen. Ez egyben a kötet legértékesebb – és a drámák közepette is – legdrámaibb darabja.

Mindegyik írás valamilyen sorstragédiát, emberi betegséget vagy gyöngeséget céloz meg – leggyakoribban a carcinómát. Teszi ezt részvétellel, érzéssel, de szentimentalitás-mentesen. Nem tudom, hogy a kötet címe telitalálat-e? Ha rajtam múlt volna, én a Babér levelek címet választottam volna. Jellemző, hogy a novellák java „in medias res” kezdődik, talán azért is, mert Péli Zsófia helyzetteremtő képessége rendkívüli.

Küllemére nézve csinos kötettel van dolgunk, bár a hirdető fülszöveget túlzottan ítélem. A hasonlítgatás a kritikus dolga, nem a kiadóé.

Garbo Kiadó, 2006

Hír-tükör

2009. január 30-án, Zala Megye Napján, a Hevesi Sándor Színházban tartott ünnepségen – a többi kitüntetett között – a Zala Megye Közművelődéséért –díjat a keszthelyi születésű költő-drámaíró, Szálinger Balázs kapta. A korábban „alkotói díj” névre hallgató kitüntetés a következő indoklással ítelték a fiatal, több kötettel és díjjal elismert alkotónak: „A magyar verses epika feltámasztásáért, a zalai identitást erősítő munkájáért, a *Zalai Passió* című vígeposzáért. A költő 1978-ban született Keszthelyen, majdnem egy évtizede az egyik legelismertebb fiatal magyar költő. Öt kötetére ugyanennyi díjat és ösztöndíjat kapott. A *Zalai Passió* című vígeposza amellelt, hogy feltámasztotta a magyar verses epika műfaját, megismertette a szélesebb irodalomolvasó közvéleménnyel megyénk egyik közelmúltbeli történelmi eseményét is. A *sík* című kiséposzában, a Gönzci Ferenc

„Göcsej és Hetés” című könyvében leírt népi hiedelmek motívumai köszönnek vissza. Újabb verseiben a szűkebb szülőföld problémáival, a falvak elnéptelenedésével, az utolsó földműves-szőlőműves generáció kihalásával foglalkozik. 2001-ben a Magyar Rádió Petőfi-díját, majd a Bródy Sándor-díját vehette át. 2002-ben az Irodalmi Jelen folyóirat költészeti díját érdemelte ki. 2007-ben a balatonfüredi Quasimodo nemzetközi költőverseny kitüntetettje lett, majd 2008-ban SzépErnő-díjjal ismerték el munkásságát.” Hozzá kell tenni: a 2008-as könyvhétre jelent meg *A százegyedik év* című, három verses epikai művét tartalmazó kötet, a Magvető Kiadónál. Több darabját mutatták be. Jelenleg a Nemzeti Színház ösztöndíjasa. Készülő kötet *M1/M7* címmel az ősz folyamán kerül kiadásra.

Estek a Költészet Napja alkalmából

Mint ismeretes, a húsvéti ünnepek miatt a költészet napi programok későbbre halasztódtak. Zalaegerszegen 16-án, a József Attila Könyvtárban vetélkedőt rendeztek középiskolások számára József Attila pályájáról és műveiről. Ugyanezen a napon, Keszthelyen, a Goldmark Károly Művelődési Központ színháztermében Szálinger Balázs szerzői estjére került sor. A költővel Péntek Imre főszerkesztő beszélgetett, közreműködtek a Hevesi Sándor Színház művészei, Mester Edit és Kricsár Kamill. 17-én, Zalaegerszegen a Páter dombi közösségi házban „Egerszegi Versünnep” címmel rendeztek találkozót a költészet jegyében. Török Zoltán református lelkész, a városi kulturális bizottság elnöke méltatta a költői szólás erejét. Csontos János *A száz év talány* című kötete kapcsán beszélt a „töredékek” kiegészítésének inspirációjáról és József Attila költészetéhez való viszonyulásának változásairól. Bence Lajos Lendváról, Szalai Zsolt és Sütő Csaba András Győrből érkezett a rendhagyó találkozóra, melyen ők is a József Attilai költészet hatásairól, utóéletéről szóltak, valamint felolvastak újabb verseikből. Az Énekmondó Együttes megzenésített verseket adott elő, a házigazda Péntek Imre volt.

A Vitrin Egyesület tárlata és Pannon Tükör bemutató a szigligeti Alkotóházban

Az Alkotóház keresi helyét és funkcióját a megváltozott körülmények között. Néhány éve, mióta Dömötör Roland a ház gondnoka-vezetője, több kezdeményezés volt az intézmény nyitottabbá tételére. Ma – belépődíj ellenében – látogatható a park és arborétum, s a sokak által ismert „pingpong” terem kiállító térére alakult. Április 11-én hat egerszegi művész – Cseh Róbert, Németh Klára és Frimmel Gyula festménnyel, grafikával, Fischer György, Farkas Ferenc és Béres János szobrokkal-kispalsztikákkal – mutatkoztak be a település és az alkotóház közönségének. Béres János szobrászművész, a tárlat szervezője-rendezője elmondta, hogy a „Sziget-Liget Akadémia” nevet viselő kiállítóterem védnöke Kő Pál Kossuth-díjas szobrászművész, s az ő közreműködésével alakítják ki a további programokat. A tárlatnyitást követően a könyvtár helyiségében a Pannon Tükör törekvéseiről, a lap profiljáról és az újabb kiadói természetéről adott képet Péntek Imre főszerkesztő és Szemes Péter főszerkesztő-helyettes. Közreműködött Kelemen Gyula.

„ezt a festékesrongyot rátok hagyom”

Búcsúszavak egy festő halálára

Azt hittem, ráérünk, van időnk. A nagyvonalúan kezelt (lemondott, elhalasztott) találkozók, kiállítás-tervek, fotózások és végül egy jó kis katalógus, ami folyton szóba került, valahányszor a lesencetomaji lugas árnyékában, az idilli táj díszletei között üldögéltünk. Aztán egy váratlan (mindig váratlan) telefonüzenet: m. Molnár István festőművész, barátainak: Menyus – március 8-án végleg eltávozott.

Festő volt ízig-vérig. Színekben gondolkodott. Tiszta színekben, szürreális jelenetekben, nem reális dimenziókban. Amikor megismertem Szombathelyen, az akkori Életünk baráti körében, rögtön megértettük egymást. 1979-ben egyik első kiállítását is megnyitottam, a szöveg a *Mozgó Világban* megjelent, örültünk a rangos publicitásnak. A szenvedély és kitartás a mesterség elsajátítása terén sikerrel járt, bár autodidakta volt, a szakma titkait magas fokon ismerte és alkalmazta. Elbűvölő festői világot teremtett. A leghétköznapibb tárgyak, szituációk ecsetje nyomán átlényegültek, a kulcsok, ablakok, zászlók, gyufaszálak. Jellegzetes madárijesztőiben nemzedékünk „vérző fantomjaira” ismertünk. Emlékszem egy triptichonjára, melyen elégett, lekonyuló fejű gyufaszálak sorakoztak. A cím: A rendszerváltás előérzete. Emlékszem botrányos Kádár-portréjára is, mellyel kihívta maga ellen a hatóságok haragját. Félreértés ne essék: nem politizált. A véleményét képeibe fogalmazta, nem sokat törődve azok fogadtatásával. Kicsit bohém volt, kicsit könnyelműen bánt tehetségével. Amikor Lesencetomajra költözött, a nyolcvanas évek végén, ettől a változástól, a tájtól várt megkönnyebbülést, gyógyírt lelki bajaira. Ez részben sikerült. Magán művésztelepet szervezett, dolgozott, s gyűltek a képek. A figuratívítástól előbb elfordult, színorgiában tobzódó, absztrakt képeket festett, majd visszatért kedvenc „bábuihoz”. Kevesen tudták róla, hogy verseket is írt. Remek képek, gondolatgazdag megfigyelések, érzéki megjelenítés. Igazi „festői” fogalmazás. Arra kértem, adjon néhány rajtot a versekhez, úgy érdekesebb lehetne a közlés. Legyintett, majd előkeres néhányat, elküldi levélben. Ez is elmaradt. Mert azt hittük, ráérünk, van időnk. Most fájnak az elszalasztott lehetőségek, mindaz, amit megtehattünk volna – néhány vonást hozzátenni egy nagyszerű művész portréjához.

Celldömölkön, szülővárosa temetőjében búcsúztunk tőle, a fagyos márciusi télen. S ahogy írta egyik versében: „úgy emlékeztem festő vagyok... / a felhőket már zsebre tettem / indulok...” S valóban elindult oda, ahonnan nincs visszatérés. Mi, barátai és művészetének megbecsülői is, emlékeztetni fogjuk magunkat: élt itt egy festő, Pannóniában, aki ránk hagyta „festékesrongyát”. Ígérem, meg fogjuk becsülni!

EGERSZEGI KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRLAT LENGYELORSZÁGBAN

A magyar és lengyel parlament 2007-ben rendeletben nyilvánította március 23-át a Lengyel-Magyar Barátság Napjává. Ennek értelmében, évente, felváltva rendezik meg lengyel és magyar oldalon e nap ünnepét.

A Lengyel Köztársaság elnökének döntése alapján idén Krosno, Zalaegerszeg testvérvárosa, adott otthont a rendezvénysorozatnak, amelynek keretében megrendezésre került a kortárs magyar képzőművészetet reprezentáló, zalaegerszegi alkotóművészek kollektív tárlata.

A Regionális Kulturális Központ reprezentatív üvegfalú előcsarnokának két, emeleti szintjén huszonkilenc művész - Bárdosi Katinka, Bedő Sándor, Béres János, Borbás Helga, Budaházi Tibor, Cseh Róbert, Dienes Gyula, Ernszt András, Farkas Ferenc, Fischer György, Frimmel Gyula, Gábrriel József, Horváth László, Horváth László Adrián, Kiss Ágnes Katinka, László Edina, Marton Zoltán, Monok Balázs, Nagy Kálmán, Nagy Szilvia, Nemes László, Németh János, Németh Klára, Németh Miklós, Przetacznik Szabolcs Péter, Szentgróti Dávid, Szényi Zoltán, Tánczos György, Tóth Norbert – hetven alkotása került bemutatásra.

A közép-európai szellemiség, a nemzetközi áramlatok iránti érzékenység és lokális színek egyaránt megnyilvánultak a tárlaton kiállító zalaegerszegi alkotók műveiben.

Megjelenítették azt, amit kifejezhet egy képzőművész innen a Kárpát-medencéből a világról, önmagáról,

szűkebb környezetéről. Kortárs művészet ez minden ízében, de a tárlaton látható képek-szoborok nemcsak erről szólnak. Megtalálható bennük az ősi és a közös kultúrák tisztelete éppúgy, mint az ezredforduló modern eszméisége. Magánmitológiát teremtettek műveikkel, melyek az egyéni sorsképletet és világlátást transzponálták időtlen, művészi üzenetté. A kiállított alkotásokban tükröződik a térség történelme, kultúrája, a tér-idő kontinuitás és a kortársi stílusáramlatok iránti fogékonyság.

A tárlaton szereplő válogatás igyekezett Zalaegerszeg képző – és iparművészeti arculatát jellemzően formáló és meghatározó vonásokat szem előtt tartani. A nemzetközi téren is megbecsült, alkotóerejük teljében lévő, befutott művészek mellett a feltörekvő, mást kereső fiatalok is helyet kaptak a testvérvárosi tárlaton. Ez a kettős szemlélet jellemzi az április végéig látható kollektívot. A gazdag választék összbenyomásaiból bontakozik ki e régió képzőművészeti teljesítménye, mely szerves részét alkotja napjaink magyarországi kortárs művészetének. A tárlat a különböző művészeti elkötelezettséget valló alkotók bemutatkozásának következményeként színes, lüktető, forrongó, eleven világot idéz meg. A művészek érzékenyen reagálnak a valóságra vagy éppen ennek a különleges időszaknak a jelenségeit emelik az alkotás meditatív szféráiba.

A nívós megnyilvánulási lehetőség a Zalaegerszegen élő és alkotó művészek számára nemcsak rangot jelentett, hanem egyben olyan kihívást is, amelynek során a kiállított művek méltó módon reprezentálták a kortárs magyar képzőművészetet, és megfeleltek az értő szakma és az igényes tárlatlátogatók elvárásainak.

Boncz Barnabás kurátor

Április 24-én, a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban rendezték meg Kabdebó Tamás József Attila-díjas író, költő, műfordító születésnapjára könyv- és CD-bemutatóját. Az Írországból élő alkotót Péntek Imre főszerkesztő köszöntötte, 75. születésnapja alkalmából, majd a 75 – novellák, elbeszélések című kötetét Szemes Péter, főszerkesztő-helyettes mutatta be. Megzenésített verseit Kelemen Gyula, az Énekmondó Együttes vezetője ajánlotta a közönség figyelmébe. Közreműködtek Papp Lujza és Kricsár Kamill, a Hevesi Sándor Színház művészei. A Száz írók és költők című antológiát, mely a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelent meg, Kabdebó Tamás válogatásában, az Ír Nemzeti Kulturális Alapítvány igazgatója, Sinead MacHaodhat méltatta.

Szerzőink

- Áldozó Krisztián (1987; Pécs) Költő, prózaíró. Különböző folyóiratokban publikál.
- Báger Gusztáv (1938; Budapest) Költő, a legutóbbi kötete: A tükör éle. (Tiszatáj Kiadó, 2005)
- Benedek Katalin (1950; Budapest) Művészettörténész, legutóbbi kötete: Művészek és alkotások, Argumentum Kiadó, 2007.
- Botár Attila (1944; Veszprém) Költő, legutóbbi kötete: Félcédulák Unkhu-ka-gathból, 2003.
- Cséby Géza (1947; Keszthely) Költő, műfordító. Legutóbbi műve: Eltékozolt ajándék, 2003.
- Ferencz e. Győző (1939; Zalaegerszeg) Helytörténész, publicista.
- Gyutai Csaba (Zalaegerszeg) Pedagógus, művészeti író.
- Kabdebó Tamás (1934; Newcastle, Írország) Költő, prózaíró, műfordító. Legutóbbi kötete: 75 – novellák, elbeszélések (Pannon Tükör Könyvek, 2009)
- Kardos Eszter (Budapest) Prózaíró, novellái folyóiratokban jelennek meg.
- Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, kurátor.
- Mátay Kata (Budapest) Költő, szerkesztő. Írásai folyóiratokban jelennek meg.
- Móser Zoltán (1946; Bicske) Fotográfus, néprajzi szakíró. Legutóbbi kötete: Pár-beszédek, Fekete Sas Kiadó, 2009.
- Novotny Tihamér (1952; Budaörs) Művészettörténész, legutóbbi kötete: Szétguruló üveggolyókban (Írások 1979-2004), VLS Kulturális Egyesület, 2004.
- Pálinkás István (1966; Dunaújváros) Költő, legutóbbi kötete: Fölmerülés, Pannon Lapok, 2001.
- Palotás József (1947; Pécs) Szobrászművész, tanár. Ez az első szépirodalmi publikációja.
- Pápes Éva (1954; Szatta) Költő, filmes szakíró. Kötete: Szavak egy hangsúlytalan világból (Pannon Tükör Könyvek, 2007)
- Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
- Pomogáts Béla (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Magyar irodalom Erdélyben, I-II., Pallas Akadémia Könyvkiadó, 2009.
- Pósa Zoltán (1948; Budapest) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Alászállás, versek. Széphalom Könyvműhely, 2006.
- Salamon Nándor (1935; Szombathely) Muzeológus, művészeti író, legutóbbi kötete: Kisalföldi művészek lexikona, Kisalföld Művészetéért Alapítvány, 1998.
- Szálinger Balázs (1978; Keszthely) Költő-drámaíró. Legutóbbi kötete: A százegyedik év, Magvető Kiadó, 2008.
- Szemes Béla (Zalaegerszeg) Színházi kritikus, megjelent kötete: Egerszegi színházi esték, Pannon Tükör Könyvek, 2008.
- Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Szepes Erika (1946; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: A költő és a mítosz. Elemzések, tanulmányok. (Napkút Kiadó, 2006.)
- Szigethy Gábor (Budapest) Rendező, színháztörténész, kritikus. Legutóbbi műve: 1956 árnyéka, Emlékszoba Bt, 2005.
- Szigethy István (1942; Zalaegerszeg) Esszéíró, publicista. Kötete: A négyszínű ember, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.
- Tarján Tamás (1949; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: Könyvbőlcső, Kiss József Könyvkiadó, 2008.

Következő számaink tartalmából:

Tari István, Kiss Benedek, Bobory Zoltán, Zagorec-Csuka Judit, Lángi Péter versei; Sarusi Mihály, Kilián László, Somogyi Zoltán, Gaál Zsuzsa novellái; Szepes Erika, Sütő Csaba András, Bence Lajos, Szemes Péter, Ferencz e. Győző, Büky László tanulmánya, kritikája; András Sándor, Géger Melinda, Nagy Miklós Kund, Péntek Imre, Kostyál László, Szabó András, Robert Inhof képzőművészeti írásai